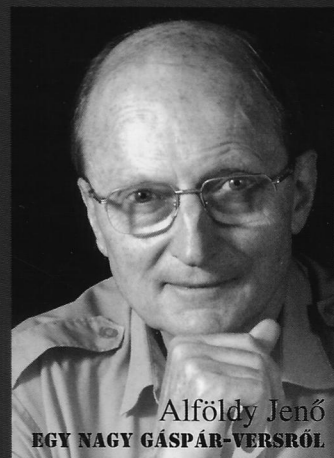

MAGYAR NAPLÓ

Alföldy Jenő
EGY NAGY GÁSPÁR-VERSRŐL

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Vendégünk

Szalay Károly

Határ Győző

Tornai József

Turczi István

versei

Horváth (EÖ) Tamás

Ircsik Vilmos

prózái

Utassy József

verseiről

Koppány Zsolt esszéje

Csehek magyarokról

Mészáros Andor összeállítása

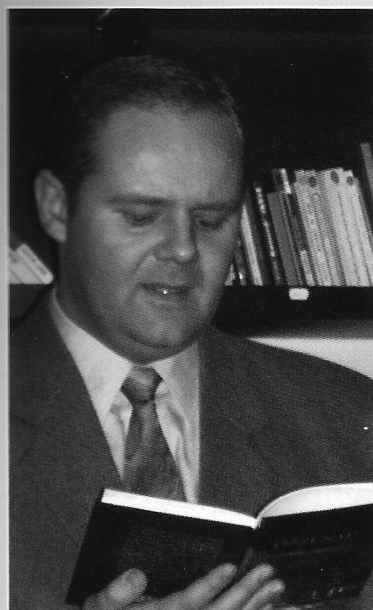
KARÁCSONYI KÖNYVBEMUTATÓ A TÉMA KÁVÉZÓBAN

■ Tarbay Ede írta az utószót a Rilke-kötethez

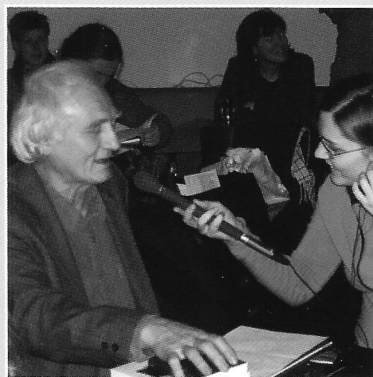
■ Legfiatalabb rajongóink – és reménybeli olvasónk

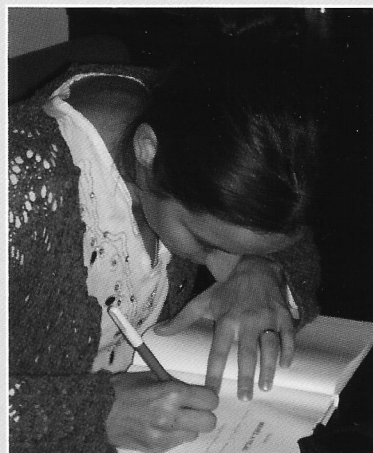
■ Réfi János felolvas az általa összeállított Rilke-kötetből.

A Magyar Napló karácsonyi könyveinek ünnepi bemutatóját 2006. december 13-án délután tartottuk a budapesti Téma Kávézó és Könyvesboltban. Az est házigazdája Oláh János igazgató volt.

Bemutakoztak az új kötetek szerzői, illetve fordítói: Tasi Katalin és Tóth-Vásárhelyi Réka, Csenger Levente, Tölgyesi Gábor, valamint Réfi János. Az est folyamán Szabó András előadóművész mondott verseket az új kiadványokhoz kapcsolódóan, illetve maguk a szerzők és fordítók olvastak fel új könyveikből.

■ Interjú Oláh Jánossal

■ Tasi Kata mesekönyvét dedikálja

■ Szabó András előadóművész és Rosonczy Ildikó szerkesztő

■ Csenger Levente író

2007-ben is minden hónap 3. szerdáján tartjuk a Magyar Napló folyóirat aktuális számának bemutatóját. Januári számunk bemutatója 2007. január 17-én, szerdán, 18 órakor lesz a Téma Kávézóban (1126 Budapest, Márvány utca 48., Tel.: 1/201-0263)

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

Fogadóóra: csütörtök 14⁰⁰-15⁰⁰

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

Fogadóóra: csütörtök 11⁰⁰-12⁰⁰

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

Fogadóóra: csütörtök 15⁰⁰-16⁰⁰

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Biró Gergely

Fogadóóra: szerda 11⁰⁰-12⁰⁰

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla (rovatvezető),

Fogadóóra: hétfő 11⁰⁰-12⁰⁰

Paizs Abel (szerkesztő)

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle, rendezvények: Kondor Péter

Fogadóóra: kedd 12⁰⁰-13⁰⁰

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügintézők: Cseh Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Pénztári fogadóóra: kedd 14⁰⁰-16⁰⁰

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe: 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Budapest, Pf. 15.

Telefon/fax: 413-6672; 413-6673; 342-8768

Szerkesztőségi mobil: (70) 388-7034

E-mail: info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

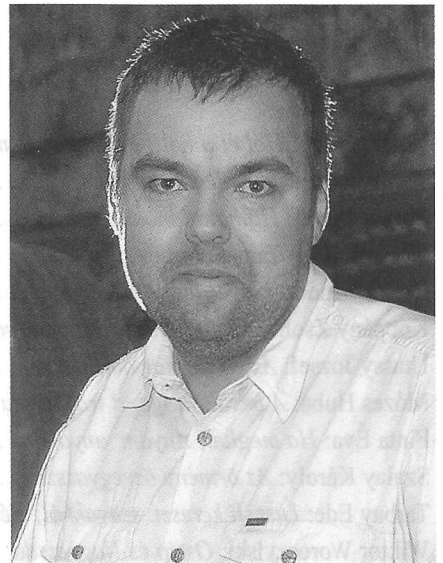
www.magyarnaplo.hu

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1 évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURÓ, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14. Ügyvezető igazgató: Cseh Tibor

Meg nem rendelt kéziratot nem örüink meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon Szalay Károly
(a felvételt Agg Károly készítette)

Az újévi malac

Dédapámék falujában is azt tartották, ha karácsony vagy újév reggelén rőfög a disznó, terméketlen lesz az új esztendő. Hitték, nem hitték, tény, hogy mindig jót kacagtak, ha e nevezetes napok valamelyikén a kakasnál is korábban szólalt meg az egyik állat az istálló melletti, gondosan tisztán tartott ólban. Történt egyszer, hogy dédapám az egyik rettenetesen hideg karácsony hajnalon éktelen visításra, rőfögésre ébredt, állítása szerint az egyik malac azt a dalt rőfögte el, amit pár éve, a kommün idején a falujukon átmasírozó vörösök énekeltek. Ennek már a fele sem tréfa, valamit azonnal cselekednem kell, mert elviszik a termésünket, gondolta, s azonnal a malac levágása mellett döntött. Szép kis, választáson túli, rózsaszín malacka volt, jó lesz szilveszteri vacsorának. Dédanyám persze nem egészen így gondolta, korholta, szidta az öreget: mit tettél, te szerencsétlen, mondta neki, mikor felébredt, mit csinálunk disznó nélkül? Az ósdi babonád miatt tényleg szűk lesz a következő esztendő, sápiózott, amikor meglátta a jégveremben kiterített, frissen feldolgozott állatot. Dédanyám szilveszterig át sem lépte a jégverem küszöbét, krumpliért is nagyapámat küldte, aki ilyenkor előszeretettel csavargatta meg a jégdarabon fekvő malacka farkát vagy a liluló füleit. Szilveszterkor aztán megsütötték, vendégségbe meghívták a plébánost, az új, fiatal tanítót, de valahogy odakeveredett dédapám javasasszonyként is számon tartott nagynénje, aki a pirosra sült malacot meglátva elkiáltotta magát: Jesszusom, kommunista malac ez, látszik rajta, nehogy egyetek belőle! Rémulten nézett mindenki az állatra, az atya sem szólt, csak elmorzsolts egy rózsafüzért, aztán éhesen, szégyenkezve hazament. A nagynéni még próbálkozott pár bőségarázzal, ami visszahozhatja a jövő évi termést, mert bizony arra már keresztet is vetettek, de nagyon úgy látszott, nem hallgatnak rá az égiek, mert a hosszúra nyúlt koplalás alatt semmilyen jelt nem kaptak. Így telt el dédapámék szomorú szilvesztere, ám ezzel még nem ért véget a magyarság ősi háziállata miatti pokoljárásuk, mert újév reggelén dédapám megint malacrőfögésre ébredt. A síri hang azonban most nem az ólból, hanem a tiszta szoba felől érkezett. Megijedt az öreg, nem mert kimenni sem, mi lesz, ha életre kelt a sült malac, s bent szaladgál a szobában. Mikor elmúlt a veszedelem, végre összeszedte magát, benyitott a szobába, s látja, hogy üres a tál, elszőkött a malacka. Sosem fejtették meg a titkot, bár néhányan mesélték, hogy dédapám nagynénjénél a kutya pár napig úri módon malacsültet evett, de ezt a bőségarázslatairól híres javasasszonyról kevesebben hitték el, mint hogy a malac magától szökött meg az újévi tálról. Egy azonban biztos, akkor végleg elveszett a család szerencséje, azóta is rettegve vágunk neki minden új esztendőnek.

L. Simon László

L. Simon László: <i>Az újévi malac</i>	1
--	---

LÁTHATÁR

Határ Győző: <i>Hol él a holt; Felmondásban; Testamentum; Bölcsődal</i>	3
Turczi István: <i>Wimbledon-kanyar</i>	6
Tornai József: <i>Halhatatlanok</i>	6
Horváth (EÖ) Tamás: <i>Napév</i>	7
Restár Sándor: <i>késve; döglött csendélet</i>	9
Koppány Zsolt: <i>„És tudjátok nevét az árvaságnak?” (Utassy József válogatott verseiről)</i>	10
Utassy József: <i>Az én asszonyom; Isten!</i>	13
Mózes Huba: <i>A beváltott ígéret tragikumja (Szabédi László és a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem)</i>	14
Finta Éva: <i>Ha meghal; Anyám, anyagom</i>	16
Szalay Károly: <i>Az örmény özvegyasszony</i>	18
Tarbay Ede: <i>Útszéli kereszt, szavakból; Félelem az ismétlődéstől</i>	20
Wiktor Woroszyłski: <i>Oszip és Nagyvezsda; Don Juan; Már tudom...</i> (Gömöri György fordításai)	21
Ircsik Vilmos: <i>A vértanúk dala</i>	23

OLVASÓI JEGYZET

Alföldy Jenő: <i>Hol tanítják a bátorságot? (Egy Nagy Gáspár-versről)</i>	29
---	----

KÖNYVSZEMLE

Tokai András: <i>Aszkétai szűkszavúság (Deák László: Emlékkönyv)</i>	31
Koncz Tamás: <i>Ami menthető (Filip Tamás: Mentés másképpen)</i>	32
Majoros Sándor: <i>Regényes évek naplója (Bágyoni Szabó István: Elszabadult konténerek)</i>	33
Papp István Géza: <i>„Értőbb utókort” remélve (Olasz Sándor: Regénymúlt, regényjelen)</i>	34

NYITOTT MŰHELY

Badacsony T. Örs: <i>Kalandos utakon (Beszélgetés Szalay Károllyal)</i>	37
---	----

EURÓPAI FIGYELŐ – Mészáros Andor összeállítása

Mészáros Andor: <i>Csehek magyarokról</i>	49
Johannes Amos Comenius: <i>A nemzet boldogsága</i>	50
Božena Němcová: <i>Magyarországi úti emlékek (Mészáros Andor fordítása)</i>	52
František Brábek: <i>Magyarországi séták (Küü Rita fordítása)</i>	53
Jaroslav Hašek: <i>A magyar postán (Mészáros Andor fordítása)</i>	55
Stanislav Kostka Neumann: <i>Éjszaka Kiskundorozsmán (Végh György fordítása)</i>	57
Edvard Beneš: <i>Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh–szlovákok áldozatának történelmi bemutatása)</i> (részletek, Nagy Andrea fordítása)	59
Oldřich Mikulášek: <i>Pesten egyedül (Ágh István fordítása)</i>	63
Josef Jedlička: <i>Az emberélet útjának felén (Kollár Árpád fordítása)</i>	64
Ludvík Vaculík: <i>Cseh álmoskönyv (Körtvélyessy Klára fordítása)</i>	67
Bohumil Doležal: <i>Magyarország képe a XIX. századi cseh politikai gondolkodásban (részlet)</i>	69

Köszöntjük Kő Pál szobrászművészt, szerkesztőbizottságunk tagját, aki 2006. december 8-án, Prima Primissima-díjat kapott. (Számunk 3. és 5. oldalát az ő rajzaival illusztráltuk.)

• Visegrad Fund
• Cseh irodalmi válogatásunk a Nemzetközi Visegrádi Alap támogatásával jelenik meg. (www.visegradfund.org)

HATÁR GYŐZŐ

Hol él a holt

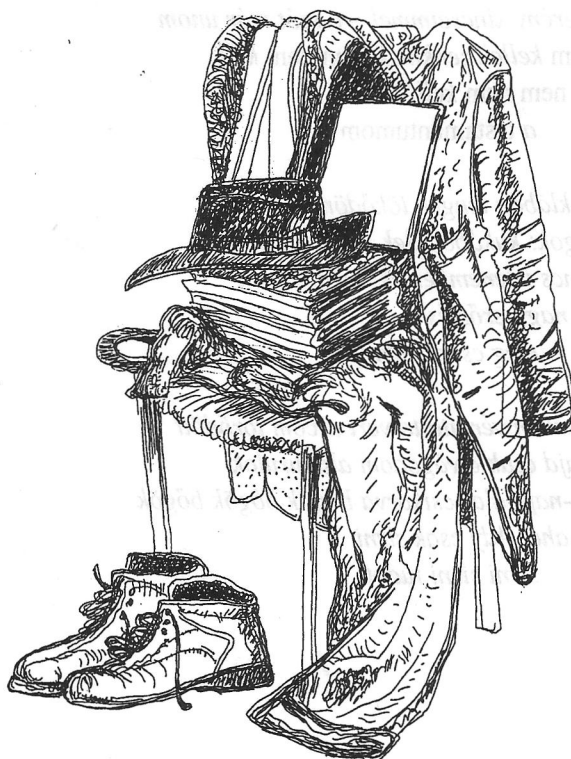
aki életével elígérkezett a halálnak
az a halálnak életével elígérkezett
annak a végórái már sorfalat állnak
a végórája annak itt van elérkezett

a szíve megállt ő már nem lélegez
a nyakától lefele ő már kihülőben
tátott szájjal: megébred? Nem ébred ez
fel többé a hétrét-halotti lepedőben

álljatok meg már ti mind megálljatok
futók a tűzesőben a hófúvásban
gödörbe buknátok bomlott állatok
hogya a gödörben mindig más van?

a billentyű alig öt órája járt még
azután lelassult vert még ötöt-hatot
és lejárt nem lüktetett a halánték
többé: minden felmondta a szolgálatot

nincsben van nincs többé: ez a beszéd
a nincsten-nincsenek közé átvándorolt
így széledünk szét mi nincsig-szerteszét
a nincsig-seholsincsben: ott él a holt

Felmondásban

a ház amelyben élek
lerobbant bérlemény
de már itt felmondásban
vagyok és nincs remény

a ház kiben szobám volt
húsvályogból rakott
van rajta légszivornya
és vannak ablakok

nem horgad fel bennem se
gőg se izgágaság
a lényeg hogy fizessem:
a szemétpénz a sáp

húsvályog gyatrasága:
nem áll meg nélküled
dúcolnád – mindhiába
nem ház nem épület

a gyöngyöző veríték
hiába harmatos
ha másnak lakni benne
úgysem alkalmas

esengjek? A Hatóság
a sírámra süket
vettem kilakoltató
zordon Végzésüket

akár rakhatom is ki
a betyárbútorom
feledni mind ott lesztek
a halotti toron

majd olvasod fejfámon
két kérdőjel között:
hová? Ki tudja? Loppal
osont – elköltözött

Testamentum

házalok vele de nem kell senkinek
szerény kincseimmel – a szót már unom
nem kellek senkinek nem nem kell
nem nem kell
a testamentumom

póklábon lengek lökődöm – lígek-
lógok: kukából élek hulladékon
nincs istenember aki megváltson
nagy-erős és
elég csudatékony

szemem vérfutotta vert arcom törődött
majd csak elvágódom alágurulok
éjt-nap falat-csikarva bögök bögök bögök
ahol Ady csak sírni
sírni sírni tudott

Bölcsődal

aludni aludni aludni aludni

önfeledten

elfeledten

ahogy barna fényképek szűnynak

egy rozsdabarna kopott keretben

aludni aludni aludni aludni

szerteszórtan

temetetlen

ahogy őscsigák trilobiták

szűnynak húnynak sziklakövületben

aludni aludni aludni aludni

mint a szörnyfőfák

totemoszlopokon

vagy ahogy a tragikus halált

eltagadja a tapintatos kolofon

aludni aludni aludni aludni

vak vakondoknak

kioltott-vakon

gyehenna-sarokban elbűnhődni

kényelmes nyugalmas poklokon

TURCZI ISTVÁN

Wimbledon-kanyar*Győző és Piroska emlékére,
még haláluk havában**Azt álmodta, hogy átesett a halálon
dobog a mell és rögeszmévé komprimálva
egysejtelmű té-s tova töprengések, felhorgadó
miértek áramában újra lüktet Ó-aortasága**Azt álmodta, hogy újra világbaborulnak
a fák, megrezzennek a szél-szelencék
s miközben felülről mustrálja az égmezőt
nem kínozza csúzként a reggeltelenség**Nincs többé idővész: múlás-telés egyre megy
„mintha volnánk úgy vagyunk” szól a tétel
rímkarabérára jár az agy e bátor meditátor
már mínuszban néhány örökléttel**Az eszmeésszel foghatatlan lett-légyentől
volton-voltig mint egy zászló végighasadt
mikor mit nem sehol juszt is csontig fájó özön
közöny Csak a vágy íve lett hatalmasabb**Mint Anubánimi a szegény szíjjártó esete
Babilonban: álomnak tervszerű mesének fanyar
elhagyni ég-föld festett misztikáját kellett az
otthont és apokalipszist termő wimbledon-kanyar**A Szt. György Kórház hirdetményes oszlopán
két káposztapille azóta összebújva várja
hogy eljőjön végre a csend eufóriája –
Együtt készülnek a nagy mozdulatlanságra*

TORNAI JÓZSEF

Halhatatlanok

Határ Győző halálának hírére

*Lassan elkezdődik a temetés,
a halottat satupadra fektetik.
Fölébred. A buddhisták
befőttesüvegekben laknak.**Nagyon kell vigyázni:
a befőttesüvegek halhatatlanok.*

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS
Napév

Arra vártunk: eleredjen a havazás. Vége legyen ezeknek az illegő-billegő, se téled, se hozzád időknek. Pontosabban: én magam vártam csak. A többiek – segítők, tanítványok – mind kereket oldottak utoljára. „Mester, így beszéltek, mindnyájan becsülünk tégedet, nagynak, elismerésre méltónak találunk. De most már felkerekedjünk, tele a vidék félpogány, félbarbár babonákkal. Európa csak félnapi járás ide.”

Jó szándékkal voltak telve, jól tudom. De az égbolt, jaj, az irgalmatlan égbolt ott csattogott felettünk. Hol esőt vert a nyakunkba, hol szelet. Olykor zegernyét-zúzmarát. Csak sohasem havat, néma, vakító hősza-kadást. Fagyott is. Ilyenkor megpróbáltunk tüzet rakni a templom elé, s éjszakára magunkra kanyarítottunk mindent, ami a kezünk ügyébe akadt. Máskülönben semmi keresnivalónk nem volt már azon a tájon. A megbízást teljesítettük, s átvettük az érte járó díjat.

Nem kívántam, hogy megértsenek. Órült, könyörtelen teremtésnek láthattak enyéim, s én nem éreztem szükségét, hogy magamra öltsem világukat.

„Honnét veszed, Mester, hogy elered?” Hadonásztak, kiabáltak előttem. „Csak nem bevetted azt a rakás istentelen bővölést, ráolvasást, amit boszorkánymestereik dűnnyögnek kísértvén a jóra való lelkeket? Vajon nem óhajtasz-e te is ugyanúgy rángatózni a dob szavára, mint pokolra való vajákosaik, csak azért, hogy kiszakadjanak a mennybolt párnacihái?”

Fohászkoztam magamban, néha félhangon (kihez?), valamivel meg ne találjam bántani őket. Sok ideig kell még együtt vándorolnom velük úgy, hogy utaim régés-rég másféle tartanak. Öregisten! Atyaisten! Irgalmazz nekik!

„Mondd, hogy nem úgy van, hogy nem azt a napot várod! Hogy nem akarsz láncos bottal a kezekben gaj-dolni-révülni! Hiszen hozzánk tartozol! Hozzánk, ugye? Nem hiheted, hogy megnyílnak az egek, ha reájuk regölsz.”

Uram, Uram, az ónos esőktől oltalmaz minket! A januári tavasztól, a kikeletig tartó késő ősztől! Vedd le mirólunk a csinált egek, a füstött imádság ígézetét!

„Menj, és légy!” Így hagyta reám meg a többire, aki kétségbeesetten keringél önnön lélekjelenléte körül. Valamint a nyakamba vertél egy tájat. Egy másikat.

Olyat, mely nem tenger s nem babérliget, hol mindent átjár az éltető sugár. Másfélét, mellyel birkózni

kell. Vívni eszméletszakadtig, és akkor sem adja magát, ha megszolgál érte az ember.

És Uram, miféle hazát, miféle anyanyelvet adtál Te a tieidnek? Ha csak botladozni bírunk benne? Úgy egyikben, mint a másikban? Beleőrülésig, dühödten keresgélünk valamit, s aztán rendre el is kallódunk álmaink szálerdejében. Tenálad ez a küldetés, Uram?

A lombtalan, virágtalan májusoktól ments meg minket! Az álmodásban fuldokló hajnaloktól, a kora őszben kornyadozó, letarolt kertektől, tőkén rothadó, fekete, kiégett szőlőszemeketől! A sehová-sem-vezet álmoktól, az orvul támadó emlékörvényektől. A Hamisító tavaszától, Uram, a Hamisító tavaszától!

Másként mi értelme a száműzetésnek? Szülőhelyem, kedves, délszaki tájaim odahagyásának? Annak, hogy új hazát, új anyanyelvet borítottál a vállamra?

Hogy magyarrá tettél?

„Mi a rossebet keresünk ezen a félbarbár vidéken? Nem kellett volna bevennünk magunkat ebbe az ázsiai bozótba. Mindenütt civilizált helyek: északra, nyugatra, délre. Csak mi kajtatjuk ezt az átokverte rengeteget. Mester, te érted a dolgot, és ezt mások is elismerik. Van kolostor, nem is oly messze. Jobban illenek oda a te képeid.”

El nem bírtam dönteni: maga szavával szólta-e, vagy a Sugalmazó rontásait szajkózta. A Rossz Lélekét, mely kint is van, bent is van. Folyton máshol.

„Azt gondold talán: kíváncsiak rá a népek, miféle látomásokat pingálsz szegletköre, oltár háta mögé? Elég az evangélistákat, fontosabb szenteket, aztán akkor lásuk ezeket, mikor a hátunk közepét. Ha jószerevel kereszteletlenek lennének, az sem volna nagy csoda.”

Eltévedtünk, az járt a fejünkben. A vadon, mely körülkerített minket, nem látszott igazán ellenségesnek. Sem elveszejteni, sem józan eszünket venni nem akarta, de ereszteti sem eresztett. Napokig bolyonghattunk volna anélkül, hogy lelkes teremtményre akadtunk volna. Maga a templom is távol esett minden emberi lakóhelytől. Igen, ott állt a rengeteg közepiben. Ajtó kireteszelve, falak bécsinálva. Mégiscsak igaz helyen járhattunk.

Egy inasom megpróbált titokban elszelelni. Harmadnapra került elő, lerongyolódva, éhesen. Azt hajtogatta eszelősen, hogy a Gonosznak műve ez az erdő-ség. Befelé egyszerű, de kifelé bókászhat, aki kijutni akar, akkor sem lel ösvényt. Vad, pogány bálványok vigyázzák a vidéket, és gyanakvó tekintettel figyelik a máshonnan érkezőket.

Megvallom: kezdetben hasonlóképp láttam. Hogy a táj, melybe belesöpöpentünk – igaz, nem egészen ön-

kéntelenül – nem lett még keresztvíz alá hajtva. Mindamellet mégiscsak a Mindenható kezének nyomát viseli magán. A fények ugyanis emitt is, amott is átalldöfik a sűrűséget. És nemcsak azt, hanem magát a templom testét is, hihetetlen sok világot zúdítva a pusztá falakra.

Nem vártam, nem is várhattam, hogy elégedettek legyenek döntésemmel. Ha innét kijutunk (bizonytal), sokkal szilárdabb léptekkel rójuk majd az odakinti világnak útjait. Megbízásokat is kapunk, úgy lehet, javadalmazást, annyit, hogy szükségét ne lássunk. Hatalmas falfelületeket, ahol nem kell töprengeni, miképp nyomorítsa oda az ember egyik vagy másik szentet. Csak a fényeket nem, csak a kegyelmet nem, mely úgy lyuggatja át sorsunkat, mint a sugarak ezt a se vége-se hossza pogányság előtti erdőséget.

Nem is mondta, dűnnyögött, dúdolt inkább, mint aki nincs egészen magánál.

„Mester vagy (lám, ő sem bírt ettől elszakadni), nem hiheted igazán, hogy ura vagy kezdednek, szemednek. Amott keletkezik egy fekete felleg. A lépteidnek sem, de boldog csak addig lehetsz, amíg odafentről kapod képeidet. Odabentről.”

Néha-néha odatévedt egy az ottaniak közül. Bárhol festettünk, báméskodó mindig akadt. És az előjárók, apát urak pontosan tudomásunkra is hozták, hol, mit kívánnak látni. És én engedtem nekik. Nem félelemből. Megszántam tétovaságukat, vergődésüket.

„Az emberfia nem érdemel semmiféle könyörület. Ám mégis meg kell, hogy kapja. Ingyen. De a mester, az igazi a kegyelemmel sem számolhat. Úgy élje életét, mint akit pokolra szántak születéstől fogva. Bármilye volna, az sem az övé.”

Másként éltek, mint akik faluba, városba szoktak. Bakhátak, egész erdőségek szabták ki mindenségük határait. A szó tapasztotta őket egymáshoz, melynek köpönyegét nem bírtam mindenkor magamra borítani, de úgy sejtettem, a cserfákra, feketefenyőkre lezúduló áprilisi szelekkel rokon leginkább.

„Csodafiú szarvasnak ezer ága-boga. Három a szent király. Földet, vizet s füvet hoznak a Kisdednek. Vadászni indultanak, és az ő lábuk nem lép tűzhely hamujába, a szájuk többé nem iszik pohárból... Virág az ember. Föld az ember. Fény az ember. Majom ül a legöregebb királynak nyergében. A Másik. A legkisebb fiúnak fehér ló adassék. Az Áldozat. A közbülső tiszta ösvényt lel. Csapást, szép hidat. Gyűjtatlan gyulladjék, ojtatlan aludjék.”

„Zavard el a pogányt, az istentelen káromlót! Jobb vidékeken az ilyeneket elevenen égetik meg. Itt sem

vagyunk, ha meg nem teszed. Katonákat híni, s reájuk gyűjtani az erdőt. Ez itt nem Európa, hanem ama keszekusza, áthatolhatatlan ázsiai bozót. Emberevők és egy lábú óriások földje.”

Nem mondhattam: ha maradnánk, sem vagyok vélik többé. Vetekedik vala háromféle világ, háromféle világ, háromféle ország... arra sem hivatkozhatom: útjaikat nem maguk választják. Penderül talpuk alá. Reálépnak, vagy lelépnek róla.

Az öreg eltűnt, mint valami látomás. Katonákat, papokat hívni, ágált egyik legényem. Mire fordul a fény, mi is kivergődünk innét. Szaladhatunk aztán, ha jól esik. Nem vártam, hogy elhiggyék.

Te vagy-e, Uram, aki vagy? Vajon miféle létet vársz tőlem cserébe a szavakért, képekért? Cserébe? Miért adsz, ha áldásod viselhetetlen köpeny a vállon, s utad véresre töri talpukat?

Be könnyű is volna kiszaladni a rendelés alól! Nem mi választottuk. Az Egynevű-Nevenincs mérte reánk. Minden menekülés visszaút is egyben. Az emberfia önmaga előtt rejtőzik, önmagát hajtja.

Nincs váltság. Háttéréinket, mondattörédeinket képtelenség kiimádkozni. Adatik, mert kell, hogy adassék. Minden elhivatáshoz ösvény is tartozik, de ezt csak utólag vehetni észre.

Miféle szülőföldet rendelsz, Uram, az emberfiának, ha kénytelen folyvást kihátrálni belőle? Mi végre, hogy a választott haza, a belső anyanyelv félbeszakadt álmokból, képzavarokból épül?

Gyürkőzöm véled, másképp oda a kegyelem. Feszülnek bármely oldalt, csak feszülés legyen már! Hídnak ég és föld közé. Amíg nem késő.

Fordulna már, csak fordulna a világ!

Emberré lesz a Fény amaz napon, maga jön be az ajtón. Nem királyok, a világ hatalmasai módján, hanem legkisebbként, ártatlan gyermekként jelenti magát.

Nem láthatják, csak az egyszerű szívűek, ahogy lassan, középütt végigvonul a pádimentomon. A fényes Nap felváltja a sápadt Holdat. Paradicsom közepibe aranyszőnyeg leterítve...

Nem, nem a fagy, a homály, a sózástól szétfakult utak. Nem a Másik, ki nyeregbe kapaszkodván a gyepelót markolja most. Ki el nem szunnyad ezen a világhosszú éjszakán, életet kap.

Jobb kezibe aranyvessző, meg-meghajtja, felzúdítja...

Hópihév kövül a lehelet. Rá sem kell regölni, áldás hull a földre azon hajnalon. Párálló énekünkkel takarjuk be majd a vacogó erdőt, vetést.

Mert nem az elnyugvás, a szunnyadás ideje az, hanem a megébredésé. Magocskák mocoognak a mélyben, csak megújuljanak, csak kiteljenek! Körbeér az esztendő.

Az angyalok énekelnek, a magyarok ünnepelnek...

Elsőre úgy tetszik: másik hajnal, másik ünnep. A földszívűek, erdőszívűek azonban meglátják, mert igaz szóval könyörögnek. Királyt várnak, s a világosságot kapják. Tudják, mert tudható: a legékesebb, legerősebb

RESTÁR SÁNDOR

késve

*pereg a filmem
de nem én rendezem
múltam már van (volt)
de csak arra emlékezem
– mintha eltűntem volna
én is
nemcsak a lakásom
szatyornyai ruha
ennyi maradásom
ennyi lenne az élet?*

döglött csendélet

*egészséges önbizalmam hiányában
fetrengék ----- a nyárban
hazudhatnék bár új életet
a mostani már
csupán döglött csendélet
:
meghasonlott táj
kívül-belül
csak Halál
falakon belül sincs
béke már
belém költözött
a rothadás
vádlóm:
a salétrom és a penész
belém hatol –
(már megszűnt a józan ész)
az utolsó tárgyalásra idéz be
ez a vers is sortüzekkel néz szembe!*

igék is megfakulnak, kihullnak egyszer az emlékezetből. A Másik ül a fehér paripa nyergében. A stílus.

De Törvény mégsincs kettő. Sem Ünnep, sem Király. Vissza kell, hogy térjen az emberfia. A Fény. Habár egyre jobban burjánzik a bozót. Létezik-e fájdalommasabb, súlyosabb kegyelem, mint magyarrá lenni?

Piros vérrrel virágozik, Szentlélekkel gyümölcsözök...

(legalább is az enyém?)

*pár megírt könyvem
tán ott porosodik*

a Költészet Asztalán

: írtam mostoha sorsom

s nem tanultam saját káromon

groteszk

Óh mennyire az

károgom

de már csak késve

Jöhet az irgalom!

KOPPÁNY ZSOLT
**„És tudjátok nevét
 az árvaságnak?”**

Utassy József válogatott verseiről

„Hát itt vagy, Kiskati?! / Itt vagy te is, Mezey / Katin-
 ka? / Hát Oljanó hol van, / az én János barátom, / a ret-
 tegett dzsúdós?! // Írtok-e, drágáim, / lehet-e itt dolgoz-
 ni? / Lehet, / biztos lehet, / ha a lágerben lehetett. // De
 kinek a hangját / hallom a sarokból?! / Bandikám! Te
 vagy az?! / Rózsa Bandi! Szólj már! // Látod, milyen
 szépen / összejöttünk ismét? / Itt van, / itt van, / itt van
 / az egész Kilencek! / Bence, / Győri Zsiga, / Filosz /
 Kovács, / Konczek!”

Hol van, mit csinál az új „pacsirta-álcás sirály”? El-
 hagyva Budapestet? Csontot karcoló fájdalommal írni
 tovább a verset? A vulkán sokáig hallgat, de a mélyen
 eszeveszett tüzerök morognak. Utassy József ilyen. A fi-
 zika törvényei szerint, mint az anyag, nem veszett el,
 csak átalakult. A Magyar Napló Kiadó Zsebkönyv-soro-
 zatában megjelent a költő versválogatása. Válogatott
 versei, ha így tetszetősebb, ám rögtön hozzá kell tegyük,
 a válogatás mindig szubjektív. Ha maga a költő válogat,
 nyilván a szívéhez közelállókából nyújtja át a verscsok-
 rot, ha barát, mondjuk, valaki a Kilencekből, akkor is
 főnnáll az elfogultság veszélye. A kiadó Nagy Gábor
 költőre, irodalomtörténészre bízta a gyűjtőmunkát.
 Nagy Gábor dolgozata, ami utószó is egyben, az objek-
 tivitás látszatát kelti, alapos, filozofikus munka. Saját érzel-
 meit nem engedí átcsorogni a papírra. A fölütéssel mind-
 járt egyet is érthetünk. „Az utolsó egyike talán, akiknek
 fellépését a versolvasó közönség szinte eksztázisban fo-
 gadta; akiket már kezdettől a zseninek járó dicsfényvel
 övezett; akiknek korai hanyatlását döbbszomorúság-
 gal figyelte; különös hírmondó: Utassy József. Különö-
 sen azért is, mert talán az egyetlen, aki a »pokolból
 jövet« újra tudta kezdeni, aki, újabb és újabb csapásai
 után is talpra állva, összevonva a szemöldökét s mind
 keserűbb indulattal bár, de szembenézett a sorssal.”

A Kilencek költői közt valóban Utassy az üstökös.
 De ez a társaság nem féltékeny. Óvón szeretik Dzsót. Ez
 a beceneve, a hozzá közelállóknak így írja alá a nevét.
 Nagy Gábornak igaza van. Utassynak nincsenek kor-
 szakai, egyetlen könyvet ír, egyetlen, hatalmas kötetet.
 Önálló könyvei nem válnak legendássá, de műve ott do-
 bol a talpunk alatt, ez a különös, ráolvasós, sámánisztikus,
 modern költészet. Juhász Ferenc és Nagy László rokona. Fölmenői közt ott találjuk Ratkó

Józsefet éppúgy, mint Sinka Istvánt. És mindenekelőtt
 Ady Endrét. Költő, aki míg él, míg rá nem hanyják a rö-
 göt, míg be nem szakad koporsója, nem tudja feledni
 angyalul égbe rántott kisfiát. Ez tartja fogva, nem ereszi
 ti pillanatra sem, „az elérhetetlent markolássza”, és fáj-
 dalma annyira múlhatatlan, hogy tútesz még József At-
 tila híres négysoros töredékén is: „Tizenöt éve írok köl-
 teményt / és most, amikor költő lennék végre, / csak ál-
 lok itt a vasgyár szegletén / s nincsen szavam a holdvi-
 lágos égre.” Utassy költői gyakorlatát pont a duplájára
 emeli és egy teljesen másfajta kontextusban tálalja le-
 bírhatatlan fájdalmát, azt a gégeszűkítő csöndet, amikor
 nem tud megszólalni: „Harminc esztendeje írok, / hul-
 lasárgák a papírok, / és nem tudom kimondani / halálo-
 dat, Jóskám! // Mert sem ígém, se metaforám, / se ferde
 percem, se vak óráim, / hát nem tudom kimondani / ha-
 lalodat Jóskám! // Most tél van, mocskos, vírusos. /
 Holló kiált rám ezernyi. / És halálodat belengi / a sem-
 mi, a semmi.” Míg József Attilánál pusztán a mester-
 ségbéli megtorpanás, a minél többet tudok, annál job-
 ban érzem, nem tudok semmit fordulata kiált ránk, ad-
 dig Utassynál csak erre a helyzetre, ha helyzet ez egy-
 általan, erre a múlhatatlan hiátusra nincs megfelelő köl-
 tői fogás. Természetesen Utassy van akkora költő, hogy
 meg tudná írni, de kiírni magából – azt soha. Ezért bele
 sem fog. Noha a válogatásban sokszor fölűnik fia, a
 szenvedés beláthatatlan infernója, az Isten ostorozása, a
 pogánytűzi rítus, de valóban: nincs szó, se mondat, ha fi-
 atalt ragad el a halál. Aki még nem vétkezhetett. Annyit
 semmiképp, hogy a rák belemarjon. De apja sem. A köl-
 tő, akit éppen maga, Isten választott ki a többiek közül.
 Akit haláláig kipróbál. Bírja-e? De csak azt, ami a köl-
 tő művészi teljesítményét illeti. Abbahagyja-e? Költő-
 nél föl sem merülhet. Ő – túl mindenben. Mert a vertiká-
 litásban elérte a két végletes ütközőpontot. A pokol leg-
 mélyét és a mennyei bura átbökheterlen hártáját.
 Utassy József már sokszor odacsapódott mindkét vég-
 ponthoz. Nincs tovább. Csak várni a véget. Hogy sze-
 mélyesen megtapasztalja, a halál után van-e valami a
 pusztá rothadáson kívül? A gyermek elvesztése vissza-
 vonhatatlan. De az újratálalkozásra megvan az esély.
 Már csak ebben bízhat. És ostorozhatja Istent. A szere-
 tet túlél minden átkot, verést, húskitépő véreket is. A
Krónikus osztály című vers még az élő gyermekre em-
 lékezik: „Kórtermed ajtaja / míg lassan csukódott, /
 dobtam neked hamar / még két búcsúcsókot. // Félig in-
 tegetél, / félig legyintgetél, / mintha tengerparti / öreg
 palma lennél. // Az úton elszívtam / három cigarettát. /
 Nem tudtam, hogy többé / sosem látjuk egymást.” És
 nem tudni. Mert talán mégis van vigasztalás a menny-
 ben! Utassy azonban nem számol evvel. Múlta sebzi.

Jelene pogány imádság. Szép dala feleségéhez csak a kései Rákos Sándor remegő, féltő gyónásához fogható – mely kötetben nem jelent meg –, „találhattál volna alva is / találhattál volna halva is / ágyam fejénél megálltál / köszönöm hogy ébren találtál // szavak nélkül is szólítottak / halálos ágyamon is hívlak / nagy csöndem akkor sem ereszt el / csordultig megtelik neveddel.” Az Utassy-házaspár magára maradása a költőnél így bomlik virágba: „Köszönöm, / hogy élsz, / hogy létezel, / megköszönöm, / hogy együtt / félsz velem / köszönöm, / köszönöm, / édesem! // Ketten maradtunk, / ketten, / ketten, / ebben a világi / rettenetben: / ketten, / ketten maradtunk, / ketten! // Ma még tavasz van, / messze nyárvég, / ám fekete az út, / s még feketébb lesz, / ha az elmúlás / angyala rálép, / és közénk zuhan egy / jegegyeárnyék, / s hiába hüppögsz / utánam, / kedves, / hogy várj még, / várj még – // fekete az út, / ha az elmúlás / angyala rálép.” Míg Rákos Sándor a haláltól retteg, fél, fél átlépni az ismeretlenbe, addig Utassy az egyedül, végleg egyedül maradó asszonyt óvja, aggódva. Míg Rákosé dalvers, mindenféle megjegyzés nélkül, addig Utassyé, noha ugyanaz, de elmaradhatatlanul balladisztikus. Ha tetszik: népi. De nem tetszik. Költészet van. Chopin van és Bartók. Mindkettő muzsikájának mélyvénáiban ott csomósodik a lengyel, illetve a magyar népzene. Mégis, a világ összes füle hallja, kihallja, hogy az univerzumot éneklük szivárvánnyá. Persze, ha fordítható lenne a magyar vers, ilyen erővel szólna akárhány idegen nyelven. De ez lehetetlen. Mégiscsak nyelvében él a nemzet. Sajnos? Vagy így jó minden? Bezárva ebbe a különös, külföldi számára egzotikus nyelvbe? Melyben annyi az idegenből jött szó, kifejezés, hogy szinte beláthatatlan. És ezek a szavak magyarrá integrálódtak, majdnem egész Európa ott van anyanyelvünkben, mi pedig Európában. Bár másutt is doboghatna ez a mitikus robaj! A politikailag alig túrt Kilencek költője, Utassy József költői leszármazottjának, Léka Gézának ajánlja *Ezért volt hát* című versét, melyről gondolhatunk bármit, hiszen időtlen. Így tehát szólhat hozzánk ez a költemény úgy is, mint a rendszer-változtató szándék beteljesületlensége: „Nincs a szívem haván árnyék, / vakon is hazatalálnék / e dzsumbujból, ahol élek. / Szabad vagyok, nagyon félek. // Ezért volt hát annyi álom? / Lelki összeroppanásom? / Ezért vacogott az ének?! / Szabad vagyok, nagyon félek. // Ajkamról inal, oson, / világgá ijed a mosoly. / Magamra maradok végleg. / Szabad vagyok. Nagyon félek.” Sokunkban viharzik az Utassy-ének. Csak nem tudjuk így kifejezni. A költő pátosza nemes patinájú. Költészet nincs, nem létezhet nemes, moha sűrűségű pátosz nélkül. Hiába a nagy posztmodern, szövegirodalmi nyögések. Vá-

duk. Hogy Utassy ugyanazt fújja. Azt nem teszik hozzá, hogy pokolban van. És még nem jött vissza. És ha ugyanígy fújja azt a dudát, éljen bármédig is, kifizette a nótát százszor is. Akárcsak a már említett fölmenője. Nemcsak a trigeminus neuralgica által. Azt a fájdalmat sem lehet túlélni! És ami előtte volt! Sinka István is megváltani jött a legmélyebb infernóból. Utassy így ír *Október* című versében: „Rohadt rózsák a kertben, / deresen, megdermedten, / rohadtt rózsák a kertben.” Sinka balladisztikája kitágul, és betölti a végtelen eget: „Dunai kertünkben hét rózsafa ázik, / ezer esztendőben egyszer, ha virágzik. / Rettentő rózsafák nem nyílnak ki estig; / egy-egy nagy bimbójuk századokig feslik.” Utassy dalverse ötvenhat múlhatatlanságát idézi, adys ismétlésekkel: „Ősz fű leng, minden kihalt, vén, / te pompázol csak, krizantém, / ősz fű leng, minden kihalt, vén, // Szél, ama suhanc-sírokat / ölelgesd, becézd, simogasd, / s csókold, aki ott síroga! // Mert fakítja forradalmad / fényét, ki hallgatván hallgat, / fakítja forradalmad. // Ünnepek ünnepe: tüntess, / ha kell, hát bitangot büntess, / tüntess, Október, tüntess!” Sinka István így folytatja balladáját, valami furcsa, metafizikai áthallással: „Halálos szép bimbók, kinyíltak manapság? / S olyanok, mint a vér? a nevük: szabadság! / Nehezen nyílt rózsák hét rózsafaágon, / álom volt és ez marad: álom a világon.” 1947-ben született ez a megrázó, nagy vers, melyből idéztünk. Micsoda hideglelős prófécia! Ötvenhatig röptült, és máig hatol a zsigerekbe. Ha már évszakok. Akkor Május. Megvillan a gyerekkor e szótól. Nem az elsejei fölvonulások, hanem a strand. Alig vártuk, hogy kinyisson. És úgy sejlík, mindig sütött a nap. Borongás legfölből belül volt. De az szakadatlan. Utassy költeménye zuhogó háromsorosaival, borús május. „Meggyfavirágok! / Nátatok fehérebben / íme, itt állok // Hull a hajamra, / szakad a szírom-zápor, / meg a virágpor. // Honnan e bánat? / Torkolattúze villog / a tulipánnak. // Május. Orgonák / mélylila illata leng, / lilium merend. // Immáron ötven / esztendő van mögöttem, / immáron ötven // Láttam, s ez rávall: / láttam az Ararátot / örök havával. // S íme december / a három fagyosszenttel / gyilkolja kertem. // Sír a barackfa, / zokog a vén diófa: / csönd hull majd róla. // Állok alattuk / fejem lehajtva mélyen, / s faggatom, kérdem: // miért, miért törsz / az ártatlanokra, Tél, / miért, miért ölsz?!?” Lám, nincsenek évszakok, hónapok egymásba folynak, ha inat szakít a fájdalom. Ez a magánfájdalom ellene mond Petőfinek. Mert egyetemesség tágítódik az Utassy-versben.

És akkor az elődök közt fölbukkan – mint szinte valamennyi utána jövő magyar költő ősatyja – József Attila. Ha távolról is, de az intuitív olvasóban József Attila-asszociációkat idéz a *Szemfedő föld* című Utassy-poéma:

„Sírtól-sírásig lengve, derengőn / zörgök itt kint a fejfaerdőn. // Nem világítok gyertyalánggal, / kezemben csipkebokorág van. // Előre hallom, amit mondok, / oly hangosan sügnak a csontok.” És dereng a metafizika univerzuma; József Attila *Téli éjszakájában* épp ellenkezőleg, mint Utassynál, olyan dideregtető a némaság, hogy megkérdi: „Hallod-e, csont, a csöndet?” Majd a semmilyen módon nem hallható, érzékelhető csúcscsöndet teszi mégis dübörgővé: „Összekoccannak a molekulák.” Utassy így folytatja versét: „Csillagok árva, Ember, figyelsz?! / Őst keresel és apádra se lelsz. // Szív dobol így vagy temető döng? / Tenger nép volt az Őssejtig ősz! // Magyar vagy, mert lengyel a lengyel, / mongol a mongol és dán a dán. // Intsen partjához, s mosson a tenger / tisztító, nagy tüzek hajnalán!” *A Dunánál* III. szakaszában ott bujdosol a sor „mert az őssejtig vagyok minden ősz”, mely aztán évtizedek múltán az ősemlékezet tavából fölbukkan az Utassy-műben, hogy levegőt kapkodjon és alámerüljön újra, várva, hogy egyszer majd valaki hívja ismét. A *Szemfedő föld* kapcsán egy másik József Attila-vers is bevilanthat, a *Költőnk és kora*. Ennek is utolsó pár sora, a temető „élete”, a halál visszavonhatatlansága, mégis mozgalmas, szerves kémiája. „Lágyan ülnek ki a boldog / halmokon a hullafoltok. / Alkonyul.” Rokonságuk másban is hasonlatos. Mindkettejük apanélkülisége. Utassynál: „Uram, te láttad apámat! / Agyamon derengés fut át: / valahol Minszkben kaparták el, / mint a kutyát.” A II. világháborúban. De sem József Attila, sem Utassy József esetében nem az apahiány a legfőbb emberi-költői trauma. Hogy mi, azt tudjuk.

A másik szembeötlő hasonlóság az Édesanya mint szimbólum, mint kiindulási pont, versfilozófiájuk vertikális mozgásában az Édesanyánál metszik a horizontálist. József Attila talán legszebb anyaversét a töredékek közt találjuk: „Édesanyám, egyetlen, drága, / te szüesség kinyílt virága, / önnön fájdalmad boldogsága. // Istent alkotok (szívem szenved), / hogy élhess, hogy teremtsen mennyet, / hogy jó legyek és utánad menjek!” Lám, hogy e mennyet meg kell teremteni, és ez fájdalmas kényszerűség, mindkét költő hitetlen-hívőségét vagy éppen hívő-hitetlenségét fölmutatja. Utassy műve, *Kit koldus hazámnak hívok*, az anyaméh, a születés virága más konstellációban, elemi erejű vadsággal, könnyörtelenséggel ábrázolódik: „Anyámnak hősi halott a párja, / méhe a szerelem hullaháza. // S hogy belefójták a szót a gyávák, / ajkát iszonyú csókra zárták. // Megszült hát engem: forradalmat. / De nekem minden bordám kardlap! // S anyám – kit koldus hazámnak hívok –/ mert a megváltó krajcár hiányzik: // kiül a gazdag világ sarkára, / s homlokán sorsom harmonikázik.”

Itt nincsen istenteremtés, mégis jelen van Isten. Éppen hiátusában. Hogy bizony, ha nincsen ott Isten, akkor így fordul a világ. De az olvasó számára ebben a válogatásban a legfájóbb hiány az a vers, melyet a költő csak évszámmal jelölt: 1989. VII. 23. Pedig ez a mű a nagy magyar négysorosok élvonalában sistereg.

Temetem Édesanyámat.

Bölcsőjéig zokogom el őt.

Szívemen akkora bánat:

Telehalom a temetőt.

Az utolsó sort nem is kell, és nem is lehet magyarázni. Érezni, érzékelni kell. Mást nem tehetünk. De jelentheti – ha nagyon akarunk valami magyarázatot mégis – ez a sor azt is, hogy magunk, egyedül „haljuk tele a temetőt”, akkor édesanyánk nem kerülhet oda, örökké élni fog. Így verstestvére lehet a József Attila-i töredéknek. Míg ő a maga alkotta mennyben fog találkozni a Mamával, Utassy már itt a földön.

Akkor talál szíven a vers, ha rólam szól. Rólam, rólad, vagyis az olvasóról, az olvasóhoz. Ilyen a *Félek már* három versszakának öngyötrő kiüresedése: „Félek már magamtól, / félek, nagyon félek, / félek, ha megvilan, / későtől e kéznek. // Házam is, hazám is / csontig kifehérvült, / anyámat átkozom, / világra miért szült. // Mért szültél világra / anyácskám, szerelmem: / magam vagyok immár, / nincs már hová lennem.” Ezt a verset érezve-olvasva az 1955-ben, Szent István napján megszületett hasonló prózai egyszerűséggel megkérdezi magát: miért a fogantatás 1954 szent karácsonyán? De oly fölösleges. Ha a meg-sem születés isteni kegyelem lenne, akkor nemcsak a magyarság, de az egész emberi faj kipusztult volna. Noha Isten jelenvalóságát katolikus író nem vonja kétségbe, mégis hitetlenkedik. Vitázik. Átkoz. Krisztus passióját érzi. Tudja. Látja. Nem a filmvászaronról, festményekről ömlő fájdalom tapossa féreggé, hanem a hite. Mely lehet akármilyen erős, kicsivé zsugorítja. Jézus Krisztushoz képest! Bár mely szenthez képest!

Utassy József mint istentagadó. Pedig unos-untalan meg kellene kérdezni önmagunktól: Isten valóban mindenható? Nincs-e valami más is? Mondjuk az anyag. A gének kódrendszere. Vagy éppen Csernobil, mely anyám pajzsmirigyének hideg göbjeit papilláris carcinómává változtatta át? Azok a jódízótopok. Gondolkodjunk, Isten a Teremtő? Biztos? Hiszen a hit – nem tudomány. Nem diszciplína. De ha hiszünk, számunkra éppolyan axióma, mint az evolúció. Ha. Ezért aztán nem biztos, hogy Isten az, aki felé Utassy átkait szórja. „Immár betöltöd minden időmet, / fókuszába rejtett minden pillanat, / úgy állok itt, megszeppenve tőled, / mint kisfiú a rengő híd alatt. // És nyújt feléd há-

rom kavicsot markom. / Szemem lesütöm. Fejemet lehajtom. // Öreg vagyok, hunyorog rám tüzed. / Ulak! És megvetem a világot: / ezt a kontár munkát, e fércművet! / Ha van dilettáns, akkor az te vagy. // kellett neked agyagból gyúrni embert! / Fegyvert csókol asszonya helyett, fegyvert. // Magad képére formáltál uram: / vérengző vagy te is, ragadozó! Nézzük egymást hozszan, szomorúan, / végül kiserked ajkamon a szó: // TARTSD MEG SZENTHÁROMSÁGOD MAGADNAK! / Tagadlak és tagadlak és tagadlak." Ettől függetlenül a Szentháromság van. Ha hisszük. De Isten egyként lehajol azokhoz is, kiknek az utolsó sor a szentháromságuk. De ha nem Isten, hát ki a felelős? Nincsen. Babits, az igazán katolikus költő is ezt írta: „Az Úristen őriz engem / mert az Ő zászlóját zengem, // Ő az Áldás, Ő a Béke / nem a harcok istensége. // Ő nem az a véres Isten: / az a véres Isten nincsen.” Hihetünk annak a Ba-

UTASSY JÓZSEF

Az én asszonyom

*Hitvesként remekbe faragott némbor:
a feleségem.*

*Se szép, se csúnya. Maga a hűség.
Aján mosoly ül. Szeme derűs ég.*

*Takaros, tiszta, okos. S oly vidám:
Isten is nékem szemelte ki tán!*

*És nem fél senkitől. Én sem féltem őt.
Úgy ismerjük egymást, mint a temetőt.*

*Ő árva már szintén,
mint én.*

*Nincs az a kincs, amiért odaadnám!
Ha egyszer elhagyom: csak Sohanapján.*

bitsnak, aki végig megtartotta a hitet a gégerák irtatlan szorításában. Nem muszáj, de érdemes. Utassy József így már sohasem fog hinni. Aztán gondolhatunk arra is, hogy minden ellenkező híreszteléssel szemben a műalkotást nem adják ingyen. Háttére a szenvedés. De csak addig a fokig, amíg az a szenvedés téttel bír, építő jelle-gű; ha azonban átlép azon a virtuális cezúrán, ahogyan azt Utassynál már régen megtette, értelmetlenné válik.

Utassy József megírta a megírhatatlant. A lehetetlent. De írhatja-e tovább? Rédicsei remeteségben? Költői (anti)szentírásra nagyul? Nagy Gábor jó érzéssel idézi meg *Vasy Gézát* az utószóban, aki ezt az egy-könyv írást *Baudelaire*-éhez hasonlítja, és hozzát teszi: „Csak ő nem annyira a romlás virágait, mint inkább a virágok romlását éneklie meg.” Utassy régen *tudja nevét az árvaságnak*. A Krisztusba olvadt Pilinszky túlvilági vigyázó tekintete acélovlasztó „fény a bilincsen.”

Isten!

*Soha, senki ellen
én nem fenekedtem:
apró bűneimet,
kérlek, ne nagyítsd fel!*

*Nem lelem apámat,
fiamat, anyámat:
csoda-e, ha tollam
trónod ellen lázad?!*

*Született eretnek
vagyok. Így szeress meg!
Ősz van. Hull a dió.
Levelek peregnek.*

MÓZES HUBA

A beváltott ígéret tragikumai

Szabédi László és a kolozsvári
Bolyai Tudományegyetem

Több évvel a romániai rendszerváltozás után hagyta el a sajtót egy volt középszintű pártvezető emlékidéző könyve. Ez a könyv akarva-akaratlan gyökeresen új megvilágításba helyezte a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem történetének, valamint az erdélyi költő és tudós Szabédi László (1907–1959) életének kis híján egybeeső utolsó éveit, hónapjait.

Az intézmény volt a fiatalabb. Felállítását a Groza-kormány miniszterének előterjesztésére 1945. június 1-jei hatállyal rendelte el a román király, részint talán azért, hogy a Kolozsvárt 1872-ben létesített magyar egyetem működésének 1945 utáni folytonossága megszakadjon, részint pedig feltehetően azért, hogy az új létesítmény a második világháborút követő béketárgyalásokon az ország kisebbségpolitikájának „helyességét” bizonyítsa.

Szabédi László volt az idősebb. Már betöltötte negyvenedik életévét, amikor 1947 őszén meghívták tanárnak a Bolyai Tudományegyetemre. Az intézménynek és tanárának a sorsa ekkortól kezdve, előbb a birtokon belüliség illúziójának, majd a kismizettség bizonyosságának a jegyében, összefonódott. Különösen érvényes ez a megállapítás az intézmény történetének utolsó évére.

A korszak Kelet-Európájában a birtokon belüliség illúzióját az a tévhit támogatta, hogy történjék bármi, mindig marad megóvandó érték, és marad lehetőség is az értékek megóvására. A fondorlatos kényszer mellett részben ez a (végül gyorsan foszló) tévhit magyarázza Szabédi László szerepvállalását 1959-ben, a gyászos emlékü kolozsvári „egyetemegyesítő” gyűléseken.

Miután a szélső baloldali nacionalizmus rátalált a „nemzeti elkülönülés” elleni küzdelem demagóg jelszavára, szinte magától adódott a Bolyai Tudományegyetem felszámolásának az „egyetemegyesítő” receptje is, amelyet az országos diákszövetség akkori elnöke és a kommunista párt központi bizottságának akkori szervezőtitkára – egyik is, másik is a politikai élet későbbi csúcsszereplője – azonnal alkalmazni kívánt.

Az alkalmazás érdekében összehívott gyűlésekről a korabeli sajtó, például a kolozsvári Igazság című tartományi napilap, közlemények (nyilván sokszorosan el-

lenőrzött) sorozatában adott hírt. Évtizedek múltán felidéztek emlékeiket az „egyetemegyesítő” gyűlések résztvevői, köztük az egykori tanítvány, az egykori tartományi párttitkár, valamint az egykori tanártárs is, a legmeggyőzőbb körülményekkel talán éppen ez utóbbi.

Az „egyetemegyesítés” gondolatát megfogalmazó bukaresti diákszövetségi konferenciát, amint az említett napilap közleményeiből kitűnik, a kolozsvári Egyetemiek Házában és más helyszíneken 1959. február 26-tól kezdve további rendezvények követték: a kolozsvári felsőoktatási intézmények párttag és tagjelölt tanerőinek, valamint párt-, IMSZ (azaz ifjúsunkas szövetségi) és diákegyesületi aktívájának, a kolozsvári felsőoktatási intézmények tantestületi tagjainak, valamint a kolozsvári felsőoktatási intézmények hallgatóinak a nagygyűlése.

A volt tanártárs emlékiratában felidézi, hogy Szabédi László az 1959. február 27-i tanári nagygyűlés szünetében a körülötte állók egyikének kérdésére válaszolva megfogalmazza: nincs szándékában felszólalni, mert esetleg olyasmit mondana, „ami nem lenne a felsőbbtség tetszésére”, majd megjegyzést fűz ahhoz a (nem véletlenül munkás szájába adott) szónoki fordulathoz, amely szerint „az üllőnek, a kalapácsnak s a megmunkált fémnek teljesen közömbös az, hogy milyen nyelven beszél a munkás”. Szabédi László szerint a példázat aligha lehet érvényes abban az esetben, amikor a munkának „eszköze és anyaga éppenséggel a nyelv”.¹

A beszélgetésnek sok tanúja volt, érthető tehát, hogy a tartalmáról értesülő szervezők fontosnak tartották a társai körében nagy tekintélynek örvendő Szabédi Lászlót szándéka elleni felszólalásra készíteni.

A volt tanártárs emlékirata szerint 1959. február 28-án a nagygyűlést irányító központi bizottsági szervezőtitkár dobogóra hívott egyetemi tanároktól követelte az előző napi gyűlés szünetében elhangzott szavak megismétlését. Majd miután akadt valaki, aki a beszélgetést nyilvánosan felidézte, került sor Szabédi László felszólalására, amelynek szövegét évtizedek múltán egy volt tanítvány tette közzé a hagyatékban fennmaradt másolat alapján.

A szöveg megjelenésekor számomra is nyilvánvalóvá vált, hogy kitételei nagymértékben zavarhatták a gyűlés szervezőit. A zavaró kitételek közül a következőt idézném: „Némelyek azt mondják, hogy a főiskolások országos konferenciájának határozataiban lényegileg a B. egyetem megszüntetéséről, a Babeş egyetembe való beolvasztásáról van szó”.²

1 A történetek színe és visszaja. Tánczos Vilmos beszélgetése dr. Antal Árpád irodalomtörténész professzorral. I–IV. Székelyföld, VII, 6, 43–74; 7, 27–58; 8, 29–61; 9, 31–60. (IV. 42–43.)

2 Kántor Lajos: Szabédi egyeteme (1994). In: Szabédi napjai. Emlékezések, tudományos előadások Kolozsvárt, 1992–1997. Szerk. Cseke Péter. Komp-Press, Kolozsvár, 1998. (Továbbiakban: Szabédi napjai) 133.

Az emlékirat szerint a beszédet szinkrontolmácsolásban hallgató szervezőtitkár ingerültségét különösen a Groza-kormány egyetemalapító érdemeinek, a Bolyai Tudományegyetem addigi munkájának, valamint az újonnan létesítendő román–magyar egyetem szerepének a méltatása váltotta ki. A durván kioktatott Szabédi Lászlót egyes, „belátásra” hajlamosabb kollégái (?) újabb, önbírálatot megfogalmazó hozzászólásra beszéltek rá. Bár az emlékezők egy része nem biztos abban, hogy az önbírálat 1959. március 1-jén valóban elhangzott, jómagam feltételezem, hogy az Igazság 1959. március 4-i száma az önbírálat *elhangzása után* idézett belőle mindenki okulására szolgáló mondatokat. Okító célzatú egyébként a beszéd szerkesztői bevezetésének az utalása Szabédi 1959. február 28-i szereplésére is: „Első felszólalásában Szabédi László egyetemi tanár a kolozsvári V. Babeş és a Bolyai egyetem egyesítéséről beszélt, s főleg az új szervezési formával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. Ez alkalommal felszólalásában néhány helytelen megfogalmazás volt.”

Nyilvánvaló, hogy a második felszólalás, amelynek két részletét alább idézem, az első felszólalás „helytelen” megfogalmazásait hivatott helyesbíteni:

„(...) engem a tantestületi tagok tegnapi tanácskozásán kemény, de igazságos bírálattal ért. Most azért kértem szót, hogy megmondjam, ezt a bírálattal teljes egészében elfogadom. A különálló nemzetiségi egyetem múltjának pozitív értékelése alkalmas lehetett arra, hogy a gyanakvás csíráit ültesse el a lelkekben, magyar kartársaiméban csakúgy, mint román kartársaiméban (...)

Szívem minden melegével köszönöm Önöknek ezt a tanulságot, és kívánok sok sikert jövő együttműködésünkhöz. Engedjék meg, hogy ehhez megígérjem a magam segítségét is.”³

Az egykori tartományi párttitkár egyike azoknak, akik a második beszéd elhangzását illetően bizonytalanok. Mint jelzi, nem emlékszik arra, hogy „Szabédinak ez a hatalom előtt teljesen kapituláló szövege nyilvánosan elhangzott-e”. Nem kizárt – fűzi hozzá –, hogy „csak megírtatták vele, s utána közzétették. A gondosan szerkesztett szöveg mindenesetre az ő kezére vall.”⁴

Ismétlem, jómagam feltételezem, hogy a beszéd elhangzott, hiszen sem közvetlenül a gyűlések után, sem pedig a későbbiekben, egykori kolozsváriként, még célzást sem hallottam arra, hogy az 1959. március 1-jei nagygyűlés valamelyik résztvevője akkor és ott *nem*,

csak három nap múlva, a lap hasábjain találkozott volna Szabédi László hozzászólásának a szövegével. Emlékszem viszont annak a ténynek a szorongó és szorongató felemlegetésére, hogy Szabédi László utolsó mondatának az elhangzása után („Engedjék meg, hogy ehhez megígérjem a magam segítségét is”) a központi bizottsági szervezőtitkár rikácsoló hangon jegyezte meg: „Na, azt majd meglátjuk!” Elképzelhető persze, hogy csak a megfélemlítettek fantáziája szötte tovább a történetet a lapközlemény nyomán. Megjegyezném azonban, hogy az elnyomó stratégiát és taktikát alkalmazó hatalom fantáziája sokkal élénkebbnek és hatékonyabbnak bizonyult azokénál, akiket minden eszközzel elnyomni szándékozott.

Szabédi László második hozzászólásának a szövegét lapbeli megjelenéséhez híven idéztem egy konferencia-előadásomban 1992-ben (ugyanúgy idézte egyébként a Szabédi Lászlóról értekezni próbáló egykori tanítvány is 1999-ben). Azóta bizonyossá vált, hogy már 1992-ben megjegyzést kellett volna fűznöm a hozzászólás utolsó előtti mondatához. A lapban ugyanis – hadd ismételjem meg – az utolsó előtti mondat így szerepelt: „Szívem minden melegével köszönöm Önöknek ezt a tanulságot, és kívánok sok sikert jövő együttműködésünkhöz”⁵ Az egykori tartományi párttitkár viszont 1995-ben, feltehetően eredeti kézirat nyomán, a következőképpen idézte a mondatot: „Szívem minden melegével köszönöm önöknek ezt a tanulságot, és kívánok sok sikert jövő együttműködésükhöz.”⁶

Az „Önöknek” nagy, illetve kis kezdőbetűs írásmódja itt nem érdemel figyelmet. Annál beszédesebb a birtokos személyjel eltérése az „együttműködésünkhöz”, illetve az „együttműködésükhöz” szóalakban. A szöveg logikájának az utóbbi felel meg, szemben az előbbivel, amelynek ellentmondása a szöveg záró mondatával nyilvánvaló: „Engedjék meg, hogy *ehhez* megígérjem a magam segítségét is.”

A reménybe való kapaszkodás helyett a zárlat a kissemmizettség és kirekesztettség bizonyosságának a számvetése. Az utolsó előtti mondatban az „együttműködésükhöz” szóalak jelentése a visszajára fordul, s szint vált az utolsó mondat jelentése is: az adott összefüggésben a megígért „segítség” sajátos, tragikus megvalósulására utal. Ez pedig egészen más, mint amiről eddig a Szabédi-értelmezők többsége írt és beszélt.

A hozzászóló hagyatékából előkerült levélfogalmazványok, -töredékek, -másolatok és -fordítások mintha

3 Szabédi László 1959. (Felszólalás a kolozsvári felsőoktatási intézmények hallgatói előtt.) *Igazság*, XX, 52, 2.

4 Tompa István: *Hogyan történhetett?* Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1995. 225.

5 Szabédi László: i.m. Mózes Huba: *A Szabédi-filológia árkusa* (1992). In: Szabédi napjai. 17–21. (21). Kántor Lajos: Erdélyi sorskerék.

6 Szabédi László és a történelem. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 168.

7 Tompa István: 225.

késleltető mozzanatokról árulkodnának, valójában inkább a rendtevés szándékáról tanúskodnak. Szabédi László befejezte a magyar nyelv östörténetéről szóló könyvét, s mert tudja, hogy ennek (legalábbis közeli) megjelentetésére nincs remény, a kézirat sorsát abszurd módon az elnyomó hatalom egyik vezető képviselőjének ajánlja figyelmébe.

Az értekezni készülő volt tanítvány közlésében napvilágot látott egyik Szabédi-levelét hagyakozás-ként, egyfajta végrendeletként olvashatjuk, figyelve arra is, hogy a levél bevezető sorai két különböző kiadványban – talán a románból történő „visszafordítás” esetlegességének „köszönhetően” (?) – variánsként szerepelnek. Az első változat: „Titkár Elvtárs! Sietek, és talán nem fejezem ki magam a *kellő* pontossággal. Életem mélypontjára jutottam. Bármely órában letar-

tóztathatnak. Ebben a kétségbeesett pillanatban engedje meg, hogy közöljem Önnel a következőket (...)”⁷ A második változat: „Titkár elvtárs! Sietek, és lehet, nem fejezem ki magam a *megfelelő* pontossággal. Életem delére értem. Bármely órában *elfoghatnak*. Ebben a *reménytelen* pillanatban engedje meg, hogy a következőket közöljem önnel (...)”⁸

A „Titkár elvtárs!” megszólítással valójában szélesebb társadalmi kör figyelmébe ajánlott könyv kiadására csak 1974-ben került sor. Közreadásában talán az akkori hivatalosság ama szándéka is tetten érhető, hogy a könyv megjelenése feledtesse a nem feledhetőt: Szabédi Lászlónak a vonat kerekei alatt, 1959. április 18-án beváltott ígérését.

A Bolyai Tudományegyetem önálló intézményként több mint tíz héttel élte túl egykori tanárát.

FINTA ÉVA

Ha meghal

Ha meghal bennem valami

Ha valamire ráhalok

Ha kihalok valamiből

valami belémszületik

valami újjászületik

mert születik valami új

az eltűnés, foszlás helyébe

a görcsös kínlódás helyébe

a vesztés, veszejtés helyébe

valami tágas ismeretlen

valami romlatlan egész

valami első – folytatás –

ha meghal bennem valami

humusza lesz valami másnak

ami még győzhet rajtam is

ami legyőzhet annyi mást

ebben az örök küzdelemben

amit megúszni nem szabad

⁷ Kántor Lajos: Szabédi egyeteme (1994). In: Szabédi napjai. 136.

⁸ Kántor Lajos: Erdélyi sorskerék. Szabédi László és a történelem. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 171.

Anyám, anyagom

Anyám, anyagom
 anyám, anyagom
 angyalom
 agyon hordott tudatom
 felbukkanó idő őrszeme a falon
 óra mutatóján hatalom
 anyám, anyagom
 anyám, anyagom
 széthulló csontmalom a karom
 ahogy járom, darálom, mutatom
 mint a fogam, harapom, tagadom
 hogy van nagyobb hatalom
 anyám, anyagom, fagyom
 tüзем, poklom, létem adom érted
 továbbadom
 anyám, anyagom
 anyám, anyagom
 fortyog bennem a kémia dühe
 egyek vagyunk, ketek vagyunk
 ahogy haladunk, kopunk
 anyám, anyagom,
 anyám, anyagom
 rettentő azonos minden mindennel
 bennem te vagy
 elrettenek, hogyan
 haltál meg bennem
 mikor én nem
 én viszem, ami a tiéd
 te már nem viszel semmit
 vert visz veretlent
 veretlen viz veret
 hogyan vagyok
 virág vagyok
 kinyíltam
 elhervadok
 szétszórta szél a magot
 szétszórta szél a magot
 virág vagyok, hervadok
 anyám, anyagom
 anyám, anyagom
 testetlenül is hatalom
 bennem létedet hallgatom
 továbbadom
 továbbadom
 anyám, anyagom

SZALAY KÁROLY
Az örmény özvegyasszony

Kísérőm, tolmácsom, testőröm, de mindenekelőtt hivatalos felügyelőm hitetlenkedve csóválta a fejét, amidőn a szovjet TIT fekete Pobjedáján a moszkvai repülőtér felé tartottunk.

– Még most sem tudom elhinni – mondta –, hogy a nacsalnikok teljesítették kívánságát és Örményországba küldték. Két évtizede kalauzolom a magyarokat a Szovjetunió országaiba, de még nem fordult elő, hogy odamehettünk, ahová a különféle hivatalos személyek menni akartak. Megmondtam magának, ha Örményországba akar utazni, kérje Észtországot. Erre maga, mint valami makacs megszállott, ragaszkodott Arméniához, sőt még azt is megmondtá kerek perec, hogy a katolikosz Vatikánjába, Ecsmiadzinba akar látogatni. Honnét a fenéből jutott az eszébe az a kósza gondolat, hogy bárkit is érdekel a szovjetben, hogy maga látni akarja, mi maradt meg a majd kétezer éves örmény katolicizmusból? Bevallom utólag, volt egy pillanat, amikor arra gondoltam, egyszerűen le sem fordítom, amit mond, de aztán fölmerült bennem a félsz, hogy a népes fogadóbizottságban netán ül valaki, aki jobban tud magyarul, mint Arany János. Mifelénk soha semmit nem lehet még csak sejteni sem.

Pocsék idő volt, hó és latyak. Térdig vizesek lettünk, mire gyalogosan odatereltek a jereváni repülőhöz, s csomagjainkkal fölkapaszkodtunk a rozoga lépcsőn a még rozogábnak látszó öreg, kétmotoros gépre.

– Ez kofájárat – magyarázta Józsi –, hajnalban följönnek Moszkvába, a piacon elárúsítják a gránátalmát meg a frissen vágott bárány húsát, meg mit tudom én, még mit, délelőtt elintézik ügyeiket, netán ők is bevásárolnak, és ebéd után indulnak haza.

Az utasok szinte mindannyian barna képű, fekete hajú, fekete szakállú örmények voltak, fészkelődve helyezkedtek el a szűk üléseken, s időbe telt, amíg az egész légtér betöltő fokhagymaszaghoz hozzászoktunk. Azután végigsétált egy barisnya az ülések között, és fonott kosárkából papírosba csomagolt savanyú cukorkát kínált.

– Vegye csak el – mondta kísérőm – mást nem adnak, ennyi jár a kofagépen.

Az utasok minden különösebb fölszólítás nélkül bekötötték övüket, amint lomhán megperdültek a propellerek, előbb csak éppen megmozdítva, majd egyre dübörgőbben, folyamatosan rezegtetve a gép testét.

Aztán váratlanul csönd lett, és a géptest rágása is megszűnt. Az utasok fegyelmezetten bekötve maradtak, ők tudták, miért. Ordított rólunk, hogy idegenek vagyunk, de ránk se rántottak, egykedvűen, nyugodtan bámultak a semmibe. Józsiból azonban kitört a kárpátaljai magyar zsidó kíváncsisága, s megkérdezte: vajh, mi történt? Nem értettem, mit beszélnek az inkább dezsurnájának, mint sztyuardesznek látszó nővel. Majd hozzám fordult, és tolmácsolt.

– Tudja, kedves Carolus – még a megszólításomban is hangsúlyozta, hogy ő latin műveltségű európai –, valaki még nem ért ide, s most őt várjuk. Ne csodálkozzon már! Ez a repülőgép olyan, mint egy helyi érdekű vicinális. Menetközben csak azért nem áll meg és veszi föl az utasokat, mondjuk az Elbrusznál, mert a technika még nem fejlődött ennyire.

Végre ismét nyílt az ajtó, és az utastér farában ülő társaság ovációja közepette megérkezett egy hatalmas termetű, negyven év körüli asszony. Csorgott arcáról az izzadság, barna bőre szinte lángolt, kapkodta a levegőt, körülnézett, s azonnal kiszúrt bennünket. Odafordult hozzám és mondott valamit örményül, majd oroszra fordítva a szót, azt kérdezte, honnan jövünk, és hová utazunk? Meglepetésemre Gauguin híres festményének címét idézte franciául: Honnan jövünk, mik vagyunk és hová megyünk?

József figyelmeztetett még a kezdet kezdetén, eszembe ne jusson elárulni, hogy értek valamit oroszul, mert hivatalosan úgy vagyok elkönyvelve, nem tudok semmit, s ha mégis kiderül, értem, amit mondanak, rögvest szaglászni kezdenek, s olyan még nem volt, hogy valakiről valamit ki ne derítettek volna, ha úgy akarják. Ilyenformán ő mondta meg, mit kell tudni rólunk, mire a testes teremtes azonnal fölállított egy öreg örményt az ablak mellől, engem pedig valósággal fölrángattak és odatuszkoltak. Nem értettem, mit akar a máskülönbén szép arcú örmény nő ezzel a helycserével, de József megmagyarázta: ha már vendég vagyok, és először utazom Örményországba, üljek csak az ablak mellé, hadd lássam a Kaukázust meg a hegycsúcsokat.

Azután, mintha ott sem lettem volna, őrzöm és tolmácsom tökéletesen megfélekedett rólam, és se lát-se hall beszélgetésbe merült a testes asszonysággal.

A jereváni repülőtéren a helybéli TIT hivatalosai vártak, s azonnal a szállodába vittek, ahol megvacsoráztattak, és megbeszélték velünk a munkaprogramot. Föltűnt, hogy József rögtön a következő napot, pontosabban a délutánt és estét nem kötötte le velük, de ráhagytam. Amikor azután a vendéglátók egyszerre, szinte parancsszóra fölálltak az asztaltól és távoztak, tolmácsom meghívott a bárba egy vodkára, és azt mondta:

– Olyan élményben részesül, kedves uram, amiben kevés embernek van, volt és lesz lehetősége, ha a Szovjetunióba látogat. Mégpedig holnap délután és este.

Azt, hogy mi lesz ez a fantasztikus élmény, nem árulta el.

Másnap azután taxiba ültünk, és kikocsizva a városból egy modern, de lerobbant lakótelepre mentünk. Józsi a telep szélén megállította a taxit és kifizette. Nem föltétlenül kell azt tudnia a taxisnak, hogy mi pontosan hova megyünk, magyarázta furcsa ügyködését. Némi gyaloglás, bóklászás után végre megtalálta a házat, amit keresett, fölmásztunk a harmadik emeletre, és egy ajtón kopogott. Különleges ételzag terjengett a lépcsőházban, a folyosón is, s szomorú lepusztultság nyoma falon, lépcsőn, korláton, mindenütt.

Kopogására azonnal nyílt az ajtó, amiből sejteni lehetett, hogy már vártak bennünket, mégpedig alighanem az ajtó mögött ácsorogva. Teljes terjedelmével, szinte eltorlaszolva a bejáratot ott állt az örmény asszony, fénylő, fekete muszlinruhában; bokáig érő szoknyája alól ezüstcipő kandikált elő, karján karperecek, nyakában többsoros lánc és féldrágakövek, ujjain gyűrűk, s megállapíthattam, hogy mindegyik darab az örmény ékszművészet remeke.

Konyhává átalakított szobába léptünk be, majd áthaladva kimentünk egy függőfolyosóra, s az onnét nyíló ajtón át a voltaképpeni szobába. Máig sem értem, hogy a két szoba között miért nem lehetett átvágni a falat, miért kellett ilyen bonyolultán közlekedni konyha és szoba között, de tény és való, hogy a függőfolyosó kétfelől el volt zárva a szomszédoktól, mintha szerves része volna a lakásnak. Fürdőszoba és vécé azonban nem volt, s voltaképpen konyha sem eredetileg, a konyhát már ő alakította ki, mégpedig úgy, hogy megvette a mellette lévő szobát, amiből arra következtethettem, hogy a házban csupa egyszobás lakás lehetett, közös fürdőszoba, vécé és konyha a folyosók végében. És valóban. Fontos ezeket a környüállásokat részleteznem, ha a titokzatos hölgy személyiségéhez óhajtunk közeledni, mert ebben a mérhetetlenül sivár és lehangoló világban alakította ki magának az ő furcsa, különös birodalmát.

A konyhában nem volt módom szemlélni, a függőfolyosón is átsiettünk, most azonban, hogy télikabátunkat levette letelepedtünk és körülültük az üveglapú asztalt, vodka, sör, nehéz örmény bor s friss, meleg juhtúrós lepényféle várt bennünket.

Mélyülésű, széles fotelekbe telepedtünk. Szétrnyitható rekamiéja s minden bútordarabja, így a székek, fotelek is dúsminiatúratú keleties szövetekkel, terítőkkel beborítva, a földön hatalmas kínai váza, fura kínai meg mongol szobrok, vietnámi csecsebecsék, a falakon pe-

dig szinte egymást érve nagyméretű poszterek, Van Gogh, Manet, Renoir, középtűt pedig, a főfalon, a fekvőhely fölött Leonardo Mona Lisája.

Oly elmerülten diskurált az asszony Józseffel, hogy sokáig nem észlelte, milyen érdeklődéssel szemlélődöm tárgyai között. Végül is én tereltem a szót a mindenképpen érdekes és alighanem művészileg is értékes keleti népművészeti emlékekre. Ő azonban elhessegette a témát, és kinyitva hatalmas szekrényét elénk tárta azokat a tárgyakat, amelyeket ő valódi értéknek, féltve őrzött kincseinek tartott. Ezek pedig apró féldecis vagy attól is kisebb üvegekben, úgynevezett „mini” formátumban olasz campari, chianti, martini, angol, skót whiskyk, Red Label, Black and White, német Jägermeister keserű, unikum-féle vagy olasz Fernet, cseh Beherovka, lengyel vodka, francia konyak, Remy Martin, Napoleon, Beaujolet, vörösbor és tokaji borpárlat, angol cherry, nem folytatom, több száz kis üveg, most jut eszembe a francia keserű, cointreau, grand marnier... mindegyiket kivette a szekrényből, óvatosan dédelgetve, szinte megsimogatva föltűnően szép, intelligens ujjaival, majd gondosan visszarakva őket a helyükre, bezárta a szekrényt. Kínált lepénnyel, József vodkát ivott, én sört, majd egy sublótféléhez lépett: akkor vettem észre, hogy telistele van fehér cipődoboz-félékkel, s mutogatni kezdte levelezőlap-gyűjteményét, először azokról az országokról és városokról, ahol még nem járt, azután azokat a lapokat, amelyeket saját kezűleg vásárolt ott, ahol megfordult. Ez bizony csak Kelet-Németország és Lengyelország volt.

Amikor megtudta, hogy jártam Párizsban, sőt hónapokig laktam is ott, úgy bámult rám kikerekedett szemmel, mintha a mennyből szálltam volna alá. És ámulatunkra polkolan rossz kiejtéssel sorolni kezdte Párizs nevezetességeit, a Louvre-ot, a Musée de L'Homme-ot, a Chatelet-t és persze a Montparnasse-t, a Szent Mihály útját: csak éppen azt nem tudta, hogy oda egyszer beszökött az ősz. Elmondtam neki magyarul, de előtte József oroszul azt, hogy az elmúlás himnusza, ő pedig könnyekig meghatódott a magyar nyelv számára különös muzsikájától. Cirill betűkkel leíratta a vers első két sorát, megpróbálta kiejteni az örményeknek nyelvtekerő szavakat.

Amikor kiment, hogy megterítsen a konyhában, mentegőzve, hogy ezen az alacsony asztalon nem szolgálhatja föl a vacsorát, Józsi felém fordult, és azt mondta:

– Maga szerencsétlen pesti ember! Magának sejteltme sincs arról, hogy micsoda érték mindaz, amit látott. Azt pedig elképzelni sem tudja, hogy ilyen üvegcsé- és levelezőlap-gyűjteményt összehozni nagyobb teljesítmény, mint megmászni az Araratot, beleértve persze azt is, hogy a szent hegy török területre esik, ha esésről itt egyáltalán lehet szó.

Pénteken érkeztünk Jerevánba, és csütörtök hajnalban repültünk vissza Moszkvába. A frissen hullott hóban összevissza csúszkált velünk a nagy fekete Csajka, az örmény TIT autója, ezúttal csak a sofőrrel.

– Lebeszéltem őket arról, hogy búcsúztassanak – mondta József –, örültek neki. Ki a fenének volna kedve ebben a szörnyű hajnali időben fölkelni csak úgy, passzióból, azért, hogy két vadidegent kikísérjen a repülőtérré?

A csarnokban, számomra legalábbis váratlanul, az örmény özvegyasszony állt elé. Rám nézett olajos, szomorú tekintettel és halkán elmondta Ady versét, a Szent Mihály útjáról. Kedves, fura akcentussal, de szinte tökéletes átéléssel, mintha pontosan értené a szöveget.

Ekkor gondoltam először arra, hogy József egyetlen estét sem töltött velem. A repülőgép ablakából még lát-

tam, hogy ott áll az asszony az épület peronján, fejfelé kimagaslik a jobbára alacsony örmények közül, és fekete kendővel integet.

A gép propellerjei megpördültek, remegni kezdett az egész vasmadártest, József kérdően rám nézett. Megértettem, a szemében megcsillant a remény, hátha megáll a motor, és fölszáll még valaki a repülőre. A légcsavarak azonban egyre sivatósabb zúgásba váltottak, és a lomha test dőcögve meglódult a jeges fűvön, majd lassan-lassan, bizonytalankodva, szárnyát billegetve fölemelkedett.

József kibámult az ablakon, de a Kaukázusból alig láthatott valamit. Sűrű, fehér felhőpamacsok lebegtek a hegyek között, a völgyekben, csak az Elbrusz fehér koponyateteje világított a gomolygó foszlányok között, szabályos alakjával kiemelkedve a kusza hegyvonulatok és párás völgyek közül.

TARBAY EDE

Útszéli kereszt, szavakból

*Uram, szavakból keresztet állítok,
ahogy régen a pestiskunyhók mellett,
falvak népét elkerülje átok,
káromkodásra parancsoljon csendet.*

*Óvója legyen nekem, mint embernek,
ha néhanapján haraggal kiáltok,
ha csapásoktól gyengeségem megtelt,
s ostoroznak szíjjakkal az álmok.*

*Uram, tudod, nem öncélún kesergek,
az, aki vagyok, Neked nem titok,
az, ami inam szakadtáig kerget,*

*sok megújuló van közt, ami volt,
karambolokként ismétlődő percek.
A korpuszodon vagyok földi folt.*

Félelem az ismétlődéstől

*A hajnal fénye fönt, a déli égen
mutatkozott, mint zsebkendőnyi ólom.
Maraszt az ágy s a látvány. Forgolódom.
A szemhatáron, matt-fekete ében*

*horizontot metsző fák keretében
hóvihar készül lecsapni. Mintha sólyom
húzódna mélyén, rejtett támaszponton,
várakozásban. Jó lesz-e megélnem?*

*Néha csömörig telít, amit láttam,
s ha csíra még, tudom, mivé lehet.
A szikrában is, emlékezzünk, láng van,*

*elég találni néki egy helyet
(nem kell sokat kutatni példatárban),
hol percek alatt minden pernye lett.*

WIKTOR WOROSZYLSKI

Oszip és Nagyzezsda

Ez a költő koldus Illik hozzá
 ez az állapot Nem megalázó Van ebben
 valami nyíltság és nyitott a tenyér is Ez a gesztus
 oly mindennapos városának korának
 áttetsző levegőjében A mankó
 kopogása az utcakövön mintha
 pástorének lenne ami hetven
 nemzedéken át megmaradt
 Ó hogyha
 így lehetne mindvégig Még mindig annyi
 akit fel nem keresett aki nem tudja Annyi
 aki nem képes rá nem ad nem vesz el
 A költő koldul De már nem sokáig

Közben

a koldus felesége titokban
 rejtkehelyeket fúr a kincseknek Sietni kell
 Éjjel dolgozik és az emlékezet-lyukakban rejt el
 egy álomi képet
 egy kiáltást a cezúrán
 vagy egy disztichont
 Ja vjernulszja v moj gorod znakomij do szljoz
 Do prozsilok o gyetszkih pripuhszsih zsiljoz
 itt meg ott félrerak bezár és szétszed
 a majdani fénynek és pompának ácsolt
 posztumusz palotákat

Don Juan

Dehát mibe is halunk bele

Csak a szerelemben

Csak az kívül meg bennünk
 szöveteket roncsol
 malmokban őrli vérünk

Ó hagyjál egy lélegzetnyi rést
 ne légy ily könyörtelen

Meggövez bennünket

Utunkat köerdővel borítja

Még az égből is kőkeményen hull a nap

Ó te boldog

A komtúr léptei

– Hívtál engem Don Juan

Gyere hadd öleljelek magamhoz

Már tudom...

Milának

Már tudom hogy a versek
nekrológok
pillanatok
városok
kiszáradó folyók
hajdani havazások nekrológjai

A keményedő pupillán
megőrzött színeké villanásoké foltoké

Az egész életé amelynek nagy búcsúzása
a születéssel kezdődik

Most már tudom és
újra elszorult szívvel
írom a nekrológot
a valaha ismert kacagások
legcsilingelőbbjéről
ami nem csak D. szögesdrótjai közt* volt a legerősebb
a szabadságról ami ebben a parányi testben lüktetett

Gömöri György fordításai

* Célzás a Szolidaritás híveinek a Jaruzelski-puccsot követő 1981–84 közötti internálására

Tíz éve halt meg Wiktor Woroszyński, lengyel költő, író és fordító. Nekem 1956 novembere óta barátom volt, 1957-től haláláig számtalan levelet váltottunk, ha Varsóban jártam, mindig felkerestem, ha ő Angliában járt, mindig meglátogattam. Európai hírnevet Wiktor Magyarországi naplójával szerzett: ez volt az egyetlen olyan mű, amit szocialista országból érkezett újságíró írt – objektíven – a magyar forradalomról. A napló teljes szövege elsőnek a France Observateur-ben látott napvilágot, utána többször kiadták lengyelül szamizdatban. Magyarra Kerényi Grácia fordította és nyomtatásban elsőnek az M.O., Krassó György szamizdat-kiadója jelentette meg 1984-ben, majd a Századvég az 56-os Intézettel együtt 1994-ben. Woroszyński több verset írt, amelyekben részben budapesti élményeire, részben Nagy Imre kivégzésére reflektált: *Város és Ítélet* című versei alulírott fordításában olvashatók a Nagyvilág 1990. januári számában.

De Wiktor írt másfajta verseket is – ezek közül választottam most háromot. Az első közülük a költő törekvését mutatja egyes jól ismert európai mítoszok személyes értelmezésére vagy átértelmezésére. A második hőse a sztalin terror áldozatául esett költő, Oszip Mandelstam és áldozatkész felesége, Nagyzezsda, aki betanulta férjének összes olyan versét, amelyeket akkoriban nem volt tanácsos papírra vetni. Nagyzezsda később erről nagyszerű könyvet írt *Reménytelen Remény* címmel (Nagyzezsda oroszul „reményt” jelent). Végül a harmadik vers hősnője ugyan ismeretlen marad, de a versből nyilvánvaló, hogy Wiktor Woroszyński egyik barátjáról vagy vele együtt internált kedves ismerőséről szól, annak az emlékéért ünnepli. A költőt egyébként a Jaruzelski-puccs után sokadmagával együtt 1981 decemberétől 1982 októberéig internálták.

IRCSIK VILMOS
A vértanúk dala

Amikor elkezdődött az 1957-es iskolaév, egyszerre vezér és játék nélkül maradtunk. Viktort, aki egy évig itt lakott a nagyszüleinél és velünk járt iskolába, visszavitték Pestre. Nélküle pedig elképzelhetetlenek voltak az utcai tankcsaták, amelyekben a gépállomás kiselejtezett traktorai, pótkocsijai, vetőgépei, ekéi, aratógépei jelentették a ruszki tankokat, bennünket pedig bölcs vezérünk két részre osztott: a traktorokra, pótkocsikra, vetőgépekre, ekékre, aratógépekre kerültek a ruszki, míg a többiek a sors és Viktor kiszámíthatatlan szeszélyéből magyarok lehettek, és vízzel telt üvegpalackokat hajigálva a kerekek alá, rohamra indultak, mire az ellenség fejveszetten menekülni kezdett a járművekről. A csata mindig kíméletlen kezítusával végződött, és ebben a végső szakaszában általában messze túllépte a játék határait. Viktor nagyon is jól kiszámíthatóan mindig a magyar oldalon maradt, és – Ausztriába disszidált apjára gondolva, aki állítólag harcokos tiszt volt, de átállt, és azért kellett szöknie, mert felakasztották volna – vadul, igazi ökölcsapásokkal püfölte a neki jutó ellenfelet.

Görbe egyszer titokban benzint szerzett, azt töltötte a palackba, amit egy körmös traktor hatalmas vaskerekéhez vágott, aztán egy marék gyufával meggyújtotta a kiömlő folyadékot, ám a hatalmas lobbanásra mindkét fél gyávan megfutamodott, a tüzet pedig a gépállomás udvarosa, Stefi bácsi oltotta el egy kézi poroltókészülékkel. Egyszer pedig, Viktor útmutatása alapján, az egyik zöld pótkocsi oldalára fehér festékekkel, hatalmas betűkkel azt írtuk rá: RUSZKIK HAZA!

Az ügyben még nyomozás is kezdődött, aminek következtében a gépállomás igazgatója nemkívánatos személynek nyilvánított bennünket a roncs telep környékén, Stefi bácsi pedig dohogva, büdös kölyközve most a felirat levakarásával piszmogott el hosszú napokig, de addigra már augusztus vége lett, Viktor visszament Pestre, nélküle pedig úgysem ment volna a játék, hiszen igazi hadvezérhez illően csak ő tudhatta, ismerhette csatáink színhelyét, a harci terepet: a Hét kerületet meg a Nyolc kerületet, a Széna teret, amely legalább ismerősen hangzott a mi falusi fülünknek is, a Corvin közt meg a Nagykörutat, csak ő tudta, ki kivel van, ki állt át kihez, ki az ellenség és ki a barát, és hogy kit és mit kell megtorolni. Mert azokban a napokban, amikor Viktor állítólag kilőtt tankokon ugrált, mésszel leöntött, temetetlen halott orosz meg magyar katonákat látott és igazi, dobtáras gitárt is talált – nálunk csak annyi történt,

hogy a szovjet hősi emlékműről egy rögtönzött nagygyűlés keretében levették a vörös csillagot, az éj leple alatt bedobálták a párttitkár, a tanácselnök meg a körzeti megbízott ablakát, aztán az október végi ködben néha egy-egy géppisztolyos, viharkabátos ember suhant végig a főutcán. Mi pedig a könyveinkből kivágtuk a sarló-kalapácsos, búzakoszorús címert, és ki tudja, honnan előkerült porcelán vagy bádogg Kossuth-címereket tűztünk a kabátunk hajtókájára.

Szóval Viktor elment, és mi vezér és játék nélkül maradtunk. Többé már nem tudtuk követni Görbét, akinek vezérletével azelőtt nyár elejétől ősz utójáig gyümölcsfákat, kerteket fosztogattunk, sem Vitézt, akinek egy ideig ereje miatt kénytelen-kelletlen engedelmestünk, de még nem csapódtunk Vakihoz sem, aki kivált közülünk, és az őt elhagyni készülő gyerekkoron boszszút állva először hátrafésülte a haját, majd fuldokolva rászokott nem a cigarettára, hanem a cigarettázásra, végül pedig a lányok után kezdett koslatni.

Viktor elment, és távozásával ismét fenyegetően egyhangúvá váltak napjaink. Ha a főúton egy autó száguldott végig, ismét azt kezdtük mondogatni egymásnak:

— Figyeld, hogy tép!!

És nem volt, aki fölényes magabiztossággal, amelyet csak a pesti aszfalton szívhat magába az ember, kijavítson:

—Hapsikáim, Noé ezt rég kidobta a bárkájából. Pesten már nem úgy mondják, hogy tép, hanem úgy, hogy meszel.

A hapsikáim helyett ismét kezdtünk visszaszokni az unalmas öregemre, amelynek ráadásul még többes száma sem volt, és csak úgy személytelenül lebegett közöttünk, mindig csak az vette magára, aki akarta. De már nekünk sem volt kit ugratnunk, aki nem értette meg a mi furcsa falusi szavainkat, amint az Viktorral oly gyakran esett. Egyszer például valami mesterember, aki a nagyanyjáéknál a háztetőt javította, leszólt neki odafentről:

— Hé, te! Akkor jöhet a sindő!!

Szegény Viktor azt sem tudta, melyik lábára álljon, hiszen azért állították oda, hogy segítsen, így aztán felvett egy öl hasábfát az eresz alól, az esett éppen a keze ügyébe, és indult vele felfelé a létrán.

— Hát ez meg mi? Sindőt kértem. Lehet, hogy tifeledek zszindelynek mondják.

De Viktorék felé zszindelynek se mondták, így aztán szégyenszemre visszamászott a létrán, és csak odalentről merte megkérdezni:

—És mi az a zszindely??

— Még azt sem tudod? Na szépen vagyunk! Hát tetőcserép! Hozd már, de szaporán, mert estére se végzünk!!

Egy alkalommal még Vaki is leereszkedett hozzánk. Éppen a Torna fahídjának korlátján ülve bámultuk az

előző napi zivatartól még mindig sárgán hömpölygő áradatot, hatalmas hajókat képzelünk rá, noha tudtuk, hogy már holnapra ismét csendesen csobogó csermellyé zsugorodik. Egyszer csak Vaki csúfondáros hangja szólalt meg mögöttünk, na, kis hülyék, már megint ábrándoztok, hol van Viktor, mert nekem holnap randim lesz, szeretném tudni, mit is jelent az pontosan, és meddig mehet el egy ilyen randin az ember. Naná, hogy nem akarok leégni. Persze, minek is magyarázok nektek? Mit? Hogy már nincs itt? Kár, pedig ő biztos tanácsot tudna adni.

De Viktor már messze járt.

Aztán ősz lett, és egy szép októberi napon egyszer csak felröppent az első szputnyik kilövésének híre, mire nemcsak az újdonsült falusi párttitkár húzta ki magát és kezdett a szokottnál is fenyegetőbben, peckesebben járni, hanem a mi gyerekvilágunk hierarchiája is fokozatosan átszerveződött. Viktor elárvult és immár betölthetetlennek látszó helyére az egymás közötti hallgatólagos értékrendünkben egyszer csak, önmagától és a világ legtermészetesebb módján Kari került, aki a Verne-regényektől kezdve Jókain át az apjának járó Élet és Tudományig minden fellelhető szakirodalmat elolvasott, sőt kellő fantáziája is volt az űrutazáshoz, illetve annak mindennapi játékainkra való alkalmazásához.

Így aztán játékainkban Kari jóvoltából kezdtek helyet kapni a kozmikus elemek. Persze ezekhez nem voltak olyan valóságos segédeszközeink, mint a focihoz a labda, a víváshoz a kardnak szolgáló botok, mint verekedéseinkhez a mindenkori ellenfél feje, orra, gyomorszája, kalandozásainkhoz a kiszemelt kertek vagy madárfészkek. Éppen ezért kellett Kari, aki nemcsak Vernén nevelkedett, hanem azzal is tisztában volt, hogy a kozmosz meghódításának egyik következő lépése a holdutazás lesz, amelyre egy alapos terepszemle után aztán lázasan készülődni is kezdtünk.

A Hold a maga titokzatos járásával különben is már régóta izgatta a fantáziánkat. A Napon könnyen ki lehetett igazodni, az reggelente felkelt, aztán végigjárta a maga útját az égbolton, és éjszakára úgy eltűnt, mintha sosem létezett volna. Bezzeg a Hold! Az néha sarló formát öltött, aztán úgy kikerekedett, mint valami ismeretlen, sárga virág, majd színt váltott, és olykor még a reggeli világosságban is ott fent fehérlett. Néha a fejünk fölött világított, néha a látóhatár alján bujdosott, néha pedig, mint valami csavargó, falurossza korhelynek, napokig a színét se láttuk. Hátha most sikerül kiismerni azt a kódorgó, kujtorgó természetét!

Új vezérünk a gépműhely mögötti hatalmas salakdombot jelölte ki a Hold felszínének, és a domb közvetlen közelében lévő kalyiba tetejére való felmászással a start, a leugrással pedig a repülés és a landolás bonyolult folya-

matainak gyakorlását is megoldottnak tekintette. A tekintélyében alaposan megfogyatkozott, fantáziátlan Vitéz és Görbe csak ímmel-ámmal álltak kötélnek, de amikor látták, hogy eljárt felettük az idő, ők is beadták a derekukat.

Próbautjaink elkezdéséhez azonban legelőször is meg kellett nyernünk, jobban mondva vissza kellett szerezniünk a kalyiba lakójának, a gépműhely éjjeliőrének, udvarosának és egyben mindenésének, a Köszörűs Stefi bácsinak a jóindulatát, aki magányos, fiatalabb korában állítólag kalandos természetű ember volt, és valamikor még Amerikát is megjárta. Onnan visszatérve vándorköszörűsként tengette életét, a környékbeli falvakban kódorgva elégítette ki kalandvágyát, innen kapta, mint valami bolyongó homéroszi hős, a keresztneve előtti állandó jelzöt. Valódi vezetéknevét talán senki sem tudta, kivéve a gépműhely néhány irodistáját, akiktől a hónap elején vékony kis papírcsík kíséretében megkapta a fizetését.

A Köszörűs Stefi nemcsak világot járt, de olvasott ember is volt. Nappal alig lévén munkája, a többnapos vagy többhetes késéssel hozzá került újságokat, a ki tudja, honnan szerzett könyveket böngészte, bújta, és nem egy olyan regényt, útleírást, indiántörténetet ismert, amelyekről mi is beszélgettünk egymás között. A végtelenség bódulatát ezekből, no meg Amerikából szippantotta magába, ahonnan távoli harangzúgásként kongó angol szavakat, mondatokat hozott haza, például azt, amivel gyakran tréfásan ránk is köszönt:

– What is the matter with you? – ami szerinte csak annyit tesz, hogy hogy ityeg a fityeg, és akár hisszük, akár nem, így kell leírni, ni, azzal kék munkászubbonyának felső zsebéből tintaceruzát véve elő régimódi ákombakomokkal meg is mutatta. Mert az angol az már csak ilyen népség, máshogy írja, és máshogy mondja, ami még csak hagyján, de ráadásul még máshogy is gondolja.

A kalandvágy, a magány, a léha kódorgás, az olvasás arra mifelénk olyan megbocsáthatatlan bűnnek számított, hogy Stefi bácsi nevének hallatán mindenki csak legyintett: mert az ilyenek ugye, nincs ki a négy kerekre, ez egy szerencsétlen flótás, aki még Amerikából is szegényen jött haza, és most még fedél sincs a feje fölött, se kutyája, se macskája, nincs senkije, aki főzzön rá vagy kimossa a koszos gatyáját, szóval bolond az öreg, méghozzá sült bolond, és minél inkább vénül, annál inkább megy el az esze, a végén még az se lesz, aki majd tisztességesen elkaparja, pedig már most is csak háltni jár belé a lélek, nem is csoda, hiszen úgy él abban a kalyibában, mint Toldi Miklós lova a szemétdombon.

Korábbi kulturális kapcsolataink és Stefi bácsi gyermeki lényé most igazán hasznára vált annak a jószolgálati útnak, amelyet Kari vezetett egyenesen a kalyibába,

és amelynek eredményeként az öreg nemcsak abba egyezett bele, hogy hajlékának lapos tetejét úrutazási célokra felhasználhassuk, hanem a maga módján még részt is vett játékaikban, leginkább azok elméleti előkészítésében. Figyelemmel hallgatta Kari magyarázatát a személyzet öltözékéről, az út időtartamáról, veszélyeiről.

– Ha én egyszer oda feljuthatnék, téged okvetlenül magammal vinnék – mondogatta Karinak. – Sőt annyi földet mérnék ott ki neked, amennyit csak akarnál.

– Mit kezdenék én ott a földdel, Stefi bácsi? A Holdon ráadásul nincs se levegő, se víz, nincs semmiféle élet...

– A föld az mégiscsak mindenhol föld, még a holdon is. Aztán ott legalább nem vennék el... Én tudnék vele mit kezdeni, csak jussak egyszer fel oda. Meg aztán hogy nincs ott élet, hékás? Hát akkor hogy kerül oda az a rözsehordó ember, akit minden teliholdkor látni, mi? Éppen úgy viszi a hátán a fát, mintha csak innen, a sarkalyi erdőből hozna egy terű tűzrevalót.

A világűr, a földtől való elrugaskodás ugyan beleépült játékaikba, anélkül azonban, hogy megbolygatta volna a bennünk uralkodó természetes egyensúlyt valóság és képzelet között. Minket minden fertőzéstől megvédett a gyerekkor hathatós oltóanyaga, a Köszörűs Stefi azonban védtelennek bizonyult az általunk behurcolt járvánnyal szemben. Az Irodista János éjszakánként unalmában már eddig is meg-megtréfálta az öreget. Hol fehér ponyvába burkolva sétált el a kalyiba előtt, hol a drótkerítéssel körülvett, nagy szabadtéri rak-tár körül ólálkodott, mintha lopni akarna az ott tárolt benzineshordókból. Egyszer meg egy peccsés, gépírá-sos levelet lobogtatva azzal rontott be nagy lelkendezve a kalyibába, hogy Stefi bácsi, most aztán megfogta az Isten lábát, nézze! Június harmincegyedikére be van idézve a központba. Akkor van az ÉMU. Még azt sem tudja, hogy az micsoda? Hát az éjjeliőrök, udvarosok meg mindenesek napja. Éppen olyan, mint a traktoros nap, a vasutasnap vagy a bányásznapi. Most vezették be. Miért lenne a bányász, traktoros vagy vasutas külön ember, mint az éjjeliőr? Azt is megsúgom magának, hogy ki fogják tüntetni. De ki ám! Szép kis summa fogja ütni a markát. Aztán remélem, nem lesz sóher!

Az öreg a június harmincadikát követő napon szépen be is ballagott a központba, ahol elolvasták a levelet, aztán kurtán közölték vele, hogy minden igaz, csakhogy elkésett, ma már július elseje van, és a kitüntetést bizony egy másik éjjeliőr, mindenese és udvaros kapta, aki éppúgy rászolgált, mint ő. De ne búsuljon, négy év múlva biztosan megint rá esik a választás, mert ezt a magas elismerést csak minden szökőévben ítélik oda.

– Nézzétek csak! Itt az írás! – fogadott bennünket egy szép napon, soron következő úrpróbánkon Stefi bá-

csi. – Ki fognak próbálni. – Azzal, mint a legilletéke-sebbnek, átnyújtott Karinak egy gépelt papírlapot.

– „Jelentkezésére válaszolva közöljük, hogy folyó hó huszonharmadikán úrréptetésre való alkalmassági vizsgát tartunk. Az ügyben szakemberünk személyesen keresi fel munkahelyén a fent említett napon, délután 16 órakor” – olvasta Kari.

– Aláírás és bélyegző – figyelmeztette az öreg.

– Az aláírást nem tudom kiolvasni. A bélyegző az valami... Ü. B.

– Az hát! Úrhajózási Bizottság! Az Irodista János már elmagyarázta. Szóval huszonharmadikán, tizenhat órakor. Az ilyen helyeken nagyon fontos a pontosság, ezért is írtak tizenhat órát, nehogy hajnali négyre várjam azt a szakembert. Még erre is gondoltak. Egy éjjeliőr különben könnyen összekeverné a hajnalt a délutánnal. Jól megjegyeztem magamnak, most nem fogom eltéveszteni, mint azt a kitüntetést, nem én. Ezt a madarat nem eresztem ki a markomból!

– De Stefi bácsi! Nálunk nincs is Úrhajózási Bizottság! Legfeljebb az amerikaiaknál vagy az oroszoknál...

– Bolondokat beszélsz! Biztosan azért esz a fene, amiért nem téged választottak.

Közben a többiek is kézbe vették a papírt, és hirtelen valaki halkán, puszogva megjegyezte:

– Hiszen ez az Üzemi Bizottság bélyegzője, apám az ÜB-titkár, jól átverték az öreget – mire mind hangos hatótára fakadtunk.

Stefi bácsi, akinek megvolt az a különleges képessége, hogy csak azt hallotta meg, amit akart, és néha a legnagyobb csendben, a lehangosabb szó is elment a füle mellett, most dühösen felcsattant:

– Adjátok vissza azt az írást, aztán hordjátok el innen magatokat, de rögtön!

Nem kellett kétszer mondani! Talán nem is az ijedség, hanem inkább a részvét parancsolt el bennünket. Nem kértünk többet a csúnya heccből, amivé a játékunk fajult. Kari ugyan tett még egy reménytelen kísérletet, de csak azt érte el vele, hogy az öreg még jobban dühbe gurult, és végül a botját felemelve kergette el.

Az alkalmassági vizsgára sem voltunk kíváncsiak, de mint a hazug világ megannyi értelmetlen komédiája, ez is áthatolt ösztönös védekezésünk gyenge burkán, és akarva-akaratlanul mindenről értesültünk:

– Azt látni kellett volna, ahogy az öreg a létrán felmászott a tetőre, abban a maskarában, egy olajos, szakadt overállban, amit szakfandernek mondtak...

– Hát még az ugrás a salakra! Csak úgy nyekkent!

Aztán... Aztán meg felültették Stefi bácsit az ele-vátor gumiszalagjára, a gépet többször beindították, majd hirtelen leállították, mikor pedig a szalag felért

vele a csúcsra, letről ráparancsoltak, hogy csússzon vissza. Utána egy hatalmas betonkeverőbe ültették, amely éppen kéznél volt, mert a gépműhely bővítésén már hosszú ideje kőművesek dolgoztak – rácsukták a fedelet, és hosszú percekig pörgették, majd a fedelet kinyitva leborították a földre, mint egy misung bent. A meghívott szakember az Irodista János valamilyen ismerőse volt, és azzal szerzett magának tekintélyt, hitelt az öreg, no meg a szelíd októberi délutánon szép számmal összegyűlt, a munkáját éppen bevezető más bámész népség előtt, hogy vadonatúj, zöld Moszkviccsal érkezett.

Azt az októbert szokatlanul hosszú és hideg és kemény tél követte. Már november elején leesett a hó. Amikor hetedikén az iskolából kivezényeltek bennünket koszorúzásra a hevenyészve helyreporozott szovjet hősi emlékműhöz, meglepetésünkre ott láttuk toporogni Stefi bácsit is, aki velünk együtt képezte az ünneplő tömeget, és hallgatta a hátát az emlékműnek vető párttitkár mekegését-makogását. Mellette balról, prémes kucsában, hosszú köpenyben egy szovjet tiszt állt, aki az egész beszédből szemmel láthatóan egy kukkot sem értett, jobbról pedig a tanácselnök, őt viszont a beszéd közepén a bádognak nevezett helyi hangosbemondón keresztül hivatalos ügyben haladéktalanul a község házára kérték. A tanácselnök a párttitkár előtt ellépve futó kézfogással elbúcsúzott a tiszttől, közöttünk pedig, a kíséretünkre kirendelt iskolaigazgató és egyben úttörő csapatvezető minden igyekezete ellenére is felbomlott a rend, mert mindenki tudta, hogy összegyűlt az ivókompanya meg a kártyatársaság, amely sürgős esetekben így szokta összehozni tagjait.

Csak áprilisban tavaszodott ki igazán, és a felszabadulási ünnepségen ugyanolyan körülmények és díszletek között találkoztunk ismét Stefi bácsival, mint novemberben, csupán annyi eltéréssel, hogy a tanácselnököt ezúttal nem szólították el hivatali kötelezettségei, a szovjet tiszt pedig prémes kucsma helyett tányérsapkát, hosszú köpeny helyett pedig rövid zubbonyt viselt.

A május elsejei felvonulásra a sör és a virsli reményében jóval nagyobb tömeg gyűlt össze. Most már nem is csodálkoztunk rajta, hogy a menet végén ögyelgő sör- és virslielőkkel ellentétben, akik úgy festettek, mint a gyászmenetben az illendőségből hátul kullogó távoli ismerősök – az élen velünk, hivatalból kirendelt ünneplőkkel együtt ott lépked Stefi bácsi is, kezében hatalmas táblán egy ismeretlen, öltönyös, nyakkendő, kopasz ember képével. És mivel a november hetedik és április negyedik egy helyben zajló, statikus ünnepséggel ellentétben most végigvonultunk a falu főutca-

ján, normális ember pedig ilyenkor beszélgetéssel üti agyon az időt, Stefi bácsi a hosszú harag után szóba is elegyedett velünk.

– Nem haragszom ám már rátok! Tudjátok, nagy újság van, nagy bizony! A nyáron repülök! Vagy a föld körül, vagy a Holdra. Persze, én a Holdra szeretnék. János meg a barátja mindent elintézt. Innen viszik a benzint a rakétába. Mert annak egy részét nekem kell állnom. Utána persze majd kamatostól visszakapom. Tudjátok, abban a szép, zöld autóban viszik el, marmonkannákban.

– De Stefi bácsi, a rakéta meg az úrhajó nem is benzinnel működik, ahhoz egész speciális üzemanyagot használnak...

– Rád sem haragszom. Persze, hogy szívesen lennél a helyemben, de te még túl fiatal vagy hozzá. Az alsó korhatár harminc év, a felső hatvan, még éppen hogy belefértem, pont most haladom a hatvanat. De amit ígértem, azt állom. Annyi földet méretek ott ki neked, amennyit csak akarsz. Azt mondták – azzal az autó platóján transzparenst lobogtató János felé biccentett –, hogy három feltételnek kell megfelelnem. Az egyik a fizikai állóképesség, hát azt a próbát kiálltam, meg se kottyant, tudtok róla, ugye? A másik az erkölcsi feddhetlenség. Nohát én világeletemben istenfélő ember voltam, nem lopok, nem káromkodom, nem kívánom felebarátom házáat vagy mezejét, vagy másféle jószágát, pont úgy, ahogy az a tízparancsolatban meg van írva. Nekem még a négerekkel sem volt bajom Amerikában. A harmadik a világnézeti megbízhatóság, az a legfontosabb, mert ugye a repülést az oroszok intézik, azok viszont komonisták, én meg nem. Szerencsére János kitálta, hogy ha a három sátoros ünnepükön, novemberben, áprilisban meg májusban kivonulok, akkor ez is meg van oldva. Ezt a képet is azért kell vinnem, mert ez az illető, aki rajta van, valami nagy góré az oroszoknál, ő dönti el a dolgokat, János le is fényképezte a táblával együtt, jól fog jönni, ha valaki esetleg akadékoskodna.

Azon a júniusi vasárnapon éppen fociztunk. Egy ideje ismét forrongásban voltunk, ismét új értékrendek kezdtek közöttünk kialakulni. Valahol messze, Svédországban világbajnokságot rendeztek, és most a bandánk legjobb futballistája, Simon lett a főkolompos, ő szabta meg a játékaikat. Idegen hősöket bálványoztunk, a magyarok közül nem volt kit. Simon az ördögösen cselező svéd Hamrin szerepét foglalta le magának, és a gyakorlat mellett elméleti fölényét is bizonyítandó, betéve fújta a magyarokat szégyenszemre kettő egyre legyőző walesiek összeállítását, amely éppolyan ritmusban kezdődött, mint A walesi bárdok: Kelsey, Williams, M. Charles, Hopkins. A második sor

egy kissé megdöccent: Sullivan, Bowen. De a harmadik már ismét tökéletesen egyezett a „Hadd látom, úgymond, mennyit ér...” ütemével: Medwin, Hewitt, John Charles, Allchurch. Csak a negyedikben árválkodott egyedül az, hogy Jones. Merthogy ő rúgta a magyarok sorsát megpecsételő gólt.

Egy ilyen nevű ország létezéséről először az irodalomórán értesültünk, ahol megtudtuk azt is, hogy népét az angolok leigázták, megalázták, az ellenálló walesi bárdokat pedig Edward király parancsára máglyán elégették. Az ő szomorú történetükbe bezzeg Simon mindig csúnyán belesült, akárhányszor is kérdezték ki belőle. Az első versszakon még valahogy átevickélt, a másodikban sem okozott neki gondot a folyó, a föld, a fű, a legelő, a megöntözés, sőt meghitt ölelésüktől elemében érezve magát valósággal megtáltosodott, szinte szárnyalt, az utolsó sor viszont már sehogyan sem fért fűzős bőrlabdán edzett fejébe. Itt általában még sikerült kisúgnunk, de amit abból kihámozott, az minden volt, csak nem pártos honfivér, amit igazából persze senki sem értett — és az elhallásai nyomán felharsanó gúnyos nevetés tovább tépázta önbizalmát, pedig most jött még csak a feketelevés a néppel, az istenadta néppel. Ettől kezdve ugyanis annyi csapda és kelepce akadt az útjába, hogy a helyzet teljesen reménytelenné vált, semmiféle sűgás nem segíthetett rajta vagy rajt'. Mert ez és az ehhez hasonló zavarok okozták végleg a vesztét. A rajtot például semmiképp nem tudta elképzelni a boldog szó társaságában, mert az az ő esze járása szerint csak olyan összefüggésekben élt, mint a rajt-cél győzelem, vagy a futóverseny előtti „Felkészülni! Vigyázz! Kész! Rajt!” figyelmeztetés formájában. Ezért aztán dicstelen szereplései rendszerint így fejeződtek be:

S a nép, az istenadta nép,

Oly boldog-e rajta,

Mint akarom, s mint a barom...

Itt megakadt, mondta is volna, meg nem is, ám az újabb megszégyenüléstől tartva megmakacsolta magát, és felfortyant:

— De hát ez nem akar rímelni!

Mire végképp kitört a botrány, ő pedig végképp feladta.

Szóval Simon Hamrint alakított, és a walesiek összeállítását szavalta, Görbe és Vitéz brazil névvel ékeskedett, sőt újfent megnőtt a tekintélye bandánk egyetlen cigány tagjának, Fekete Felhőnek, akit még indián játékaik idején ért az a szerencse, hogy eltérő bőrszínével nemcsak magunk közé fogadtuk, hanem egy ideig ezen a néven vezérünk is volt — most pedig senki, még Simon sem vitathatta el tőle, az új csillag, a Fekete Gyöngyszem, Pele szerepét. Én legszívesebben a francia gólki-

rály, Fontaine szerettem volna lenni, de Simon a svéd balszélő, Skoglund szerepére kárhoztatott. Így töltötte ki rajtam a bosszúját amiatt, hogy alulmaradt Fekete Felhővel szemben, amit ugyan nem vallott be senkinek, másrészt pedig, ahol ő jobbszélő volt, ott ellenpólusként a baloldalra is kellett valaki, méghozzá egy nála gyengébb. Fontaine pedig nem került be a csapatba. A hatalmától megfosztott és a futballt különben is mélyen lenéző Kari a kapus magányos, kiszolgáltatott posztját kapta, onnan figyelte sztoikus nyugalommal öldöklő viaskodásunkat, és elmélkedett a szerencse forgandóságán.

Egyszer csak Kari kapuja mögötti ösvényen Stefi bácsi tűnt fel. Ritkán járt erre, a falu túlsó végén, a gépállomástól messzire eső pályán. Talán ő szólította meg Karit, vagy Kari őt, az unalmas kényszerkapuskodás közben. Nekünk csak a szentségtörése tűnt fel, hogy ki mert lépni a játék misztériumából, és szóba áll holmi földi halandóval, mintha a színész odaköszönne a páholyban ülő ismerősének. A játék félbe is szakadt, mindannyian számonkérően Karihoz rohantunk, Stefi bácsi pedig most már felénk fordulva folytatta, hogy velünk is megossza azt, amit Karinak kezdett mondani:

— Azt hiszik, hogy engem csak úgy elküldhetnek, mint bangát a mennyországba! De én nem hagyom annyiban, nem én. Elmegyek akár a világ végére is, megkeresem az igazamat. Hát tehetek én arról, hogy az a moszkvai góré, tudjátok, akinek május elsején a képét vittem, megharagudott a magyarokra? Emiatt aztán a fejébe vette, hogy a Holdra se mehet magyar, csak valami más náció, román, lengyel, német vagy cseh, teljesen mindegy, csak magyar ne legyen. Az Irodista Jánossal mentem el a központba, ahová a levél jött. Azt írja benne, hogy nagyon köszöni, amiért vittem a képét, meg hogy a három feltételnek is primán megfelelttem, de a Holdra, oda mást küld. Meg különben is, mire a repülés lesz, már rég betölteném a hatvanat. De leginkább amiatt a Nagy Imre végett. Az nagyon megharagította. Volt benne még egy felszólítás is, hogy ennyi meg ennyi benzinköltséget térítsek vissza, aztán még ez, ni! — Azzal tarisznyájából kihalászott egy újságot, belelapozott, és egy hatalmas, fekete betűs címre mutatott:

ÍTÉLET NAGY IMRE ÉS TÁRSAI PERÉBEN.

A kezembe nyomta. Jó olvasó hírében álltam, az angol mondatait is velem szokta olvastatni. De most megijedtem ettől a sűrű, fekete betűrengetegtől, a könyvekben, füzetekben máshoz szoktam, ott kisebbek voltak a címek, és a betűk feketeségébe mindenhol beragyogtak a sorok közötti fehér tisztások. Csak szájalmasan makogtam. Az öreg, látva riadalmamat, rám szólt:

— A végét olvasd, ott van a kutya eltemetve! Ahol az áll, hogy a Legfelsőbb Bíróság...

– „A Legfelsőbb Bíróság népbíróági tanácsa, mérlegelve a bűncselekmények súlyát, a súlyosbító és enyhítő körülményeket, a lefolytatott tárgyalás alapján a vád tárgyában tett cselekményben a vádlottakat bűnösnek mondta ki, és ezért Nagy Imrét, Maléter Pált, doktor Szilágyi Józsefet halálra...”

– Felakasztották őket, hát ezért orroltak meg rám is...

Furcsán hallgattunk. Én zizegve földre ejtettem az újságot. Játékainkban sokszor játszottunk szemtől szembe halált, fakarddal leszúrva, pisztolyt formáló tenyérrel lelőve, ipiapaccsal kioltva, leolvasott számmal elvéve a mindenkori ellenfél életét, de akasztani soha nem akasztottunk. Arra csak a magányos, sötét nézésű Detyű vetemedett, aki mindig egyedül csatangolt, unalmában összefogdosta a kint kódorgó macskákat, és a kertjükben egy zsineggel felakasztotta őket.

– Akkor talán Viktor se hazudott – szólalt meg végül Görbe, akit annak idején éppen Viktor szorított ki a hatalomból, ezért a bukott vezérek sértettségével, ahol csak tehette, pocskondiázta, és egyetlen szavát se hitte el a tankokról, az apjáról, a Hét meg a Nyolc kerületről, a Nagykörútról, a Corvin közről meg a Széna térről.

– Csakhogy én nem hagyom annyiban, nem én! A központban rögtön felmondtam, kikértem a munkakönyvemet meg a fizetésemet, ki is adták, csak a benzint vonták le belőle. Na, de indulok, mert a pesti gyors tizenhét harminckor érkezik, azzal megyek, odafent vagy igazságot szolgáltatnak nekem, vagy olyat teszek, hogy magam is megbánom.

Azzal elindult, keresztül a pályán, az állomás felé. Összeszedtem az újságlapokat, utána kiáltottam, de ő, meg sem fordulva, tagadólag visszalegyintett. Megfordítottam a hatalmas, feketebetűs lapot és megnéztem a másik oldalát.

Itt egy kicsi, jóval barátságosabb méretű tudósításban az állt, hogy Négyes községben hármas borjúkreket ellett egy tehén. Fel is olvastam, nevetni próbáltunk rajta, nekem közben az jutott az eszembe, hogy talán nincs is Négyes nevű falu, és a tehének soha nem ellenek három borjút. A mi Hattyúnk, akiben én máskülönben csak szabadságom elrablóját láttam, mert legtöbbször nekem kellett legeltetnem az ingyen legelőnek számító vasútoldalban, és akinek teje nemcsak táplált minket, hanem még pénzt is hozott anyám konyhájára, szóval, a mi Hattyúnk mindig csak egyet borjazott. Még hozzá nagyon rejtélyes körülmények között, mert magát az ellést soha nem nézhettük végig, csak akkor mehettünk be az istállóba, amikor a legtöbbször piros foltos, nedves szőrű kisborjú már rogyadozó, gyenge lábán

állva, dülöngélve, nagyokat döfve szopta a Hattyú hatalmasra duzzadt tőgyét.

De ha véletlenül mind a kettő, a hármas borjúkrek meg a Négyes község külön-külön igaz is, együtt szemenszedett hazugság az egész.

Írtak még a tegnapi meccsről is, hogy az első percek magyar rohamokat eredményeztek, de a helyzetek ki-maradtak, aztán a harmincharmadik percben végre eredményes volt a támadás, és gólt hozott. A második féldőben viszont a védelem kétszer is megingott, a csatárok pedig az öltözőben felejtették góllövő cipőjüket. Az ellenfél nyugodtabban játszott, és ha hozzáteszük, hogy lelkesedésben és akaratban is felülmúlta a magyarokat, nem férhet kétség győzelme jogosságához.

– Hát miért idegeskedtek, és miért nem akartak? – kérdezte valaki, de senki nem válaszolt.

– És hogyhogy az öltözőben felejtették a cipőjüket? – ezt Kari viccnek szánta. Némelyikünk fel se fogta, aki viszont igen, az meg nem humort hallott ki belőle, hanem a bukott vezér sértődöttségét és Kari örökös, lenéző cinizmusát az olyan alacsonyabb rendű dolgokkal szemben, mint például a futball.

Laponként összegyűrtem az újságot, a galacsinokat beledobáltam a szélbe. Simon villámgyors mozdulatokkal, hol jobbal, hol ballal hatalmasakat rúgott beléjük. Kétlábás volt. Még egyszer az állomás felé pillantottam, amerre Stefi bácsi alakja lassan beleveszett az utat két oldalról szegélyező sűrű hársfasor távolban összefutó sötétjébe. Soha többé nem láttuk.

Nyomában tömeges zúgolódás és háborgás támadt:

– Most akkor játszunk, vagy nem?

Simon azonban a hóna alá vette a sárga bőrlabdát.

– Ha akaratban is felülmúlták őket, akkor minek...

– Meg ha olyan feledékenyek – erőlködött tovább Kari.

– Nem hagynád végre abba! – torkollták le egy páran.

Vitéz megérezte, hogy ismét eljött az ő ideje.

– A Papkertben most érik a cseresznye. Megnéztem.

Tudjátok, az a jó ropogós fajta. Olyan fa nincs több a környéken. Ketten, a biztonság kedvéért, őrt állnak a bejáratnál, mi meg hátulról bemászunk a kerítésen. Ha valakinek tériszonya vagy reumája van, két lécet külön meg is lazítottam. Nem kell majrézni, hétkor valami csendes gyászmise lesz a meghalt szülőkért. A pap egy pár vén csoroszlyával legalább nyolcig ott imádkozik. Reggel templomban voltam, a kismisén, akkor hirdette. Na, jöttök, öregem?

Tanácsalanul egymásra néztünk, aztán kelletlenül elindultunk utána, vissza a boldog együgyűségbe. Szegény, öreg, bolond Köszörűs!

Ha a mindig derült októberi égboltra nézek, vagy a dús júniusi fűben fekszem, te jutsz eszembe!

ALFÖLDY JENŐ

Hol tanítják a bátorságot?

NAGY GÁSPÁR

Félelmen túli

*Hogy fényesednek az éjszakák!
amint élelednek a kések,
de a félelmes penge-arsenált
kicsorbíthatja az ÉNEK.*

*Aki a félelmen túli tartomány
dalokra elszánt kölyke,
jól tudja miért e földi ágy
s miért a csillagok – fölötte.*

Az *Egybegyűjtött* versekben elfoglalt helye alapján (*Szabadrabok, 1968–1998*) a nyolcvanas évek második felében, de még jócskán a rendszerváltozás előtt írta Nagy Gáspár ezt a versét. Azért választottam ki ezt a nyolcsorosot, mert ennek örvén tanulmányozhatom e költészet személyességét és korba ágyazottságát is. Ezek ugyanis Nagy Gáspár verseinek megkülönböztetett sajátosságai, egyszersmind legfontosabb értékmérői.

Minden vers kifejezi a maga korát, nem is tehetne mást – hangoztatta Nemes Nagy Ágnes, joggal ironizálva azon a letűnt irodalomszemléleten, amely legígéretebb alkotó éveiben az újsághírek és a vezércikkek időszerűségét kérte számon tőle és más, közélettől–politikától tartózkodó, a létezés individuális, mégis egyetemes megrendüléseire összpontosító költőktől. Az ő stílusa, szemlélete, költői nyelve úgy volt időszerű, hogy kifejezte a pusztán anyagi, fizikai és biológiai létezés fölé emelkedő és önmagára eszmélő tudat küzdelmét az egyéniségeért, az emberségért. Vannak olyan mesterek is, akik az őket körülvevő világ állapotát fogják föl a morális érzékenység szeizmográfjával, és nagy biztonsággal jelzik a költőt és nemzetét egyaránt fenyegető veszélyt, a kóros közállapotot, a megromlott atmoszférát, a lelkekben felgyűlt szennyezéseket. Ilyen szerző Nagy Gáspár. A Nagykörút és az Üllői út sarkán, az Iparművészeti Múzeum közelében áll egy mindenki által jól látható készülék, amely világító számokkal és betűkkel jelzi a járművek okozta nitrogén-, szénmonoxid-, kéndioxid-, pollen- és egyéb légszennyezettséget. Nagy Gáspár versei a lelki környezetben mutatják ki a káros anyagokat.

Közéjük tartozik mindenekelőtt a félelem. Nem az a jégszilánkokkal hasogató, dermesztő elemi rettegés, ami a „kemény” diktatúrák, a statáriális rendeletek és tilalmak

idején honos, hanem az alattomosan támadó, a szennyet a szervekben észrevétlenül lerakó *félsz*. Kifejező a magyar nyelvnek ez az igéből főnévvé transzponált szóalakja: személyesen szólít meg, s egy jelentős fogalomra utal. Az egzisztencialista írók által sokszor megírt *szorongáshoz* hasonló érzés nem gyötör meg úgy, mint a páni félelem. Nem akut vészjelzés, inkább krónikus hajlam, a létérzést meghatározó *aggódás* táptalaja. A közérzetnek inkább kellemetlen, mint fájdalmas változata. Nem pánikszerű állapot, mely vak menekülésre készítet, hanem kibúvókeresésre, felületes tüneti kezelésre és az igazi bajokról való megfélekezésre ösztönző közérzeti rendellenesség. Nem heveny fertőzéshez, hanem allergiához hasonlítanám, ami az orvosok szerint még nem betegség, csak állapot, de ahogy mondják, „hosszú távon” elviselhetetlen tünetekkel jár, s egy idő után gyógyíthatatlan elváltozásokat is okozhat.

Amikor Nagy Gáspár ezt a versét írta, már *szamizdat*ként közkezen jártak a budapesti értelmiségiek között Bibó István hártavékony papírra sokszorosított írásai, és már jobb újságírók is idézgették a jogfilozófus mondását, szó szerint és szabadon: demokratának lenni annyi, mint nem félni. Visszajáról ez így is értelmezhető: ahol jelen van a félsz, onnét hiányzik a demokrácia. Nagy Gáspár nemcsak a tudós írásaiból tudott erről, hanem saját bőrén is megtapasztalhatta ezt az érzést, és fölvette vele a harcot.

Nagy Gáspár versei közül „tartalmi” okokból megkülönböztetett figyelmet érdemel a nyolcvanas években körvonalazódó és megszilárduló stíluskorszaka. Két jellegzetességét emelném ki. Egyik a társadalom közérzetét és morális állapotát kifejező szavak, fordulatok, szókapcsolatok, másik az irodalmi–történelmi utalások, jelképek sokasága. Az előbbieket közt első helyen áll a félelem. Nem mint a saját életérzése. Az belső ügy, magánügy. Ernest Hemingway jószerivel egy életművet szentelt annak az igazságnak, hogy a bátorság nem félelem nélküliség, hanem a félelem legyőzése. *Merni* félve is lehet. „Bátran, de hogyha félsz, hát félve légy tenmagad”, írta az én kedvenceim közül Benjámin László. Nagy Gáspár versei hallgatnak erről a belső ügyről. Világában a félelem az idegenek, a felületes ismerősök és a barátok szemében, szájá sarkában ül. Mindent behálózó jelenség: úgy „közügy”, mint a pusztító járvány. Ott van a búcsúcsókban, ahogy így szól a hitves: mikor jössz haza, kedves; az utcán oly szokottan ismételt hogy-vagy-okban, a hirtelen puhábban szorított kézfogásban – ugye, nem kell tovább idéznem a prózába tördelve is fölismerhető verssorokat.

Nagy Gáspár jól fölverte verseit a nagyok idézeteivel: a szabadság lángelméi által a nemzet és az emberiség közkincsére hivatkozott, hogy megvédje magát azokkal szemben, akik le akarták söpörni a pályáról az egy-két vékonyka, Nagy Lászlót, Kormos István kéztartását utánzó

verseskönyvével még nem nagyon feltűnt fiatallembert. Éppen a sorozatos próbatételek idején lelte meg eredeti hangját. A nyolcvanas évek küzdelme, a tiltott igazság kimondásának szenvedélye érlelte meg stílusát. Ki kellett találnia, miként szóljon nyíltan vagy burkoltan a tabusított tényekről, amelyeket egyik mestere, Illyés a magyarság sorskérdéseinek nevezett: a határon túli magyarok tűrhetetlen helyzetéről és az ötvenhatos forradalomról, a mártír miniszterelnök és társai kegyetlen-kegyetlen, barbár elhantolásáról. Ha rokonszenv-nyilvánításoknál több vigaszt alig kapott is, az irodalom bőkezűen kínálta segítségét a klasszikusok és kortársak műveivel. Nagy Gáspár versei a nyolcvanas években olyan költőt mutatnak, akinek állandóan könyvtárnyi mű ad alkalmat, apropót az időszerű és időfölöttien érvényes megszólalásra. „Az undort... fordítsuk makacssággá” – idézi egyik versének mottójául Albert Camus-t, aki oly szépen jelezte, hogy a magyarok ötvenhatos forradalma az egész szabadságszerető világ közös ügye. Nagy Gáspár erdélyi íróbarátai nevében megszólaló verse Vörösmartyra utal: „Mefogyva is és törve is / mi már itt alig élünk”. Botrány botrányt követett az ötvenhatos tragédiára és a vértanúkra emlékeztető versei miatt, de ő csakugyan makacsságra fordította undorát, és ilyeneket írt verseinek alcímébe, ajánlásába: „fohász a temetetlen holtakért / és a jeltelen sírokban várakozó vértanúkért”. A méltán sokszor idézett *Öröknyár: elmúltam 9 éves* és *A Fiú naplójából* körül található az a verse is, amelynek mottóját Czesław Miłoszól vette: „Századunk tragédiái nemegyszer afféle tesztet jelentettek a költészet számára, melyek lehetővé tették, hogy felmérhessük, mennyi valóságot bír el a költészet”. Nagy Gáspár „irodalmi” idézetei éppolyan forró időszerűséget hordoznak – ha úgy tetszik: szívesen látott „vendégszövegekként” –, mint a kontextust megtehermentő saját szövegei. Ebből a szempontból igazi modern, azaz „posztmodern” költő. Az Amerikában élő Horváth Elemértől ezt a mondatot vette át: „Azt hiszem, a költőnek nincs felelősége, csupán szabadsága”. Ehhez kellett a bátorság: a félsz legyőzése. Ez sikerült neki fent idézett nyolcsoros versében, a *Félelmen túliban*, amelyben az Illyés Gyula által megvilágított sorskérdések mellé helyez még egyet, a személyesen megélt költősorsot: „a félelmen túli tartomány / dalokra elszánt kölyke” ő maga, akinek ÉNEKE kicsorbíthatja a „félelmes penge-arszenált”. A *földi ágy* és a *csillagok* ellentéte (mondhatnánk: a szellem és a szerelem) az örök dolgok közé illeszti vállalását. A világnyi távlatú képek a költészet erejében való hitet sugározzák: ha Orpheusz dala meglágyítja a köveket, akkor az ÉNEK kicsorbíthatja a félelem kiélezett pengéit.

Van egy verse Nagy Gáspárnak a próbára tevő nyolcvanas évekből, amelyik a visszajáról, a gyávaság oldaláról világítja meg a belső szabadság morális kérdését,

illetve annak hiányát. A *Félelmen túli* párverse ez – egy jó válogatásban melléje kívánkozna:

Hol tanítják?

*Hol tanítják a gyávaságot?
Hol és milyen iskolákban?
Hogy a félelem-higany naponta
kúszik föl a kisdiaokban.*

*S ott van lehajtott fejében.
Kérdésre szaporán botló nyelvében.
A rémült szempár lobogó lázában.
Ott tanyáz nyugtalan álmában.*

*A gyávaságot ha számonkérlik?
A hitet is naponta cserélik?
Az iskola sunyít és hallgat:
némán féli a birodalmat!*

A vers nem csupán az évtizedekre betiltott Illyés-vers, az *Egy mondat a zsarnokságról* nyilvánvalóan megidézett (és a hatalmat már ezzel irritáló) sorait idézi föl bennem. A *félelem-higany* metaforáról Weöres Sándor *Harmadik nemzedék* című verse is beugrik: „Ó, szépség lázmérője, hátgerinc, / te néma bölcs: te légy, te légy bírálóm!” Nagy Gáspár verseit Weöres e soraival összevetve, úgy tetszik, a költői szépség egy töről hajt a bátorsággal.

Nagy Gáspár Szabadítót mondani

versek a költő hangján

Megjelent Nagy Gáspár életmű-albuma.
A válogatás 2 CD-lemezen
a költő 110 versét tartalmazza saját hangján.

„kell valami szabadítót mondani
a kapuk alatt
mielőtt tompán becsukódnak”

Nagy Gáspár

A felvételt készítette és az albumot kiadta a Magyar Katolikus Rádió Zrt. MKR Magyar Katolikus Rádió

Kapható többek között a Lira és Lant, a Libri és az Alexandra országos üzlethálózatában, Budapesten az Irok, költők könyvesboltjában, a Lita könyvesboltban, a Puski Könyvesházban, a Rózsavölgyi Zeneműboltban és utánvétellel megrendelhető a Magyar Katolikus Rádiónál az ugyfelszolgalat@katradio.hu e-mail címen vagy a 255-3333-as telefonon.

Aszkétai szűkszavúság Deák László:
Emlékkönyv

Nap Kiadó, 2006.

Ha a *fojtatás* a 2003-as Év könyve volt, az *Emlékkönyv* az évtized könyve, ahogy a szerző a kötet egyik versében maga is a 2010-es évre tekint előre. Addigra teszi halálát, és összegző búcsúzás ez a tömör, bölcs és fájdalmas kötet? Kálnoky/Homálynoki Szaniszló ironikus önéletrajzának *fojtatása*?

Deák, az önsanyargató aszkéta, akiben azért persze ott lakik egy jazz- és modern művészet-imádó dandy is, nem negyven napra, de inkább negyven évre, rögtön eszmélése után, a hatvanas évek végétől kivonult a pusztába, ahol a keserű éveket vodkán és sörön koplalva vészelte át. Mint tette ezt sok más önsanyargató komor költő is: Petri György, vagy aki a borban találta meg aszkétai táplálékát: Takács Imre, vagy mellesleg Tandori. Idősebb költők és maradék versolvasók itt a magyar Árkádiában (hogy a bor nagy aszkétájára, Csokonaira is gondoljunk) máig csecsemőként csüggünk egy éneklősebb költészet édesebb emlőin, így nekem és talán másoknak is első ízlelésre keserű és egy-egy rövid versben elsőre kevés a Deák-vers önsanyargató gondolati tápláléka és aszkétai szűkszavúsága.

A képzőművészet, ahonnan Deák indul, illetve amit a kötetborító saját festmény és a belső rajzok tanúsága szerint máig másik mesterségeként dacosan űz a sivatagban aszkétánk, vagy a zene már a XIX. és XX. század fordulóján elvégezte az édes (vagy épp szívszorítóan fájdalmas) és akadémikus fátyolozással díszített közérthetőségétől történő elszakadást. Megtette ezt a próza is, kis késéssel nálunk is, a hazai költészet „főcsapása” azonban máig nem tette meg. Ha akarom, maga József Attila és a máig tartó, a tavalyi centenáriumi alkalmából ismét tomboló József Attila-kurzus vetette vissza vagy emelt gátat ennek az időszerűségnek, magasította a cizellált dalokból emelt, bármilyen szépséges, mégiscsak túl hatalmas vízzáró gátját, ami mögött megrekedt a hazai költészet állóvíze. Csodás halakkal benne, mint Pilinszky keskeny pisztrángjai, Nemes Nagy Ágnes csillogó pikkelyű vers-márnái, Juhász Ferenc bálnái és lochnessi szörnyei. Hagyjuk, túl magyar-költészet-tanórás lenne ezt a halászati sort végigragozni.

Deák, aki maga is sokat rajzolta az egyik versében emblematikussá emelt Kleopátra fejmodellt (nem volt-e mellesleg Kleopátrának parókája?) és szorgalmasan látogatta az FMK-t, egyike azoknak, akik végrehajtották az „akadémikus” költészettől való eltávo-

lodást hazai vizeken. Könnyű is volt neki: állandó kapcsolatban állt a nyugati magyar aszkétákkal, neo-avantgardistákkal. Szegény néhány éve korán eltávozott Parancs János költészetét is jobban kellene ismer-nem, ismernünk, hogy lássuk, elválaszthatatlan barátja költészetének és párizsi információinak tanulságai-ból mit hasznosított Deák. Természetesen hasznosította a nyelvjátékokat és nyelvrontásokat, egészen újabb kötet-címeinek, költészetének cégérének kitéve az ilyesmit (*fojtatás és emlékkönyv*), de ebben valószínűleg nem a képvers felszíni rajzossága vonzotta és izgatta, hanem a költészet alapvetőbb, mélyebb struktúrái: a ritmus, a régi magyar nyelv; ebben a pátosztalan és ócska korban mégiscsak a pátosz, mégiscsak a hagyomány, versmondtaiban minden új-avantgard lendületesség és hagyomány-fosztás ellenében a *Hard bop* szaggatott darabosságával együtt mégiscsak Vörösmarty drámai beszéde, hogy ne mondjam, a magyar „Sekszipír-nyelvezet” („a semmim örzeném, mi énmagam vagyok,/a lyukadt, csörgő, szürke mákgubót” (*Vallomás*). És ott halljuk, végig a kötetben, a leg-„újmodernebb” Deák-versekben is a még régebbi magyar verset, a (nomen est omen) deákos nótát (*Jaj, ki lator ez világ*) és persze bátran, bátran a köznapinál csak árnyalatnyit emeltebb prózát (főként a kötet második felében a háború utáni, az ötvenhatos gyerekkor-ra, a „szezón” éveire emlékező verseiben).

József Attila persze azért szintén ott van a Deák-versek mögött, sőt egy groteszk összevetéssel a másik, a hun Attilával egész verset kap (*Kis világunk*), ott van, súlyosan, mögöttesen Vörösmartyé mellett Ady hangja is (*Da capo al fine*), Radnóti egy mottó erejéig, de sehol a babitsos kántálás, sehol az a hosszadalmasság, ami költészetünkben a mégoly fontos darabokat is (pl. Illyés *Egy mondatát*) szinte kínossá teszi. (Nem véletlen, hogy ebből is, mint a Nemzeti dalból, csak egy-egy strófát, pár sort szokás idézni.)

Deák költészetének költőietlen a szó régebbi értelmében, és ez teszi költészetét érvényessé. Nem csak a már említett dzsessz, de úgyszólván a világzene, dacos magyar büszkeséggel vegyítve egy kis Kellér Andor-i bölcsességgel (*Az élet édes tarkasága*).

Az *Emlékkönyv* borítójára kitett saját festmény sokat elmond Deák művészetéről. Nonfiguratív festészetében is *festői*, mint verseibe emelt kedvencei, Arp, de Kooning, Pollock vagy mások. Bibapos és egyéb ritmusokban megszólaltatott dzsessz-utánzatai, hogy ne mondjam: hang- és ritmusfestményei (*Hard bop, Monk, Pee Wee, Hopper* és a többiek), melyeknek persze szintén vannak előzményei, mondjuk Weöres Sándornál (akinél mindenre van előzmény), azt mondják el, mutat-

ják be, hogy a dzsessznek a ritmuson kívül, a ritmussal együtt „értelme” is van. A mindent elöntő diszkózene és bárgyú reppelés korszakában oly jólesik hallgatni, hogy vannak festői és értelmes ritmusok!

A kötetet a Nap Kiadó adta ki (mint a 2003-as *fojtást* is), és Domokos Mátyás szerkesztette. A nyáron elhunyt, minden értékre figyelő nagy embernek egyik utolsó fontos tette volt ez: Deák költészetének fontosságára neve pecsétjével ő is fölhívja figyelmünket.

Tokai András

Ami menthető

Filip Tamás:
Mentés másképpen
Ráday Könyvesház,
Bp., 2005.

Menteni, ami menthető. Bombázás, ostromállapot idején, mikor a nagy sietve megtömött kofferban egymás mellé szorul a fénylő családi ezüst, füstölt oldalas, keretéből kivágott, összegöngyölt Barabás-festmény; de menekítünk máskor és másképpen is – emlékképeket, elejtett vagy éppen feledhetetlennek szánt mondatokat, memoritereket, mintha őrzésük legalábbis életre szóló kötelezettség volna. Mindnyájan hozott anyagból dolgozunk, hisz csak így határozhatjuk meg önmagunkat a hiánnyal szemben. Ez mind én voltam egykor, mondjuk, a némaságot számonkérésnek véve – a megőrzött képek és gondolatok növekvő halmaza így alakul majd a visszatekintés során személyes élettörténeté, sorssá.

Mentés másképpen című új kötetével Filip Tamás ezt a sokszínű emlék-és ötletthalmazt kelti új életre. A *mentés másként* számítógépes parancsszava, ami a bevitt adatok új néven való elraktározását jelenti, az ő értelmezésében reprodukciós folyamattá változik – olyan alkotói eljárásmoddára, amelyben az eredetiség kérdése nem játszik döntő szerepet, inkább a felidéző, a megemlékező sajátos látásmódja számít. Filip Tamás műgyűjtőkhöz hasonlóan alakítja, fejleszti kollekciónak, évtizedes mentéssorozatának eredménye ez a hol ötletbörzére, hol naplóregényre emlékeztető könyvecske. A kötet tömbyszerű, belső tagolása csak hozzávetőleges, tartalma szerint pedig meglehetősen sokféle – vendég-szöveg, bonmot éppúgy helyet kap benne, mint szójáték vagy magánjellegű elmélkedés; valahogy így működhet az emberi emlékezet is, értéket és kacatot egyaránt őrizve. Filip a kategorizálás, elkülönítés szándé-

ka nélkül adja közre szövegeit: gyermekkoráról és családtagokról mesél, nagy költőket idéz, majd filmelményekre hivatkozik a rövidke, többnyire csak pár soros jegyzetekben. Nem szelektál, hisz írásainak motorja az azonosság villanásszerű felismerése – annak tudata, hogy minden tapasztalat és érzés valahol közös, *egy-értelmű* létezőre utal. A töredékek, szövegszilánkok egybeolvasva mozaikfestményként jelenítik meg az író portréját, ami másként talán nem volna megismerhető. „Versben könnyebben el tudok rejtőzni. Ezek az írások tárgyuknál fogva többet árulnak el szerzőjük érzelmeiről, érdeklődéséről, irodalmi, művészeti preferenciáiról. Napvilágra hoznak valami olyat, amit korábban csak a család, a közeli barátok tudtak.”

Nos, Filip Tamás itt tényleg nem rejtőzik el – sőt, néha inkább mutogatja magát, felszabadultan fecseg az olvasó szempontjából lényegtelen dolgokról is. Mintha nem érezné a történetek súlyát, a jelentős és jelentéktelen közötti, sokszor tényleg csak minimális különbséget. Hétsoros jegyzetben (s nem minden büszkeség nélkül) mesél arról, hogy egyszer betelefonált a Duna Televízió szerkesztőségéhez, mert a teletext híreinek olvasásakor felfedezett egy elírást. Bőbeszédűsége azért is zavaró, mert Filip másutt pontosan, minden körülményeskedés nélkül képes megragadni ragyogóan csendes képeket – mint például a következőt: „1994. szeptember 18-án, futás közben, a csepeli kertvárosban, a Kassai utcában észrevettem egy, piros, emeletes, londoni autóbust. Mintha egy Mácsai István-képet láttam volna. Mint a Notre Dame egy behavazott magyar faluban, vagy a bérház gangján sétáló oroszlan. A busz még vagy két évig parkolt azon a helyen. Végtagok nélküli próbababák feküdtek a padlóján.” Nincsenek felesleges szavak, csak valami álombeli némaság, próbababák egy elhagyatott, piros buszon. Az ilyen különleges, meglesett pillanatok töltik meg energiával a kötetet. A szövegek egyenetlensége talán szükséges rossz – e nélkül a könyvből az esetlegesség varázsa veszne el: az a gondolati szabadság, ami picit a naggyal, profánt a szenttel akadály nélkül összekapcsol.

A *Mentés másképpen* lezáratlan mű. Nincs kezdő- vagy végpontja, részletei egymás mellett, s nem egymás után érvényesek, nem követnek lineáris menetet, ahogyan nem követ síneket, előre kijelölt utakat a gondolkodás és az emlékezet sem. Filip menti, ami menthető – apja szavait, tűnő gondolat-töredéket, verssorokat. Amit megőriz, „...keze közt fénylik, mint / mint zálogból kiementett családi ezüst.”

Koncz Tamás

Regényes évek naplója

Bágyoni Szabó István
Elszabadult konténerek,
Irodalmi Jelen Könyvek,
Arad, 2005.

Különös kísérletre vállalkozott Bágyoni Szabó István. A régi korok históriás énekeseit megidéző hittel vallja – a kötet fülszövegét idézve –, hogy „az átélt valóságot nem lehet a történelem szemétkosarába seperni”. Kellenek is a krónikások, mert a Kárpát-medence magyarságának XX. századi apokaliptikus élményanyaga nélkülük lenyomat nélkülívé válhat, mint ahogy az elhallgatás ravaszága azzá is tette a második világháború utáni közép-európai diktatúrák mindegyikében.

Az *Elszabadult konténerek* a romániai magyar értelmiség nyolcvanas évekbeli – még pontosabban az 1986 és 1989 közötti időszak – lélekállapotának dokumentuma. A „legvidámabb barakként” elhíresült anyaországban ebben az időszakban rendezték meg az utolsó Ki tud többet a Szovjetunióról? vetélkedőt, de már a párttitkárok is összekacsintva mondogatták, hogy a legtöbbet bizony a CIA tudhat. Ekkoriban a pesti kabarében már minden következmény nélkül elhangozhattak olyan megjegyzések, hogy az istenadta népek tele van a hócipője a számára teljesen érthetetlen és érdektelen közel-keleti hírdömpinggel, vagyis: „sokkal többet tudunk Sharonról, mint a kolozsvári sógorékról”.

És valóban: a magyar közvélemény alig hallott valamit a temesvári unokatestvéréről, a szabadkai dédmamáról, a pozsonyi nagynéniről. Jóformán egyetlen középiskolás sem tudta megmondani, hol van Huszt. Holott ezekben az években felvidéki nemzettársainkat már jócskán ijesztgette a bársonyos forradalom fuvallata, az addig irigyelt Délvidéken meg elszabadult és háborús válságot teremtett az infláció. De a hajmeresztő hírek listájának élén kétségtelenül Románia állt, hiszen egyre nagyobb elképedéssel figyelte a világ a kötetben C. és C.-néként szereplő diktátorpár ámokfutását, például a ma már szinte teljesen elfelejtett falurombolást.

A Kárpát-medence magyar értelmiségére ez idő tájt óriási történelmi felelősség hárult. Értéket kellett mentenie, őriznie, továbbadnia, miközben azzal a dilemmával kényyszerült megküzdeni, hogy maradjon meg ott, a határon túl a szellemet, a hitet, a kultúrát őrző lámpás-embernek – hiszen mindez nélküle veszélyben van –, vagy jöjjön el az anyaországba – mert ő maga van veszélyben, de legalábbis ellehetetlenült. Fel sem mérhette azt a lehetőséget, hogy az áttelepüléssel esetleg mindent elveszít.

Bágyoni Szabó könyve a nagy, társadalmi erőhatások között egyre tehetetlenebbül vergődő értelmiségi szem-

szögéből meséli el az áttelepülés kálváriáját. Az Elszabadult konténerekben a történelem úgy van jelen, ahogy a könyvben a papír: ez az a bizonyos hordozófelület, amelyre a lényeg, jelen esetben a szerző önfeltáró, önbeismerő jegyzetei rávetítődnek. Nagyon erős odafigyeléssel deríthető csak ki, milyen történelmi léptékű események zajlottak azokban az időkben, amikor a szerző magántörténelme játszódott. Ennek alapján megállapítható, hogy Bágyoni Szabó egyértelműen naplót írt, a korról szóló regény még várat magára.

Bágyoni Szabó tehát naplót írt, és ez semmit nem von le könyve esztétikai értékeiből. Ez a napló rendkívül érdekes korrajz, létrehoz egy nem is akármilyen történetet, még akkor is, ha mindez a naplóíró saját, narratív eszközökkel megkonstruált élettörténete. Nem kétséges az sem, hogy elvezeti az olvasót abba a világba, amely a fent részletezett okok miatt ismeretlen és misztikus volt az események megtörténte, és talán ma is az.

Sokféle olvasata lehet ennek a rendhagyó könyvnek: politikai korrajz, családtörténet, szociográfia, lírai önvalótlomlás. Mind-mind megannyi csapdalehetőség az íróra nézve, hisz aki a személyes élményvilágát névvel-címmel, dátummal-helyszínnel hitelesített formában közkinccsé teszi, majdnem olyan merész, mintha csata közben hajigálná el a vértzetét. Érdekes gondolatársításokra ad okot az is, hogy a kötetben valódi nevükön szereplő személyek közül jó néhányan még ma is aktív szereplői az egyetemes magyar közéletnek, a velük kapcsolatos közlések tehát már nem annyira a szépirodalom – a fikció –, mint inkább a történettudomány területére tartoznak. Az Elszabadult konténerek javára írható, hogy a szerző minden közlése, állítása a magánember színszűrőjén keresztül kapja meg végső tónusát. A kör tehát bezárul: megint a napló műfajánál vagyunk. Természetesen megnevez mindenkét, mert azt kell tennie. De az életviszonyokat kevésbé ismerő olvasó elvész a hihetetlen bőséggel reá zúduló információhalmazban, pontosabban a barátok-rokonok-ismerősök-ismerősök ismerősei viszonyrendszerben. A szerző érzi ezt, és az általa különlegesnek tartott helyi színeket, utalásokat lábjegyzeteli – ám néha ez sem segít: vissza kell lapoznunk, ha elfelejtettük a sógor vagy a szerkesztőségi titkárnő nevét. Több száz, ha nem több ezer tulajdonnév adatbázisában kell eligazodnunk: „A Banner Zoltán rovatvezetői helyét Sigmond István (pótjelöltek: Cseke Péter és Zágonyi Attila), a Kenéz Ferencét – korrektor – Forró László (Egyed Emese és Scrob Zsuzsanna, a Bajkai Mari lánya) töltene be.”

A szerzői szándék nyilvánvaló: az olvasóhoz minél közelebb hozni ezt a világot. De a megjelenített kapcsolatrendszerek vadnarancsszerű túlbujánzásától még inkább zavarban vagyunk. A szubjektív műfajok csapdája ez. Ami

nekünk, önmagunknak sorsdöntő, lélegzetelállító, felemelő vagy megalázó pillanat – nem biztos, hogy az olvasónak, a szabadjára eresztett olvasatoknak úgyszintén az.

Ez az aprólékosság a könyv végén válik igazán indokolttá és hitelessé. A menekülés nem esztétikai kategória, de aki átélte már egy az egész életét romba döntő politikai válságot, amikor addigi otthonát hátrahagyva kellett elindulnia a bizonytalanságba, annak nem kell magyarul, mit érezhetett Bágyoni Szabó attól a pillanattól, ahogy a hön áhított úti okmányokat a kezébe vehette. Ez az az időszak, amikor a mikrorealizmus életre kel, minden kis apróság, a másodperc tört része alatt lezajló események is képesek örökre belevésődni az ember emlékezetébe. A szavaknak pedig különleges aurájuk van, és az íróknak nem is kell semmit kényszeríteni, csak leírni őket, ugyanúgy, azzal a lázas lüktetéssel, ahogy elhangzottak.

Az útlevelé kézhezvételétől 1989. június 30-ig, péntekig, 10 óra 30 percig. A magyar határ átlépésének pillanatáig.

Majoros Sándor

**„Értőbb utókort”
remélve**

Olasz Sándor:
Regénymúlt, regénjelen
Széphalom
Könyvműhely, Bp. 2006.

Ottlik Géza 1965-ben, Bécsben elhangzott előadásában így vélekedett: „...a regény új műfaj, fiatal művészet. Olyan fiatal, hogy még az sincs eldöntve, hogy micso-da.” Négy évtized telt el, s még mintha ma is a kérdésen töprengnénk. Dicséret illeti a kiadót, hogy vállalkozott rá és méltó formában jelentette meg Olasz Sándor értékes kísérletét a válasza – az általa kitértetett helyen elemzett nemzeti klasszikus, Németh László szavaira utalva –, hogy kulcsot adjon a regény statikus és mozgó (kinetikus) sajátosságainak megértéséhez. – A könyv borítója (Reuter Katalin munkája) a szerző fiának, Olasz Attilának szuggesztív, a Vonzás című festményével kelti föl a figyelmet. (Nem véletlen talán, hogy irodalmáraink között többek gyermeke a másik, rokon területen, a képzőművészetben alkot jelentőset. Utóbb Szigeti Lajos Sándor kötete kapcsán emlékeztettem a jelenségre, és említhetem itt a kitűnő Katona József-szakértő Orosz Lászlót és István fiát, de sok más is.)

Olasz tanár úr új tanulmánykötete könnyű olvasmány-nak nem mondható. Megéri azonban az intellektuális erőpróbát, a vizsgált művek ismételt vagy a bemutatás inspirálta kézbevétele. Ugyanis az elemzések valóban

újszerű szempontokkal gazdagítják a regényről, különösen annak XX–XXI. századi változatairól formálódó megítélésünket. Egy-egy írást ismét olvasva (ilyen pl. az Emlékkönyvben 2001-ben megjelent, a *Műfaji örökség a Németh László-regényben* című, már akkor is nagy figyelmet keltett munka) úgy gondolom, hogy a bevezető két nagyívű tanulmány – az MTA doktori értekezés fejezetei – *A regény metamorfózisa* összefoglaló címen elmélyültebb figyelmet kapna a részletek követően, a kötetet záró, *A Bermuda-ötszög felett* című fejezet írásainak emocionális hangjával is támogatva. Ez persze a szerkesztői akarat, a kompozíció célszerűségének (apobetikájának) kérdése lehet csupán, az egységes mű megítélésén mitsem változtat. Magam mindenesetre a fenti „újraolvasó” módszert követve vázoló a talán nem „teljesen szakszerű” reflexióimat a tanulmánykötetről.

A négy fejezetre osztott munka második részének öt értekezése a Németh-életművet elemzi komoly erudícióval, Olasz Sándornak minden bizonnyal az elsődleges kutatási területén elért eredményeit reprezentálva. A már említetten kívül olvashatunk itt – ha a szónak nem is a klasszikus értelmében – összehasonlító (összevető) elemzéseket Kosztolányi-, Móricz-művekkel. Az egyik esetben több alkotásra utalva állapítja meg Olasz Sándor, hogy íróink „az egzisztenciális regény két, egymással sok szempontból ellentétes változatát teremtették meg.” Az egyezéseket kimutatva viszont mindegyik esetre érvényesen figyelmeztet, hogy azokat „nem föltétlenül hatásként, hanem a korélmény azonosságaként is fölfoghatjuk.” Rendkívül izgalmas, amint bizonyítja, hogy az ifjúkorában „móricztalanító” (Cs. Szabó László) szándékú Németh a harmincas évek végén értékeli már igazán Móricz Zsigmond regényírói zsenialitását. Olasz párhuzamos elemzése rámutat pl. arra, hogy *Az Isten háta mögött* (1911) és Németh László *A másik mester* (1941) című torzóban maradt regényciklusa egymással felelő művek, „a mai értelmezői-befogadói tudatunkban dialogizáló szövegek” valójában.

Olasz Sándor dolgozatai egymást kiegészítve taglalják az európai regényhagyomány, a műfaji örökség Németh László-i megújítását, továbbá a XXI. századi történelmi regény vajúdva születését elemzik a klasszikusunk szemléleti és prózapoétikai fordulatától – Szilágyi István, Darvasi László újabb műveit is említve – egészen pl. Spiró György *Fogság* című nagyhatású opuszáig. Olasz Sándor a mestere, Grezsa Ferenc megállapítására emlékeztet: „(N. L.) a hagyománnyal kontinuuosan vált a műfaj megújítójává”, és Domokos Mátyásra is méltán utalva idézi Németh sokszorosan igazolódott nézetét: a „társadalmi regények kiválóságának biztos jele, hogy idők múltával történelmi regényekké válnak”. Részletes

bemutatására nincs terem, de kiemelem, hogy szerzőnk a XX. századi és a kezdődő század társadalmi-történelmi regényszemléletéről (napló-, emlékezés-, szociológiai-, stb.) alapos elemzéssel bizonyítja annak konfesszionális, egyben ironikus attitűdjét. Szervesen illeszkedik a témakörhöz a Márai Sándor négy történelmi regényét – az *Ítélet Canudosban* kitüntetetten – elemző tanulmány. A műveket Olasz igen erős elméleti, történeti alapokon vizsgálja és gyümölcsözteszethetően veti össze világirodalmi és magyar párhuzamokkal (Mario Vargas Llosa – Mészöly Miklós). A töredékesre hajló „posztmodern” előző, átmeneti alkotásról is szól. Joggal állítja a „történelmi regény-e egyáltalán?” – kérdésre felelve: „Márai a nagyepika elidőző formájával szemben a fabuláris folyamatosságot lényegében széttörő epikus képzelőerőt működtet.” Üdítő olvasmány ebben a blokkban a Németh László – Illyés Gyula páros csillagunk közül az utóbbinak világirodalmi mércével is alapműnek tekinthető könyvéről, a *Puszták népéről* (1936) szóló esszé. Bőven idézi Olasz a korábbi jeles „kísérleteket” Babitstól Tüskés Tiborig. Hangsúlyozza maga is a regény besorolhatatlan sokműfajúságát, domináns líraiságát. Megközelítése mégis új szempontot érvényesít, midőn a regény „bujkáló iróniáját” emeli ki, mint olyan metaforikus alakzatot, (klasszikus retorikai értelemben is érdekes), ami szinte egyedülállóvá teszi az európai irodalomban.

Az ezt követő harmadik fejezet az *Együttlátás és elbizonytalanodás az újabb történelmi regényben* címet kapta. Az azonos alcímű indító tanulmány egy közel négy évtized előtti, a Tiszatáj lapjain lezajlott (1967) ankét ma is ható nézeteit idézi (Csetri Lajos, Bernáth Árpád, Kanyó Zoltán). Megkérdőjeleződött akkor a történelmi regény különállása. A kor regénytípológiái nem tekintették önálló műfajnak. Mára azonban újabb jelenségek feltűnével érdemes lett az akkori nézetek árnyalása, mivel – mint a szerző írja – „a történeti narratíva sok esetben a modernitás előtti tradícióig hidat teremtő megújulásának vagyunk tanúi”.

A közelmúltban megjelent értékes művek (Szilágyi István: *Hollóidő*, Rakovszky Zsuzsa: *A kigyó árnyéka* és Márton László: *Testvériség* című trilógiája) részletező elemzésével mutat rá, hogy a műfaj ismét fölfedezi saját „emlékezetét”. Helyet kap a fikatív, konfesszionális ön-életírás, miáltal a mnemotechnika és a téridő kérdéseivel szembesül ismét a szerző az alkotói processzus során.

Esterházy Péter 2000-ben kiadott regénye, a *Harmonia caelestis* témáját tekintve valóban nem hozott merőben újat az életmű ismerői, a magyar olvasók számára. Megállapítja ezt Olasz Sándor is kritikájának bevezetőjében a *Fancsikó és Pintára* (1976), valamint a

Termelési regényre (1979) utalva. A mű eszköztára és a család-, az apa-téma (motívum) jelentésbővülése viszont meghaladta az addigi minőséget és jogosan kapta meg a nemzetközi elismertséget. A dolgozat szerzője hangsúlyozza, hogy a „regényszöveg a főcím teljes cáfolata”. Ezért joggal véli fölfedezni az iróniában a mű fő esztétikai, nyelvi eszközét. Kosztolányi prózájához hasonlítva fölhívja a figyelmet ugyan arra is, hogy az korántsem az egyedüli egységbe olvasztó ábrázolás a műben, mert jellemzi még egy, az irónián túlmutató, lírai „telt, halk érett dallam”, ami a „valós-fiktív-imaginárius” hármasságot igen sajátosan fogja össze. „A cím a regényszöveg cáfolata” – írja. De vajon cáfolat, visszavonás-e a *Javított kiadás* (2002 tavasz)? A válaszra – helyesen – a *Harmoniáról* szóló írást követően kerül sor a kötetben. Olasz rámutat arra, hogy a regény formateremtő elve, a korszakra is jellemzően, a fikció és a valóság váltakozása. A figyelmet pedig nem első-sorban az imént feltett kérdésre kell irányítani, hanem a mű etikai problémára adott esztétikai választ érdemes értékelni. Igazolja, hogy most is regényt, más művet olvasunk, ami nem kiegészítés, s bár összefügg az előzővel, de a családregegy-forma további dekonstrukciójaként, (Nádas Péter művére emlékeztetve, 1977.) újabb regényepikárai arzenált is létrehoz.

A továbbiakban az Olasz Sándor által igen elismert, kedvelt szerző, Sándor Iván két műve kap értékelést. Az első a „posztmodern” utáni történelmi regény egyik változata. „Nem történelmi regény a *Drága Liv*, nem korrajz, nem önéletrajz, nem szerelmi és főképpen nem kulcsregény” – állapítja meg. (Bár az általa is idézett Németh László metaforikus kijelentése így szól: „... minden regény kulcsregény, legföljebb a kulcsot veszítettük el hozzá.”) Mégis igaza van Olasznak, még akkor is, ha a regény egyik, az *Egymás tükrei* című fejezete nem csupán egyértelműen utal valós személyekre, de a szerző, a színházi ember korábbi kötete is megidéződik itt (*Arcok, szerepek*, 1971, ld.: Gábor Miklós, Mensáros László, Tolnai Klári alakja). Sándor Iván regényelméleti munkáit is szembesíti a szépirodalmi művel, és Thália, a testvérműzsa szférájából kölcsönzi plasztikus jellemzését: „A színházi analógia kiterjesztése a korszak világára a regény egyik legfontosabb formagondolata. A maszk, szerep, jelenet, díszlet valóban formává válik: a regény csaknem színpadi módon van megszerkesztve.” Az íróval vitázó befejezés hű képviselete az olvasói impresszióknak: a *Drága Liv* egyszerre teremt munka- és „örömkapcsolatot”. A *Tengerikavics* című esszéregény most talán mégis érdekesebb számunkra. Szerzőjét idézi a tanulmányíró az indító sorokban: „a valóság... gondolatban átszűrt valóságként is hiteles le-

het.” Később kifejti azt, hogy az alkotó regényeiről eszéi (kísérletei) nélkül nem lehet gondolkodni, majd általános érvényű megállapítást is tesz: „Regény és esszé hasonló módon veszi szemügyre tárgyát, anélkül, hogy teljességében ragadná meg.” Az ismertetés erős filológiai apparátussal igazolja Poszler György véleményét: „a regény beépíti szerkezetébe a korszak esszéinek legfőbb gondolati hozamát”.

A két Sándor-dolgozat közé ékelve olvashatjuk Závada Pálnak *A fényképész utókor*a című regényéről Olasz értekezését. Osztom a szerzőnek a néha burkolt, máskor határozottan fogalmazott véleményét, hogy Zavadának ez a műve sem szerkezetileg, sem üzenetét tekintve nem éri el a *Jadviga párnája* színvonalát és a *Milota* (2002) történetmondási erényeit sem csillogtatja. (Itt jegyzem meg, hogy a kötetben egyébként ritka és könnyen javítható nyomdai hibák – pl. a hivatkozások számozása a 212–217. oldalon – talán itt zavaróak a leginkább. Ld.: 175.)

Nagy figyelemmel, fájdalommal és örömmel olvastam itt *A prózairó Baka István* című, 2005-ös tanulmányt. Első megjelenésekor egy évtizede múlt, hogy a költő, a már bizonyítottan jelentős prózaszerző elment közülünk. A Benyik Györgynek adott interjújából idéz Olasz Sándor, és már előljáróban kijelenti: „a lírikusi életmű csúcsait közelítő prózai korpusz értékeivel kell szembenéznünk.” S valóban, a *Szekszárdi mise* (1984) joggal mérhető a korszak talán legszámottevőbb mestere, a szintén szekszárdi születésű Mészöly Miklós „minden szempontból úttörő” (Szörényi László) munkáihoz is (*Saulus, Alakulások, Film* stb.). Az elmélyülést érdemlő esszének most csak azokra a passzusaira hívom föl a figyelmet, melyek Baka ún. „mágikus realizmusára”, prózájának vizuálisan, egyúttal auditívan megjelenítő artisztikumára utalnak; szólnak erős kötődésükről a költői életműhöz is.

A kivezető út melankóliája főcímet kapta a kötetben a Krasznahorkai László *Háború és háború* című regényéről írt elemzés. Joggal érzékelteti Olasz a könyv indítása kapcsán az *Iskola a határon* alapművel való rokoníthatóságot. A valóban „sikerkönyv”, a *Sátántangó* (1985) szerzője ebben a művében is megtartja a korábbi alkotásai (*Megjött Ézsaiás, Az ellenállás melankóliája*) narrativitását és bölcséleti jellegét. Az értékelő most úgy látja, hogy „a Háború és háború mintha a narratív és bölcséleti szint egyensúlyát valósítaná meg.” A főhős (*Korim*) tényleges vagy virtuális kalandjai a nagy hagyományú utaztatási (utaztató) regényre emlékeztetnek. A többek számára még talán idegennek tűnő látszólagos logikátlanság, enigmatikus fogalmazás valójában nagyon is határozott célra irányul. Az értelmező vélemé-

nye szerint „a tétnélküliséget, a veszteséget nem veszteségként megéllő szemlélettel perel.”

Olasz Sándornak 2004-ben jelen, meg fontos monográfiája, a *Kortársunk Jókai Anna*. Az új kötetben is olvasható írása az *Erdélyi kaukázusi krétakör* címet, a *Szegény Sudár Anna és a naplóregény* alcímet kapta. Utal ezzel az európai és hazai regénymúltra, ami megtermékenyítően hatott az 1989-ben, a Ceaușescu-diktatúra összeomlása előtt megjelent műre. Most eltávozott klasszikusunk, *Sütő András* méltatta a könyvet, a legjobb erdélyi regénynek nevezve azt (idézi Olasz Sándor). Az eltelt bő másfél évtizedben több alapos, értő méltatása jelent meg Grezsa Ferenc (1989), Bárdos László, Lengyel Balázs, Rónay László, Tüskés Tibor és mások tollából. Olasz nem csupán összegzi vélekedésüket, hanem új meglátásokkal és komparatistikai szempontokkal gazdagítja a mű szakirodalmát. Igen fontos megfigyelése, hogy a szöveg – Cs. Gyimesi Éva kötetének címére utalok – a tényekből hozza létre a regényként is olvasható valóságot, a „teremtett világot”. A fiktív napló konfesszionális jelleget hoz olykor létre és lélektani folyamatrajzként is olvasható. A főalak, az „archetipikus” Németh László-hősnőkre is emlékeztet (Grezsa F.). Bár a szerző és a szereplő nem azonos a műben, a korpusz mégis az önéletírás kontextusában helyezhető el, melyben elsősorban a fikció dominál. Ezt fejti ki az elemző e sűrítésnél részletesebben, meggyőző apparátussal. Vitathatatlan: „A regény egyik nagy nívója az ismétlődő események monotóniájának lelkivilágra tett hatása.” A hagyomány és újítás tehát együtt él a műben. A XVII–XVIII. századi emlékiratok hangját – későbbi horizontból nézve – a posztmodern történeti regény előzményének is lehetne tekinteni (Bárdos L.). Olasz azonban rámutat, hogy dekonstruktív eljárást nem fedezhetünk föl mégsem a *Szegény Sudár Annában*. Annál inkább a „mindenkori kisebbség karakterét és létállapotát” (Grezsa), és annak sajnos nem pusztán a mementóját még ma sem.

A kötetnek a bevezető és záró fejezetei – itt most aligha feleleveníthetően – a középük iktatott vizsgálatok és konklúziók bázisán összegzik a közelmúlt és a ma regényeiről elmondhatókat, vázolják a most kirajzolódó regénytipológiát, az új tendenciákat. Az Ady Endre-i, a „Minden Egész eltörött” élményével indult korszakban – a szerző látatja ezt – mutatkoztak már s ma is jelentkeznek „törekvések az összerakásra”. – A bevezetőben idézett Ottlik-tanulmányhoz térek vissza. Erősíti az a *Regénymúlt, regényjelen* okkal óvatos következtetéseit és az alkotás szuverenitására figyelmeztet. Szavai érvényesek: „a regény is jól teszi, ha megőrzi magát nyitott, létrejövő mivoltában.”

Papp István Géza

Kalandos utakon

Beszélgetés Szalay Károllyal

A legmeglepőbb kitételek, amelyeket Szalay Károlyról olvastam, Domokos Józseftől származnak. Úgy vélem, találóan utalnak az életmű egészére – az „érzékiség filozófusa”, a „tragikomikum iránti érzékkel megáldott polihisztor”, aki az életet nemcsak elviselte, hanem meg is élte. A beszélgetés felfedi, hogyan maradhat valaki optimista, amikor átél egy-két diktatúrát, ha akkor próbálják elfelejteni, amikor már lehetne róla nyíltan beszélni, és nem fogja be pörös száját, amikor más lenne a trend. Ma nem divat az ősökkel büszkélkedni, saját utat járva ellenállni az uralkodó irodalmi kánonok elvtelen követésének. Szalay Károly kitart elvei mellett, így nem kell időről időre köpönyeget váltania és önmagát újraértelmeznie.

– Egy író számára általában meghatározó a családi indíttatás...

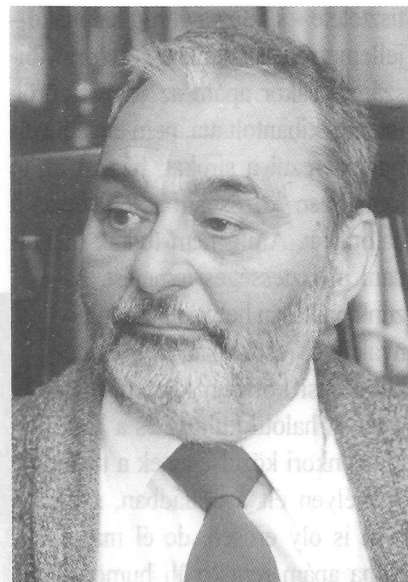
– Mivel az apai ág a hagyományörzőbb, múlttisztelőbb, a család tudatát mindmáig meghatározó, velük kezdem. A családi legenda szerint a XVII. század végén Tesszalonikiból menekültek Kecskemétre a görögök – afféle szabadságharcosok – a török önkény elől, amikor Tesszaloniki görög lakosságát kiirtották. A valóság ellenben az, hogy évszázadokkal előbb történt a népiirtás. A családi hagyomány ugyan eltorzítva, de megőrizte az emléket. Tény és való, hogy 1615-ben Musztafa Mohamed és II. Mátyás megállapodott abban, hogy Törökország és a Habsburg-birodalom között szabadabbá teszik a kereskedelmi útvonalakat, mindkét birodalom a saját területén ügyel a közbiztonságra. Vagyis osztrák, lengyel, cseh stb. kereskedők éppoly biztonsággal közlekedhetnek a Balkánon és a közel-keleti török területeken, mint az európai részeken. Persze zsoldosok védelme alatt, mert ez másként nem ment. A XVII. század közepére-végére kiderült, ez a megállapodás nem működik, mert a nyugati és közép-európai kereskedők alig mertek vállalkozni ezekre az utakra, csak Tesszaloniki, Sziatiszta, Kozani városok környékéről vállalták néhányan az észak-déli és a kelet-nyugati kereskedelemmel sok-

szor együtt járó veszélyeket. Közéjük tartoztak őseim, megannyi görög, orumán, szerb, egyéb, a Görögország mai területén élő különféle törzsek és kisebbségek tagjai.

Sejtésem szerint azért települtek le a különböző magyar városokban, így Kecskeméten is, hogy hídfőt biztosítsanak a kereskedelmi útvonalakon. Kecskemétre körülbelül 1650–1670 között juthattak őseim, a század végére letelepedtek. Nevünket a városi iratok – tudomásom szerint – először 1708-ban említik, részben görög, részben magyar nyelvű szövegekben, ennek megfelelően torzult névalakkal. Nehéz átírni magyar nyelvre a görög eredetit, valahogy így alakulhatott a nevünk: Patzios, Patzióy, Patziu, Pácsó, Pacsu formában, vagyis elszlávosodott. A család tagjai hamar szerepet vállaltak a város életében, részben kereskedőkként, részben városi hivatalnokokként, jegyzőkként.

– Ilyen egyszerű, zökkenőmentes volt a görögök Magyarországon való letelepedése?

– Városa válogatta. Szentendrén viszonylag egyszerűbben, ott császári menlevél biztosította nyugodt letelepedésüket, Kecskeméten azonban tiltó rendelkezések akadályozták őket. Idézem: „Koldusok, zsi-

dók, cigányok, görögök és más efféle csavargó népek se ki, se be ne bocsáttassanak.” A kecskeméti görögök azonban a Rákóczi szabadságharc mellé álltak, ezért 1708. június 8-án Rákóczi Ferencről menlevelet kaptak lojalitásuk elismeréseként. Később az okozott gondot, hogy gazdaságilag túlságosan megerősödtek, ezért főként a bécsi kereskedők próbálták kiszorítani őket a gazdasági életből. A görög kolóniák rövid ideig tartó fénykor után hanyatlásnak indultak, s vagy (nevükben is) elszarbesedtek vagy elmagyarosodtak. Tehát két irányba asszimilálódtak, ez gyakorlatilag a huszadik századra be is fejeződött, amint ezt családom története is példázza.

– Annak ellenére is kötődik Kecskeméhez, hogy évtizedek óta Pesten él?

– Kecskeméhez az ősi szokás és hagyomány szerint két momentum köt: egyfelől a temető – a családi sírbolt, másfelől az ortodox templom, amelyet az 1820-as években egyik ősom, Konstantin épített újjá egy tűzvész után. Mivel apám volt a kecskeméti ortodox egyház gondnoka, amikor fölszámolták a görög temetőt, több sírkövet beszállított a templom előterébe, úgyszólván mindegyik őseim, rokonaim sírköve. A halottak

tisztelete – s főleg a görög halottaké – jellemezte családunkat. A temető föl-számolásakor apám az összes görög tetemet kihantoltatta, nem engedte elbuldózerezni a sírokat, hanem az új temetőben közös sírba temettette a halottakat. Amíg nem tudták megoldani a tisztességes temetést, házunk padlásán helyezte el a koponyákat és csontokat, s gyermekem kicsi korában közöttük játszott. A halotti kultusz és a halál mindenkori közelségének a tudata mélyen élt a családban, s ha nem is oly erősen, de él ma is. Noha apám rendkívüli humorral megáldott, jókedélyű ember volt, mindig együtt élt az elmúlás, a halál gondolatával, és azt tapasztalom, nincs ez másként húgomnál, nálam vagy még élő távolabbi görög rokonaimnál sem. Családom ortodox hitét úgyszólván a mai napig tiszteli, s nagyanyám – bár ősei a XVII. században települtek le Kecskeméten – a XIX–XX. század fordulóján még görög anyanyelvű volt. Apám csak azért nem beszélt görögül, mert nagyanyám fiatalon meghalt, s nevelőapja, az én későbbi keresztapám – aki kecskeméti bankár és földbirtokos volt –

szécsényi ferencesek kolostorába, ahol Nárcisz néven kezdte meg szerzetesi életét. Elvégezte a noviciátust, de még fölszentelése előtt kilépett a rendből. A családi legenda szerint azért, mert amikor Szabadkáról átküldték Kecskemétre, a csuhás, me-

Disznótoron a „bikakolostor”-ban, és persze Tihanyban.
A pipa csak nagyképpű pöz. (Tölg István felvétele)

zítlábás szerzetes meglátta nagyanyámat és beleszeretett. Nagyanyám az emlékezések és a fénykép szerint is a város egyik legszebb – s nem melleleg –, leggazdagabb lánya volt, rendkívül nagy ortodox és görög öntudattal. Hiába lépett ki nagyapám a rendből és kereste meg a Pátsó–Pacsu családot, kikosarazták.

Nagyapám apja jászberényi tanító volt, de a család minden öt megelőző férfi tagja is kántortanítóskodott.

A pedagógus hivatás egyik meghatározó hagyománya családomnak, fiam gyakorló pedagógus, de a lányomnak is tanári diplomája van.

El lehet gondolkodni, mi az oka annak, hogy családom görög ágának múltjáról sokkal többet tudok, mint a stájer, a kun vagy a magyar ágéről. Magyar ágon déd- és tüköseimről elképesztően keveset. Dédapám alkoholista volt a legenda szerint, ezért a családban tudatosan antialkoholizmusra nevelték a leszármazottakat. Ez szinte a zsigereinkbe ivódott, hogy képletesen fejezzem ki magam, fiam két pohár sört sem ivott meg egész életében; apám kártyás volt, de anyám csak úgy ment hozzá, ha nem vesz többet kártyát a kezébe. Dohányzott, arról is leszoktatta, s ezek az „ellenhagyományok” ma is élnek a családban. Szalay nagyapám elvégezte a görög–latin szakot a pesti egyetemen, *Tanképesítő oklevélét* 1879 májusában állították ki. – Tanárai között volt a kiváló klasszika filológus, Tély István, Ponori Thewrewk Emil, Greguss Ágost, a sokoldalú író és tudós, esztétika tanár, a renitens Lurich Ágost pedagógia szakos egyetemi tanár. Megnősült, három gyereke született, de felesége korai halála után ismét fölkereste hajdanvolt szerelmét három kicsiny lányával, és állítólag azt mondta neki: Ha van szíve ezt a három kis szerencsétlent anya nélkül hagyni, ám tegye. Nagyanyámnak nem volt szíve ehhez, és hozzáment nagyapámhoz. Az oklevél megszerzése előtt Pesten és Jászberényben tanított, kiegészítő tanárként. Volt ipari iskolai igazgató, a jászberényi főiskola tanára, városi képviselő és miniszteri iskolai látogató, afféle országos tanfelügyelő. Nagyapám szinte istenként élt a családi tudatban, még az anyai ágon is. Ennek aztán én szenvedtem meg a következményeit, mert gimnazista koromban mindig rám olvasták, hogy bezzeg a nagyapád! A piaristák is azzal róttak meg:

egy latin tanfelügyelő nagyapával nem engedhetem meg magamnak, hogy bármit is ne tudjak. De ez se szegte kedvem a görög–latin kultúra tanulmányozásában. Ennek a vonzódásomnak végső lecsapódása a *Pompei* regényem és a *Karikatúra és groteszk a magyar középkorban* című tanulmánykötetem. Nagyapámról még annyit, hogy nagy operabolond volt. Gyermekait Aida, Leona, Hortenzia, Margit, Klára (Clarice-Haydn) nevekre kereszteltette. Amikor apám megszületett, Radames-nek akarta nevezni. Ezt azonban a nőrokonok már nem engedték. Erre nagyapám azt mondta: Ha nektek nem jó egy hadvezér, legyen Oszkár apród az *Alarcosbálból*.

Az idén lesz száztíz éve, hogy nagyapám meghalt. Mindössze három unokája él már, közülük is az egyik kilencvennégy éves. A családi összetartást mind nehezebben tudjuk fönntartani, bár gyermekeim és unokáim az anyai ág leszármazottaival még jó kapcsolatokat ápolnak.

Nagyapám és nagyanyám korai halála után apám és leendő keresztanyám Kecskemétre kerültek, Pacsu Mihály földbirtokos és bankelnök gondnoksága alá. Erre a görög hagyományokat keményen őrző családi környezetre még én is emlékszem. Az úgynevezett „Pacsu házban”, – ma a kecskeméti könyvtár áll a helyén – biedermeier és fekete-arany empire bútorok között éltek apámék, szigorúan görög konyhavezetéssel, ortodox hagyományok őrzésével. Még ma is ismerünk olyan „polenta receptet”, amelyet sehol másutt, sőt a mai görög szakácsművészeti hagyományok között sem leltem. E hagyományok sajt, saláta, húselőkészítésben kulmináltak, s persze az édességekben. Gyermekkori alapélményem volt a temetői kultusz s az ortodox istentiszteletek varázslatos, pompadús hangulata. A rengeteg festmény, az ikonosztáz máig uralja izlésemet, lakásom falain

szinte kép képet érint, képi és formai „túlzsúfoltságban” érzem jól magam. Ezekből az élményeimből eredeztettem stílbútorok iránti érdeklődésemet, egyáltalán az építészeti stílusok szeretetét és főleg képzőművészeti érdeklődésemet.

– *Ezért a gazdag gyűjtemény?*

– Működött bennem az ikonosztáz szindróma, de a sok festmény arra volt jó – lelkiileg –, hogy elszigeteljem magam az annyira utált külvilágtól. Másodjára túlnyomórészt festő barátaim voltak, írók, irodalomtörténészek alig. Ez ugyan hátrányt jelentett szakmai előmenetelben, de festőműtermekben éreztem igazán jól magam. Az egyik legjobb barátom a fiatalon elhunyt Dévényi Iván volt, nagyformátumú műgyűjtő és műkritikus, én lebeszéltem őt arról, hogy író legyen, ő engem arról, hogy festőnek menjek. Az adta a végső lökést, hogy abba hagyjam a festést, amikor egy bizományi kereskedésben megláttam az egyik erdei képemet, amely alá az volt írva: nem szignált, valószínűleg Vass Elemér. A képzőművészet iránti rajongásom megmaradt, külföldi útjaimon múzeumtól bazilikáig közlekedtem és közlekedem ma is. A tengerpart nem érdekel, csak ott szeretek lenni, ahol művészi építészet, festészet, szobrászat van.

– *Lakásának falai is bővelkednek látnivalóban, – többek között – Bernáth Auréltól, Bálint Endrétől, Mednyánszkytól, Szabó Vladimirtól, Würtz Ádámtól, Gadányitól. Impozáns gyűjtemény.*

– Képeim baráti adomány, vásárlás vagy családi örökség révén kerültek hozzám. Minden irányzatot tisztellek, becsülök, nincsenek bennem averziók.

– *Vallási értelemben is ilyen ökonomista?*

– Számomra a római katolikus és az ortodox vallás kultúrát és művészetet jelent, ezért tökéletesen érthe-

tetlen számomra a manapság szokásos vallásellenesség. De megérezem és szeretem a protestantizmus vagy a keleti vallások különleges ízeit, zamatait, elbűvölnek az iszlám művészeti hagyományok maradványai Spanyolországban, a pravoszlávia tüzzel-vasal irtott emlékei a volt Szovjetunióban vagy az örmény katolicizmus ősi emlékei. Mindenkit sajnálok, aki valamiféle ráció alapján képtelen ráérezni a dél-francia román vagy koragótikus katolikus kultúra különös zamatára, a pravoszláv kultúra hangulataira vagy a tiszántúli protestantizmus szikár-fehér szépségére.

Apám ferences ex-szerzetesjelölt nagyapám után – reverzállissal – a katolikus hitet kapta a keresztségben. A lányok nagyanyám révén ortodoxok lettek. De katolikus hitben éltek. Apám pedig az ortodox hagyományokat és vallási kultuszt ápolta.

– *Beszélgünk egy kicsit az anyai ágról is.*

– Anyai nagyanyám Hajagos lány volt. Ez a család kiskunsági eredetű. Nagyanyám testvére Kerekegyházaán élt, a paraszti világ tárgyai között, ezekre máig élesen emlékszem. Amikor meghalt, már Pesten éltem, s mire eljutott hozzám a halálhíre, a rokonság már elkótyavetyélte minden ősi rekvizitumát. Csodálatos festett tányérai voltak konyhájában, vagy száz darab. Mindet összetörte a rokonság, csupán egyet sikerült megmentenem. Gyönyörű fabútorai, két-háromszáz éves parasztszekerénye, padja, asztala, székei mind elkallódtak. Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy ha nem magyarok, hanem görögök élnek a környezetemben, ma talán múzeumban volnának régi tárgyai. Hajagos Illésre, a család legjelentősebb alakjára is csak azért emlékezhetek, mert a város történetét kutatók föltárták múltját. Jurátusként részt vett Wesselényi mellett a pesti árvíz mentési munkálataiban. Majd az 1840-es or-

szágyűlésben Apponyi György jurátusa volt. Több ízben volt Kecskemét polgármestere, Kossuth őt nevezte ki népfelkelési biztosnak. A várost megszálló Haynau katonái halálra keresték, házat fölprédálták, családját kiűzték a városból.

– *Mi lett a további sorsa?*

– A katonai rögtönítélő bíraskodás megszüntével föladta magát, s megúsza internálással. Ha korábban elkapják, fölakasztják. 1851-ben már polgármester, 1861-ben városi főbíró, gyakorló ügyvéd, majd 1872-től 1890-ig rendőrfőkapitány volt. Azt gyanítom, hogy pusztai betyárokra vadászott, akárcsak az a Ráday Gedeon, aki elfogta Rózsa Sándort is.

– *A távoli ősokról már beszélünk. Beszélhetnének a szüleiről?*

– Apám kilencvenkilenc évesen, balesetben halt meg. Azt mondta, addig él, amíg ki nem mennek az oroszok, halála után néhány hónappal kivonultak. Nem volt szerelmi házasság anyám részéről, de száz százalékgig föláldozta magát a családjáért. Noha majdnem húsz évvel fiatalabb volt apámnál, apám halála után egy évvel meghalt. Azt mondták az orvosok, nem akar élni, nem tudnak rajta így segíteni. Amikor megkérdeztem tőle, miért nem akar élni, azt válaszolta az az aszszony, akinek mindene volt a család, a testvér, a gyermek, az unoka: apád nélkül nem érdemes élnem.

– Apám korán árván maradt, de jó anyagi viszonyok között nevelkedett. A bankár nagybácsi, nagyanyám testvére hallatlan tekintély-

nek örvendett a városban, apám az aranyifjak életét élte. De az első világháborút végigharcolta. Testén tizenhét sebesülés nyoma, többek között haslövés. Ha megsebesült, kór-

Fácánvadászaton Bretagne-ban, Bartha Lászlóval. Megjegyzendő, hogy országos ifi céllövőbajnok voltam ugyan, de élőlényre sohasem lőttem. Ide is egy vadász lánya miatt jöttem.

házba került, ha meggyógyult, vissza a frontra. A tizenhét sebesülésből hét azonban párbaj következménye volt. Ha valaki csak ferdén nézett anyámrára, kesztyű az arcba és párbaj. Tudni kell, hogy párbajvétségért börtön járt, ezt megúsza, a sebesüléseket nem. 1944 nyarán zsidók rejtegetésének gyanúja miatt följelentették, megszökött, keresték, de amíg elő nem került, a húgom túsz volt. Amikor házkutatást tartottak nálunk és a németek megtalálták első világháborús vaskeresztjét, azonnal beszűntették a házkutatást.

– *Úgy tudom, az ön szempontjából is kalandosan alakult a háború vége.*

– Az egy örületes dolog volt. Kecskemétet kiűrtették a németek, s

úgy tervezték, hogy Kecskemét lesz az egyik ellenállási góc, ahol beásák magukat. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a város eltűnik a föld színéről. A családnak kiment a Kec-

keméttől hat kilométerre fekvő Kisnyírbe, ott krumplivermekbe rejtették a nőket, mi pedig néhányan bent maradtunk a városban. Ilyet csak amerikai rémfilmekben lehet látni. Apámnak volt revolvere, nekem puskám – országos céllövő bajnok voltam – nem a németekkel vagy az oroszokkal akartunk így szembefordulni, hanem a rablókkal. De nem ez történt, hanem halljuk egyszer, hogy valakik matatnak az ajtónál. Kinézünk, és látjuk, hogy négy munkaszolgálatos zsidó menekült áll ott – egyikükkel a mai napig szoktam találkozni – Szerbiából jöttek, onnan menekültek eredetileg nyolcan-

kilencen, de útközben vagy a szerbek vagy az oroszok lőttek rájuk. Természetesen beengedték őket. Útjuk során már készítették kézzel frott orosz–magyar szótárt. Amíg vártuk, hogy mi lesz, elkezdtek oroszul tanítani, azonkívül az egyik nagybátyám, aki Szerbiából menekült – ott volt gazdatiszt – tudott szerbül, és a két nyelv nem áll olyan messze egymástól. Amikor odaértek az orosz csapatok – hála a zsidó menekülteknek – már tudtam valamit oroszul. Mivel nagy házban laktunk, ide telepítették be az orosz tábori bíróságot, így hamar kiderült, hogy tudok oroszul. Mikor valami vita kerekedett, vagy bírósági tárgyalás volt oroszok és magyarok között, akkor engem hívtak tolmácsnak.

– Sok ilyen magyar–oroszc vita volt?

– Sok. 1947 előtt a magyarok százszor karakánabbak voltak, mint 1947 után. Ha a magyar parasztnak nem tetszett valami, bejött és panaszt tett. Volt olyan, aki följelentette azt az alakulatot, amelyik géppisztollyal lelőtte a csirkéit. (A katonák azután összeszedték a lelőtt állatokat és elmentek.) A paraszt bejött panasza, de mivel nem értették az oroszok, áthívtak tolmácsolni. Lefordítottam nekik, amit tudtam. Aztán öt szovjet katonára fölugrott egy teherautóra, és már hozták is be a bűnösöket. Megkérte a hadbíró a panaszt, mondja el, mi történt – én fordítottam –, de mivel nem tudtam, hogy mondják oroszul a csirkét, tyúkgyerekek fordítottam, amiből a hadbíró annyit értett, hogy gyerekeket mészároltak le. A katonáktól már csak annyit kérdezett: Lövdöztetek? Igen. Az udvaron? Igen. Akkor halál. Megkérdeztem a bírót, miért ítélte őket halálra, azt mondta, aki gyerekeket mészárolt, az megérdemli. Hiába mondtam, nem gyerekeket, hanem csirkéket, már nem hallgattak rám. Szerencsére addigra hazaért Jozsip, aki jobban megértette sajtószerű orosz nyelvemet, és elmagyarázta a bírónak a helyzetet, kapott is egyből egy papírt, hogy állítsák le a kivégzést. Közben azonban már elindult a teherautó. Kecskeméttől öt kilométerre egy homokbányában volt a kivégzőhely. Jozsip motorra pattant, és teljes sebességgel végigszárguldott a városra, de három ellenőrzőponton kellett áthaladnia, ahol ha megáll, akkor már nem éri utol a teherautót. Így lőttek is utána, de megúsza. Akkor érkezett a homokbányába, amikor már ott álltak bekötött szemmel a szerencsétlen orosz katonák, s az utolsó pillanatban

sikerült őket megmenteni. Ez a legérdekesebb történetem ebből az időszakból, de sok van még, elég kalandos idők voltak.

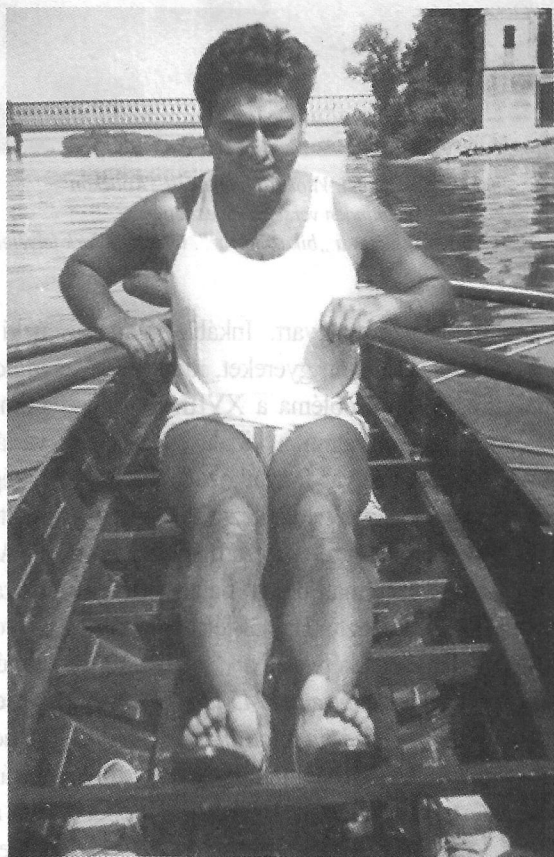
– Ezután nyugodtabb idők következtek?

– A szovjet megszállás mérhetetlen aggodalommal töltött el bennünket, de arra még gondolni sem mertünk, hogy apámat mint náci-üldözöttet bármi atrocitás érheti. Először Rajk minisztersége idején tartóztatták le, de azonnal szabadult, egy pesti zsidó ügyvéd – későbbi izraeli vezető jogász – hozta ki a börtönből. 1949-ben állásvesztésre ítélték, többek között azért, mert német vaskezesztje volt, még az első világháborúból. Újabb letartóztatása során, pofázások és vallatások közepette azt mondta neki a kihallgató tiszt: „Mondja, Szalay! Nem veszi észre, hogy magában van a hiba? Hiszen nem kellett a náciknak sem, és nem kell nekünk, kommunistáknak sem?” Ez a szólás-mondás mindmáig él

köztünk, családi hagyománnyá vált, s akinek nem kellünk, az vagy fasiszta, vagy kommunista, nézeteink szerint. Iszonyatos csalódásunkat az úgynevezett baloldalban máig nem hevertük ki. Apám mindenestre azt mondta szabadulása után: Nincs más út, mint az ésszerű megalkuvás a tisztesség határain belül. Szerintem ez tipikus görög életfilozófia. Rokkantan és hatvanévesen, szabadulása után számos munkát végzett, majd a hivatal által végzalt parasztokat védte a bíróságokon, a háttérből persze, ügyvédként. A hetvenes években végigjártuk azokat a tanyákat, falvakat, ahol az általa védett parasztok éltek. Ennyi szeretetet, szép megemlékezést még életemben nem tapasztaltam. Apámat rabiátus harciasság, elkesztő ravaszság és mérhetetlen jószívűség jellemezte. Anyám volt a ráció, ő volt az érzelem.

– És az ön sorsa hogy alakult 1945 után?

– 1947-ben iratkoztam be a Pázmány Péter Tudományegyetemre, a mai ELTE-re, francia–magyar – történelem szakra. De számomra csak két évig volt francia szak, mert a fordulat évében megszüntették a három szak lehetőségét. Műfordítás szemináriumra jártam Benedek Marcellhez, de ezt a szemináriumot is kiirtották az egyetemről. Legjobb barátommal, Dévényi Ivánnal rajongtunk a képzőművészetért, de bejártunk Kiss Ferenc anatómiai óráira is, elmentünk Fehér Lipót matematika előadásaira, Cs. Szabó művészeti előadásaira, Klemperer zenei estjeire, tehát mindenfelé együtt mentünk. Ő találta ki, hogy a legnagyobb élő magyar történész, Hajnal István előadásait látogassuk. Ez az oka a történelem iránti érdeklődésemnek. A baj csak az volt, hogy mi első éve-

Beeveztem a Marost, a Tiszát és a Dunát.

sek voltunk, Hajnal pedig csak harmad–negyedévesekkel foglalkozott. Elmentünk hozzá, hogy professzor úr, mi az ön szemináriumára szeretnénk járni! Azt mondta, ha annyira akarják, rendben van. Hajnal legnagyobb erenye, hogy olyan történelemfilozófiai látásmódot tanított, amely az embert a történelmi tények fölé emeli, de a tények figyelembe vételével. Hátralevő életében azokról a történelmi téveszmékről szeretnék írni, amelyek uralják ennek az országnak a gondolkodását. Például teljesen tévesen beszélnek arról, hogy Magyarország bizonyos időszakokban független volt-e vagy sem. Magyarország független volt a szovjet megszállásig. Sokan úgy tartják, a Habsburgok alatt nem volt független, hiszen ellenük folytak a szabadságharcok, pedig a Habsburgok az ország törvényes uralkodói voltak. Történelmi szempontból el kell különíteni egymástól, mit jelent a megszállt ország, a gyarmati ország, és az, hogy egy országnak egyszerűen rossz királyai vannak. 1945 után pedig a szovjet megszállóknak az

volt az érdeke, hogy azt sulykolják az emberekbe, eddig sem voltak szabadok, akkor mit ugráltak. Ideológiai kalapácsként szolgált az a kijelentés, hogy nem volt független Magyarország. A szerencsétlen magyar emberek pedig elhitték ezeket a hazugságokat. Nem deheroizálni akarok, hanem a méltatlanul háttérbe szorított hősokeket behozni a köztudatba. Ott van a szatmári béke, ami úgy van megfogalmazva, mintha Rákóczi győzött volna. Nézzük a két vezéralakot: a labanc Pálffy és Károlyi Sándort – utóbbinak szánalmas utódja Károlyi Mihály – a labanc és a kuruc

összefogtak, hónapokig nem voltak hajlandóak megütközni, amíg a békét meg nem kötik, mert mindketten tudták, hogy az állig fölfegyverzett osztrák hadsereg le fogja mészárolni azt a harminc-negyvenezer rongyos, gatyában lófráló, baltával meg fokossal

Imádott Balatonom. Vitorláhajómon, a „Kőbékán”.

Vele minden versenyt elvesztettem.

Háttérben a bencés, alatta a „bikakolostor”. (Hector Clark felvétele)

hadakozó magyart. Inkább menjen haza, csináljon gyereket, mert a legnagyobb probléma a XVIII. századi Magyarországon a kihalás veszélye volt. A magyar fogyatkozott, a behozott idegenek pedig kezdtek többségbe kerülni. Szerencsére már akadnak szép számmal olyan fiatal történészek, akik ezt a Hajnal-féle racionális szemléletet képviselik.

– Visszatérve az 1945 utáni évekre, érték-e édesapja miatt hátrányok?

– Feketelistára tettek, de hogy miért, nem tudom. Ezeket az időket részletesen megírtam *Szerelmes éveink* című regényemben és az *Arcok*

törött tükörben című kötetemben. Politikai megbízhatatlanságom miatt kerültem Csepelre, a „vörös” fellegvárba, ennek ellenére életem legszébb éveit ott töltöttem. 1953-ban, Sztálin halála után, már mint csepeli „káder”-t vettek föl aspiránsnak. Azt hiszem, a döntő érv az volt mellettem, hogy Karinthy Frigyessel akartam foglalkozni. Karinthy 1948-tól persona non grata volt Rákosi utasítására. Miután enyhült a politikai „időjárás”, kurrens téma lett. Bóka lett az aspiráns-vezetőm, kezdetben szélsőséges hangvételű pártvonalas, akit azonban sohasem kedvelt Révai, csak kihasználta hatalom. Ezt persze tudta, s 1956 volt az apropó, hogy lazítson kötelékein. Nem lépett vissza a pártba, és haláláig nem csinált egyebet, mint bánta bűneit, mindazt, amit a népi írókkal, Németh Lászlóval, Illyéssel, Tamási Áronnal szemben elkövetett. Káprázatos elme volt, mindenkinél okosabb az akadémián és az egyetemen, féltek is tőle, még „bukása” után is csak sunyin merték hátba támadni. Egyébként

neki is kecskeméti gyökerei voltak, s mindkettőnk rokonait elvitték a kommunisták túsznak 1919-ben, együtt várták a városháza pincéjében, hogy kivégzik-e őket. Erről persze nem beszélünk, de tudtuk mind a ketten.

Amikor fölvettek aspiránsnak, s Bóka lett a vezetőm, egyetlen kikötése volt, mégpedig az, hogy ösztöndíjamért minden alkalommal személyesen jelenjek meg. Jól tudta ugyanis, hogy kora tavasztól késő őszig vitorlázom a Balatonon. A vitorlázásban az alapvető élmény a természetközelség. Semmi nem számít, csak az időjárás, a szél, a hőmérséklet, az

esti kikötés helye, s az, hol jutsz nőhöz, italhoz és ételhez. A vitorlázás akkor legalábbis, az ötvenes évektől kezdve szabadulás volt a mindennapi politikától, ülve a hajóban, a tó közepén, és várva a szelet, nem számított semmi; a mindennapok talmi politikai csatározásai, a fúrások, mószerolások jelentősége nullává zsugorodott. A vízi élet és gondolom, a horgászás, az evezés, a vízitúrázás is, a szabadság rendkívüli koncentrátuma volt, nem szólva arról, hogy a Balaton és partjai a Trianon utáni Magyarország tömény történelmi és kulturális hagyományait őrizték szinte egyedül, amiből korlátlanul táplálkozhatott az, aki ismerte e tájegység múltját.

– A Bikakolostor című regényében szinte főszereplő a Kőbéka nevű vitorlás.

– Nem véletlen az elnevezés. Idézzük fel a verset: „A kőbéka lassan ment, / a kőbéka lassan ment...” Ehhez azt kell tudni, hogy az én vitorlásom volt a legrosszabb az egész Balatonon. A fedélzetén volt egy körülrajzolt terület, amire rá volt írva: ide ne lépj, alatta ugyanis nem volt deszka, csak a vászon.

– Szinte idillinek tűnik ez a kor.

– Ez nem volt ilyen egyszerű, nekünk Pán Imre jelentette a kapcsolatot a nyugattal, a modern művészetel. Külön szerencsém, hogy 1947-től leveleztem egy csodálatos francia lánnyal, aki hétről hétre tájékoztatott mindenről, ami a francia irodalomban történt, ilyenformán nem sikerült hermetikusan elzárni minket a nyugati kultúrától.

– Az aspirantúrája 1956-ig tartott, tehát „tűzközelben” volt a forradalom idején.

– Egy rólam készült 1957. május-júniusi III/III-as jelentés szerint „Az illegális MEFESZ csoportosulásokban” szerepelek, majd az arra a kérdésre adott válaszában, „hogyan egyetemen kik vettek részt aktívan az ellenforradalmi tevékenységben”, a

A képen látható kedvenc sportjaim egyike. A Sonnstein hegyen. Bejártam Európa hegyseit.

jelentés szerint ellenforradalmi eszmék terjesztésében vettem részt. Meg kell mondom, barátaim az egyetemen voltaképpen mind úgynevezett „ellenforradalmárok” voltak. Ez tényként az 1956. május elsejei kivonulásunkkor már kikristályosodott, mert tízegyháyan vonultunk egy sorban, s valaki a beszélgetésünk alapján följelentett minket, amiért fegyelmet kaptunk a Tanulmányi Osztályon. Az, hogy nem csuktak le minket, már a rendszer meggyöngyülésének volt a jele.

Tehát a lényeg. 1956 széles társadalmi mozgalom előkészítése után robbant ki, amiben párttagok is részt vettek, sőt a Rákosi-féle hatalom kedvencei is, részben azért, mert kiábrándultak, részben azért, mert kényszer-kommunisták voltak. Minden épeszű, gondolkodó ember számára nyilvánvalóvá vált, hogy az a rendszer, amely persze 1956 után mégis folytatódott, antihumánus, irracionális és közönséges megszálláson alapul. Ugyanakkor azt is ki kell jelentenem, hogy a szabadságharc október 23-án, dél és három óra között még „egyszerű” lengyelek mellett szolidaritás-tüntetésnek indult. Ötven éve a falamon, mindenkorilakásban őrzöm bekeretezve azt a

lengyel kokárdát, amelyet egy diáklány osztogatott s tűzött a mellemre a Kossuth Lajos utcán. Tehát lengyel kokárdával vonultunk a Petőfi-szobor elé. Aki ezt nem tudja, nem volt ott.

– Mintha kerülné a forradalom kifejezést.

– Nekem nem az a fontos, hogy 1956 forradalom volt, hanem azt emelem ki mindig, hogy 1956 szabadságharc volt az elnyomó, megszálló tirannus és a külső megszállók hazai helytartói ellen. Azon, hogy forradalom volt-e, lehet vitatkozni, a forradalmakat nem teszem olyan magas piedesztálra, ahogy azokat szokás, mert a francia forradalom és a többi forradalom olyan mocskot zúdított a társadalomra és az emberiségre, olyan aljasságok kerültek a felszínre, amelyeket nehéz elfogadni.

– A korszakról szóló regényei tehát személyes élményeken alapulnak?

– Olyannyira, hogy tévedéseket is tartalmaznak. Például azt hittük ott, az utcán, hogy a műegyetemisták Pesten csatlakoztak hozzánk, a Kecskeméti utca felől. Nem láthatuk, hogy a budai oldalon tüntettek, s nem csatlakozhattak a pesti egyetemi karokhoz. Viszont ez a hír terjedt el, mert valamelyik gyár fiataljait

nézték műegyetemistáknak. Amikor a regényt írtam, már tudtam, hogy mi a valóság, de nem változtattam meg az átélt emlékeket. Nagyon sok jó kritikát kaptam regénytrilógiáimra, (*Szerelmes éveink*, 1985; *Párhuzamos viszonyok*, 1988; *Bikakolostor*, 1989), de fentebbi tévedésemén átsiklottak, mert egyfelől alig két mondat, másfelől maga a szereplő látta így, tehát a valóság része volt ez a tévedés.

– *Mondhatjuk, hogy a trilógia, s főleg a Párhuzamos viszonyok „ötvenhatos” regény?*

– Nem én mondom, hanem a kritikák, főleg az 1989 előttiak szerint a Rákosi-korszak, – 1947–48-tól 1956 végéig, majd 1951-től ugyancsak '56 végéig, s végezetül 1956 végétől 1989-ig, az utolsó regény megjelenéséig, – a Kádár korszak szatírája, s benne a szabadságharc történeti leírása, regényes megjelenítése. Megvallom, istenien jó kritikákat kaptam, s annyi példányban jelentek meg a könyveim, amennyiről a mai író legföljebb álmodhat. Kolozsvári Grandpierre Emil 1988-ban le merte írni az ÉS-ben: „A könyvhét egyik nagy sikere volt a regény, s e sikerben nagy része volt nemcsak az erotika, hanem az 1956-os felkelés eseményeinek mindmáig legmeggyőzőbb, leghitelesebb, legőszintébb ábrázolásának.”

– *Ha már az erotika szóba került Kolozsvári Grandpierre Emil méltatásában is, megkerülhetetlen a kérdés, hogy egy közismerten vallásos író műveiben hogyan kaphat ennyire markáns szerepet az erotika?*

– Emil – aki református volt, én katolikus vagyok – egyszer azt mondta: irigyellek titeket, mert kétszer élveztek egy bűnt. Egyszer, amikor elkövetitek, egyszer, amikor meggyónjátok. Ez a dolog egyik oldala, a másik, hogy én mindig ragaszkodtam a valósághoz és a tényekhez. Az erotikát mindig úgy

kezeltem, mint szerves részét az emberi életnek, mert mondjuk ki, hogy egy szeretkezés, legtöbbször a lelki szerelem testi inkarnációja fontosabb, mint egy párttaggyűlés, lovaglás vagy éppen étkezés netán, s mindezeket magától értetődő szokás részletezni. Akkor miért ne lehetne az emberiség történelmének legfontosabb fajfenntartó pillanatait is? Persze maga a regényszöveg, az esztétika adott műben érvényesülő elvei és mértéke szerint. A művészetnek nem az erkölcs szab határt, hanem az esztétika, bár vannak erkölcsi normái. Őseim hitét mélyesen tisztetem, kereszténység nélkül nincs semmi Európában, de nem vallásos író, hanem író vagyok.

– *Visszatérve az 1956-os vonulathoz, miért nem ír ezekről a regényekről az irodalomtörténet manapság?*

– Mert az irodalmi közélet ma elfogultabb, mint volt az egypárti diktatúrában. Érdekcsoportok és pénzzel rendelkező körök szolgálóleánya. S mivel én sehová sem tartozom, jobbnak látják, ha elhallgatják a tényeket. Az, hogy a Kádár-korszak utolsó periódusában nem így volt, nem a párt vagy Kádár érdeme, hanem az akkor működő kritikusoké és irodalomszervezőké. E regényeim manapság ismét megjelentek az életmű kiadásban, de 2006-ra mások műveivel egyetemben, egy tervezett ünnepi sorozatra már nem adott az állam támogatást. Tehát azok, akik 1989 előtt írtak 1956-ról mint szabadságharcról, likvidáltak a köztudatból.

– *E satirikus regények és a forradalomról szóló regény 1989 előtt jelentek meg. Tulajdonít ennek valamilyen jelentőséget?*

– A rendszerváltozás éve éppen olyan vízvonalzó, mint a fordulat éve volt 1948–49-ben. Más dolog 1989 előtt bírálni a Rákosi- és Kádár-korszakot, mint utána, vagyis manapság. És főleg más a szabadságharcról írni. Hősöm a *Szerelmes*

éveinkben kimondja, hogy 1956 nem volt ellenforradalom, hanem népfölkelés – ez a könyv két kiadásban, 1985-ben és 1986-ban el is fogott, majdnem százezer példányban –, ezt a történelmi megállapítást Pozsgay csak megismételte 1989-ben. Az idei visszaemlékezések és elmélgedések viszont nemcsak az én regényeim, hanem mások 1989 előtt megjelent, szabadságharcot és forradalmat szuggeráló írásait is elhallgatják. 1956 a szellemi szabadságért, de a tisztességért is zajlott. És én tisztességtelennek tartom azt, ami ma történik a szellemi életben.

– *1956 után hogy alakult a sorsa?*

– 1956 szeptember elsejétől már a Szépirodalmi Könyvkiadó lektora voltam. Ott leltem néhány nagyon jó baráttra, s 1956 és 1964 között érlelődött meg bennem végleg, hogy szakítok festői ábrándjaimmal és az irodalomra összpontosítok.

– *A „festői ábrándokról” Dévényi Iván lebeszélte, de hogy kezdődött az írás?*

– Nálunk családi vonás az óvatos duhajkodás, hogy élj a hobbidnak, csináld azt, amit szeretsz, de biztosítsd magadnak és családodnak a megélhetést. Miután rájöttem, hogy nem megy a festés, teljes lélekkel az irodalom és a film felé fordultam. Első irodalminak nevezhető írásaim 1957-ben jelentek meg, egy paródia sorozatot írtam a Magyar Ifjúságnak. Aztán – a korra jellemző módon – a szerkesztő kapott egy ukázt, hogy be kell szüntetni a sorozatot. Aki nem élt abban a korban, annak megfoghatatlan, miért zavar egy szovjet szuronyokra támaszkodó rendszert, ha egy lapban kortárs írókról paródiák jelennek meg.

– *1956 előtt elkezdte a kandidátusi disszertációját.*

– Akkoriban nem volt szokás, hogy az aspiránsok megírják azt a dolgozatot, amiért éveig fizetést kaptak. Én is késtem, de legalább

megcsináltam. 1960-ban be is adtam, Bóka – az aspirantúra-vezetőm – meglepetésére azonban nem örültek ennek. Sőt, Szabolcsi Miklós, az irodalmi komiszár megtámadta és átdolgozásra visszaadta. Bóka szerint azért üldöztek engem, hogy őrajta üsenek, az ötvenhatos, párttal való szembefordulása miatt, s gyöngye szíve lévén, abban reménykedtek, általam teszik sírba. Egy szót sem változtatva rajta, újra benyújtottam, 5:1 arányban elfogadták a vitán. Kardos László kiállt mellett, sőt nyilvánosan rászólt Szabolcsira: Miklós, hallgass, nincs igazad! Ami példátlan volt az akadémia történetében. Ma már föltételezhető, hogy nem Bóka volt az ok, hanem a rólam írott III/III-as jelentések, amelyeket akkor még nem ismerhettünk, de a kulturcsinovnyik Szabolcsi igen.

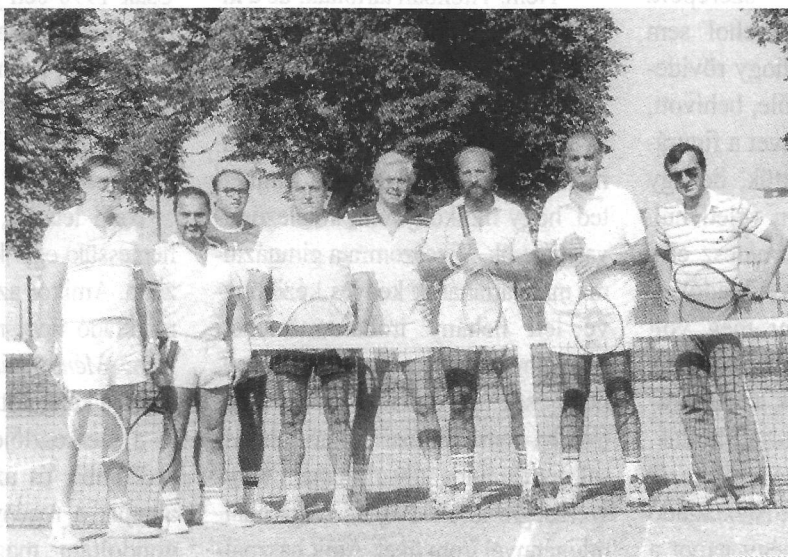
– *Tehát viharosan bár, de sikerült a kandidátúra, volt visszhangja?*

– Azzal kezdem, hogy a kritikai visszhang igen jó volt. A párizsi Irodalmi Újságban Czigány Lóránt azt emelte ki, hogy nem engedtem a hivatalos intencióknak, s a valósághoz hűen ábrázoltam Karinty, nem tagadva antikommunizmusát sem. Ha valamire büszke lehetek, az az, hogy megjelent műveimet valóban nem kell utólag átírom.

– *Mindeközben a Szépirodalmi Könyvkiadónál dolgozott lektorként.*

– Az ott eltöltött nyolc esztendő alatt többé-kevésbé behoztam azt a lemaradást, amelyet a festészet és irodalom közötti tétovázásom okozott, főleg a kortárs irodalomban. Illés becsülte a klasszikusok terén ta-

núsított ismereteimet és tapintattal viseltetett kortárs irodalmi tévedéseim és hiányosságaim iránt. Számára döntő volt Karinty Cini irántam tanúsított megbecsülése, akárcsak Remenyiké vagy Tersánszkyé. De 1964-ben eljöttem onnan, Illés Endre örült, amikor áthívtak a televízió drámai fősztályához.

És végül a tenisz. Prága mellett, nemzetközi író-teniszverseny nyolcaddöntőjében.

– *Azért ez nem tűnik bukásnak.*
 – Fura dolog, de mindig előbukant valaki az ismeretlenből, amikor bajba kerültem, és támogatott. Ilyen volt Csepelen iskolaigazgatóm, Ferencz Béla, még az egyetemen ennek előtte Bóka, de az abszolút népi elkötelezett Király István is. Visszaemlékezve életemre, egyfolytában siránkozhatnék, hogy mennyi baj, bántás, üldözés ért. Valójában mindig pokolian jól éltem, azt csináltam, amit szerettem, amihez kedvem volt, inkább passzióztam, mint dolgoztam. És a nők, akkor is, ha nem szerettek, pusztán létezésükkel is sok örömet okoztak nekem. Számomra a férfi-nem létértelmét a másik nem igenje adja meg.

– *Most készül az életmű kiadása, semmi olyan nincs benne, ami így utólag nehezen vállalható?*

– Egyetlenegy esetben fordult elő, hogy meghökkentem magam is, mit

írtam le. 1962-ben azt írtam, hogy 1945-ös „felszabadulás”. Ez politikai megnyilatkozásaim mélypontja. A másik mélypont az volt, amikor megpróbáltam a marxista esztétika helyett egy másfajta esztétikát kitalálni, de nem eredeti gondolataim alapján, hanem a XIX. század végi, XX. század eleji úgynevezett természettudományos esztétikák

alapján, amelyek igyekeztek a biológia és a fizika formuláit alkalmazni bizonyos esztétikai jelenségekre. *A szatíra és a humor* című könyvemet ebben a szellemben írtam meg, ebben mindenféle képletek vannak, szerintem ez a könyv egy nagy marhaság, bár megtudtam, még mindig kikérik a könyvtár-ból, tehát olvassák.

Marxista frazeológiával van az egész megfogalmazva. Mikor Bóka elolvasta, azt mondta: te most teljesen hülyének nézel mindenkit? Nem látod, hogy üvölt a könyvből, hogy te a marxista esztétikát akarod megcáfolni?

– *Beszéljünk a Magvetőben töltött évekről.*

– Az unokatestvérem férjét a Kardos-Berkesi katonapolitikai kettős buktatta le és juttatta börtönbe, Kardos ezt akarta kompenzálni azzal, hogy odavett. Nagy szó volt ez, mert 1968-ban a TV-ből úgy küldtek el, hogy sehol sem kaphattam állást. A Magvetőnél kihúztam egészen 1989-ig, akkor Jovánovics nyugdíjba küldött.

– *Amikor lektor volt a Magvetőnél – ami egy íróember számára nem kellemes feladat – úgymond delfinézni is kellett.*

– Természetesen voltak olyan szempontok, amelyeken egyik kiadó

sem léphetett át. Tabu téma volt a Szovjetunió és a szocialista országok kritikája, Trianon és a határon túli magyarok üldöztetése. Érdekes módon Marxot és Engelst lehetett cizkizni, de Kádárt és Aczélt, vagy más, akár harmadrangú elvtársat, például Agárdit nem. Csurkának volt egy szatirikus írása, amelyben a Kornidesz név szerepelt. Kornidesz akkor még sehol sem volt, de Kardos tudta, hogy rövidesen pártvezető lesz belőle, behívott, és kérte, adjunk más nevet a figurának. Eleinte nem értettük, de egy idő után rájöttünk, nem véletlenül. Két hét múlva már Kornidesz elvtárs felügyelte a könyvkiadókat. Ilyen idők voltak: ami meg volt mondva, az meg volt mondva. A Horthy-korszakban csak az istenkáromlást és a felségsértést tiltották. Más tabu téma nem volt. Egyszer Karinthy – aki nem volt istentagadó – kapott három vagy négy napot a kissé frivol *Fekete mise* című írása miatt. Valamilyen cenzúra mindig volt, de nem mindenre kiterjedő. Persze volt olyan helyzet is, amikor a „cenzúrát” jóra is lehetett használni. Mikor például a népi írókat vagy Kodolányit nem szakmailag, esztétikailag támadták, hanem csak a denunciació volt a cél, akkor az ilyen tartalmú mondatokat ugyanúgy kihúztam a túlbuzgó írók szövegéből.

– Tudomásom szerint filmtanulmányai még ma is kötelező olvasmányok némely felsőoktatási intézményben. Hogy került a film területére?

– *A Magyar szatíra 100 éve* című korszak-monográfiám 1966-ban jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál. Illésnek tetszett, s szerződést kötött a folytatásra, az 1850-es évektől az 1900-as évekig terjedő időszakról *Humor és szatíra Mikszáth korában* címmel, de e második mű váratlan és indokolatlan indulatokat gerjesztett egy minisztériumi lektorban. Azt sem értettem, miért

volt szükség egy fölsőbb ellenőrré, miért nem voltak elegendőek a kiadó lektorai? Az illető azt írta: Szalayt „ausradieren” a magyar irodalomtörténet-írásból. Ezt az indulatot és náci szóhasználatot tartottam meghökkentőnek.

– *Megmondták, ki volt a lektor és mit írt?*

– Nem. Titokban tartották, de a kiadó egyik gépírója lemásolta jelentését és titokban odaadta nekem. Arra gondoltam, ha ekkora gyűlölet övez a szakmában, váltok, és a filmmel kezdek el foglalkozni. Említetted, hogy filmkönyveim kötelező olvasmányok. Vigaszomra a gimnáziumi magyartanárok kedves kézikönyve lett néhány irodalomtörténeti munkám is. Elvem ugyanis az volt, hogy csak úgy érdemes ezeket megírni, ha nem konfúzus köntőrfalazással, magamutogatással, hanem tényyszerűsége törekedve, de szépirodalmi igénnyel írom őket. Amit használni is lehet, és olvasmányoknak sem utolsó. Lehet, hogy ezt nem bírta elviselni a szakma egy része, azok, akik azért lettek irodalomtörténészek, mert nem váltak be költőnek, íróknak. A nagyformátumú kollégák mind kedvelték tanulmányaimat, de nem ők határozták meg a szakma irányvonalát, értékelését. Ma sem.

– *Egyszerű volt átnyergelni a filmszakmába?*

– Nem volt nehéz, mert apám már iskolás korom előtt elvitt a Chaplin, Keaton, Harold Lloyd, Stan és Pan filmek vetítésére. És a hatvanas években ingyenesen bocsátották rendelkezésemre a Filmarchívum minden kópiáját. Azokra a vetítésekre viszont én vittem el a fiamat.

– *Hogyan tért vissza az irodalomtörténethez?*

– A *Magvető* 1977-ben kiadta a tíz esztendeje kéziratban és fiókban fekvő korszak-monográfiámat Mikszáth koráról, s ettől kezdve fölváltva írtam ezt is, azt is, sőt komikumelméleti

írásokat is. Monográfiát írtam Chaplinról, Tatiról, Karinthy Ferencről. Tanulmánykötetem is megjelent, de én a tanulmányokat nem sokra tartom, az igazi kihívás a monográfia. Közben írtam egy festőművészről szóló erotikus krimtit, amely úgy meghökkentette a lektorokat, hogy ijedtükben visszaadták a kéziratot. Csak 1990-ben jelent meg, álnéven, mondhatom hatalmas sikerrel. A hetvenes évek táján írtam meg a *Szerelmes éveinket*, amelyet Kardos kezébe adtam, tartva a lektorok újabb meghökkentésétől.

Neki tetszett, de azt mondta, pihentessük egy kicsit, és a fiókjába zárta. Amikor azonban a Szépirodalmi kiadó nem merte vállalni Szász Imre *Ménesi útját*, a *Magvető* hozta a kéziratot, én voltam a lektora és a szerkesztője is. Kardos lejött a szobámba, és azt mondta, egyelőre altatjuk a regény megjelenését. Na, gondoltam magamban, *Szerelmes éveink* szindróma. De így folytatta tovább: mivel a te hasonló erotikus hangvételű és politikai tárgyú regényed már itt fekszik nálam vagy tíz esztendeje, előbb jelentetem meg. Ezt diktálja a tisztesség. Ha jól emlékszem, az enyém novemberben, Imréné decemberben jelent meg.

– *A kritika meglepő módon szuperlatívuszokban írt a könyvéről, pedig a rendszer markáns kritikája és 1956 rehabilitálása nem volt akkoriiban népszerű a bértollnokok között.*

– Domokos József írt a hősnőről, Udvari Gabiról, úgyis mint „szerelmünkéről”, az „örökkön visszasóvárgott női teljesség”-ről. Rónay László pedig azt írta: „Egy poétikus és talányos szerelmi kapcsolat történetén túl így lesz ez a könyv valóban tisztázó olvasmány, tanulságos kortörténet és – mellékesen – egy jó regény.” Két évvel később pedig Tráser László azt írta róla: „Sikerkönyv, szerelmeskönyv, gyönyörű szép regény.”

Azt tartom fontosnak a korabeli kritikákban, hogy fölismerték: a főhősnő alakja voltaképpen regényem igazi tárgya, s ahogyan az a valóságban is van, nem a politika, nem a hatalom, hanem a „magánélet” a fontosabb az ember életében. A korszak ábrázolása pusztá adalék hozzá, s azaz a ténnyel, hogy Gabit kitelepítik, a regény érzelmi-romantikus szála és a politikai végül összefonódik. Az egyik általam sokra tartott kortárs író azt mondta: irigylitől Gabi alakját, mert az abszolút nő eszményképe.

– *Nem mindig kényeztetete ennyire a kritika.*

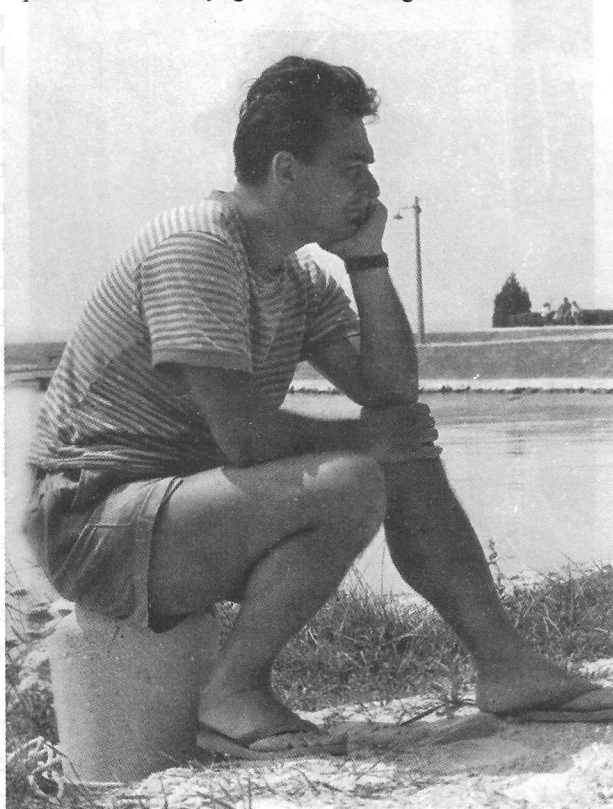
– Érdekes, hogy filmírásaimat csak politikai támadás érte Máriássy Judit és Molnár Gál Péter részéről, irodalomtörténeteimet vita és sokszor indulatos elutasítás mellett inkább érvelő kritika. Regényeimről kivétel nélkül minden kritika elismerően szól. Ellentétben sokakkal, minden kritikának örülök, nem vetem meg a rólam írtakat akkor sem, ha nem értek velük egyet. Megtiszteltetésnek veszem még ma is, öszülő hajjal, ha figyelemre méltatják írásaimat. Alázat nélkül nincs művészet.

– *Meg kell említeni a Humorlexikonját is.*

– Többben írtuk. Kaposy Miklós vállalta a szervezés és szerkesztés oroszlánrészét, én a huszadik századi magyar irodalmat írtam meg túlnyomó többségében, tehát Illés Endre vágya teljesült, hogy megírjam az egész magyar szatíratörténetet, fiam pedig a karikatúratörténetet. Ez az első ilyen jellegű munka, s egyszerűen hitványságnak tartom azt, hogy egyetlen jó szót sem kapott a fiam ezért az úttörő és föltáró munkáért, amikor karikatúratörténet nincs is mifelénk.

– *Humor van?*

– Humor már régen nincs. De nem feltétlenül a „humorcsinálók” hibája, hogy – tisztelet a kivételnek – Karinthy színvonalától fényévekre vannak. Most éppen az ő munkáit rendezem sajtó alá, és nála is látom, hogy időnként egy nap több helyre is le kellett adnia anyagot, sokszor még ő se bír-

Navigare necesse est. Vagyis, ez a hajó is elment.

ta színvonallal. Az írók azon részének, amely abból él, hogy napról napra több helyre ad el humoreszkeket, le kell szállnia egy szellemi mélypontra, mert ezt a mennyiséget már fizikailag is képtelenség teljesíteni. Azonkívül a humor helyett a politikai gyűlölet dominál.

– *A humor mellett kedvelt témája a történelem. Mi keltette fel érdeklődését a Sátán helytartója című történelmi regény kapcsán?*

– A figura és történetének titokzatosága. Sem születéséről, sem haláláról nem volt kézzelfogható adat. Nemrég került elő Monok István irodalomtörténész jóvoltából egy korabeli flamand napló, amely szerint

„Tistins” grófot lefejezték 1662. április 11-én. De minden titokzatos és képlékeny körülötte. A bécsi levéltárnak az a szárnya leégett a huszas években, ahová – mint szigorúan titkos iratokat – elzárták a róla szóló anyagot. Szigorúan titkos anyag háromszáz év múltán!

– *Manapság nagy az érdeklődés a történelmi kuriózumok iránt, de amikor megjelent, mégsem írtak róla.*

– Az 1990-es évek közepén a televízióban a Szórakoztató Műsorok főszerkesztője voltam, ezért politikai bosszúból elhallgatták, a nemzeti oldal pedig akkor sem tartott össze... Viszont nemrég jelent meg kitűnő, értő kririka Zászlós Levente és Ortutay Péter tollából.

– *Ha a történelmi regényeknél tartunk, meg kell említeni a Szerelem és halál Pompeiben című regényét.*

– Kedvenc könyvem, ebben Pompei három utolsó napját írtam meg, ez egy fikciós regény. Az a sajátossága ennek a történelmi regényemnek, hogy tizenegyezer latin adatból, rajzból és dokumentációból írtam meg. A szereplők mindannyian valaha Pompeiben élt személyek, csak nem sokat tudunk róluk. Például találtam olyan adatot – Pompei egyik falán –, hogy Asteropeus százhat győzelmet aratott, és nem akadt senki, aki legyőzze. Ezt az alakot kiválasztottam magamnak, és kitaláltam – mivel számtalan sebhely volt rajta a leírások szerint –, hogy eredetileg biztosan germán rabszolga volt. Így lett magas, vörhenyes és okos fickó, mert aki százhat csatát túlél, annak okosnak is kell lennie. Ezért föltételeztem – szabadidejében olvasott. Mi az, ami a mai olvasó számára ezekből a régi időkből érdekes lehet? Többek közt

az, hogy a Római Birodalom idején nemcsak magánkönyvtárak, hanem közkönyvtárak is voltak, de Astepeus ismerte az összes Herculaneum-könyveki gazdag embert – akiknek szintén voltak könyvtárai –, s végigolvasta a kor íróit, filozófusait. Tehát én ilyen értelemben alkottam fikciót. Meg vannak örökítve az akkori választási csatározások is a falakon: hogyan zajlottak, hogyan lehetett lejáratni egy képviselőjelöltet. Odaírták a pompeii lotyók nevét: „mi, ilyen és ilyen nyilvános ház dolgozói javasoljuk, hogy ezt az embert válasszátok meg”. Ezután az illetőnek már esélye sem maradt. A fikción felül a régészeti emlékekre támaszkodtam. Nem a művelődéstörténetekre, mert szerintük ott, ahol a regény játszódik, nem élt keresztény közösség, a régészek szerint viszont igen, és az Apostolok Cselekedetei is említi Szent Pál hajótörését, majd utána puertói tartózkodását, ami valószínűtlenné teszi, hogy az öt kilométerre lévő Pompeibe ne jutott volna el az örömhír. Miből következett egy huszadik századi francia művelődéstörténész arra, hogy ha egy kereskedelmi központnak számító városban erős keresztény közösség él, onnan ilyen kis távolságra már nem jut el az evangélium?

– Beszéljünk politikai tárcáiról, amelyeket már tíz éve ír a Demokrátába, ezek elűtnek egyéb írásaitól. Miért csinálja?

– Mert szeretem őket írni. Szabadjára engedhetem végre indulataimat, de arra mindig vigyázok, hogy a magyar tárcáírás legjobb hagyományait folytassam. Szidhatnak érte, mondhatnak tőlem akármit, de az az öröm semmivel sem pótolható, hogy idegenek megállítanak az utcán és azt mondják, „szókimondó”, vagy a vil-

amos túlsó felől mutatják az én írásomnál kinyitott számot és integetnek. Úgy érzékelem, hogy az okos, színvonalas olvasók egyetértenek velem, s aki ír, annak ez a legfontosabb.

– Mint már említette, a család történetében fontos a pedagógia iránti elkötelezettség. Mit tart fontosnak sa-

Apám, tíz harctéri és hét párba j sebesüléssel. Az ávéhások szerint benne volt a hiba, hogy nem kellett sem a nácioknak, sem a kommunistáknak.

ját nevelői, oktatói tevékenységében?

– Szinte az összes oktatói-nevelői fokozatot végigjártam. Tanítottam általános iskolában, főiskolán, egyetemen, a Lyukasóra főszerkesztőjeként rendszeresen foglalkoztam írókkal, költőkkel – persze kezdőkkel –, azt hiszem, értékelhető sikerrel. Ennek ellenére, lassan hatvanesztendő pályámon viszonylag kevés időt tölthettem oktatással. 1956 után még ingyen sem engedtek tanítani az egyetemen. Mégis azt mondom, hogy a legnagyobb örömmel tanítványszerű kapcsolataim, és tanítványaim sikere tölt el mindmáig.

– Említene közülük néhányat?

– Név szerint nem szeretnék senkit említeni. De tanítványaim közül került ki akadémikus történész, drámaíró, televíziós vezető, novellista, regényíró, irodalomtörténész, kritikus, a Lyukasóra köréből kikerültek pedig kapósa a folyóiratok körében.

Az ő sikereik olyan örömmel töltöttek el, mint a saját gyerekeim sikerei. Neveket azért nem mondom, mert olyan szép számmal vannak, hogy óhatatlanul kifelejtenek közülük egyet-kettőt, másfelől azért nem, mert akadhat köztük olyan, aki talán nem vállalná a tanítványi szerepet. Ez nem baj, mert Füst Milán megmondta, a tanítvány hűtlen lehet mesteréhez, de a tanító sohasem a tanítványához.

– Eléggé megosztott a magyar irodalmi élet, de sokszor úgy tűnik, még az azonos oldalon állók sem olvassák egymás lapjait.

– Nem. Döbbenet jöttem rá, hogy gyakran a két tábor egymás lapjaiba, köteteibe nem olvas bele, de még az egy oldalon levők is ritkán olvasnak egymástól. Soha nem felejttem el, a hetvenes években a „népiek” és az „urbánusok” keményen vitáztak, az egyik télen Örkény mégis azt közölte velünk, idén mindannyian átmegyünk Németh Lacihoz szilveszterezni, mert ő nem tud átjönni, nem érzi jól magát. Elképzelhető ma ez?

– Min dolgozik most?

– Kedvenc kutyánk 2006 januárjában meghalt, megírtam az élettörténetét az ő szemszögéből, hogyan látja a kutya az embereket, emlékiratok formájában. Macskánk nevében pedig az utószavát és a kutya utolsó napjait.

Badacsony T. Örs

EURÓPAI FIGYELŐ

Csehek magyarokról

Összeállításunk a cseh–magyar reflexiók alakulását igyekszik nyomon követni, döntően szépirodalmi szövegek segítségével.¹ Az egymásról kialakított kép legkorábbi emlékei a XVII. századból valók. A cseh protestáns rendi felkelés idején született az első magyar útleírás. *Szepsi Csombor Márton* munkája érzékletes leírással vezeti végig az olvasót a cseh tartományokon és Prágán, ahol kellemes meglepetéssel ismerhetünk rá a magyar látogatók számára manapság is vonzó helyekre. *Comenius* protestáns cseh emigránsként (exulánsként) tartózkodott Sárospatakon a Rákócziaknál, abban bízva, hogy ő vezetheti majd vissza a cseh protestánsokat szülőföldjükre. A nemzetek boldogságáról írott műve a korabeli magyarországi viszonyok plasztikus képét adja, a társadalom alapos ismeretéről tesz tanúbizonyságot.

Az elmúlt két évszázadban a két nép egymás iránti érdeklődésének változása figyelemre méltó hullámzást mutat. A XIX. században cseh oldalról figyelhetünk meg élénk, a magyarságra többnyire rokonszenvvel tekintő érdeklődést és a cseh viszonyok iránti bizonyos mértékű magyar közönyösséget, a XX. század végére pedig ennek éppen az ellenkezője, eleven magyar érdeklődés és némi cseh érdektelenség a jellemző.

¹ A jövőben megjelentetjük összeállításunk párhuzamát arról, hogyan gondolkodnak a magyarok a csehekről.

A XIX. század folyamán, főként a század második felében rendkívüli módon megélné a csehek Magyarország, magyarság iránti érdeklődése. Már a század első felében figyelemmel követte a cseh közvélemény a magyar nemzeti intézmények születését, ezeket a cseh alapítások esetében, például a Nemzeti Múzeum létrehozásakor példának tekintették. Ugyancsak erőteljesen jelent meg a cseh közvéleményben a magyar szabadságharc, a magyar szabadságvágy képe, *Jakub Arbes* cikksorozatban emlékezett meg 48-ról, a hetvenes évek-re pedig jelentős Petőfi-kultusz alakult ki, verseinek sorra jelentek meg fordításai, *Jan Neruda* a költő nyomában járta be Magyarországot. A kiegyezés újabb impulzust adott ennek az érdeklődésnek, a történeti magyar államiság helyreállítását példának tartották a cseh államiságért folytatott küzdelem számára, ugyanakkor a magyarországi konjunktúrát már többen is féltékenyen szemlélték, a figyelemre méltó magyar gazdasági fejlődésről *Karel Adámek* jelentetett meg alapos munkákat.

A kulturális kapcsolatok közvetlensége manapság is irigységre adhat okot. Cseh oldalon a magyar művelődés propagálásában részt vettek a kiegyezés körüli időszakban Magyarországra érkezett cseh hivatalnokok, katonák Magyarországon felnőtt, így a nyelvet és a kultúrát jól ismerő gyermekei, Magyarországon megforduló családtagjai (*František Brábek,*

Božena Němcová). A magyarországi fejlődés nagy érdeklődést keltett, az 1885-ös Országos Kiállításra például több különvonattal is érkeztek cseh vendégek. Ekkoriban alakultak ki a magyarságról hosszú távon rögzült sztereotípiák is a cseh irodalomban. Megszilárdult a máig élő alapvető magyar tájékozódás, – a magyar puszták képe – a magyar alkat ábrázolása, de egyre élesebb a kritika a – korábban még a cseh nemzeti küzdelemben példaként emlegetett – magyar nemzeti mozgalommal szemben, s feltűnik az elnyomásban, asszimilációs nyomás alatt élő, segítségre szoruló nemzetiségek, elsősorban a szlovákság képe is.

A magyar irodalomban találkozhatunk csehországi reflexiókkal, a népszerű gyógyfürdők, Karlsbad (Karlovy Vary), Gräfenberg (Jeseník) képével, de az akkoriban rögzülő, František Palacký által kialakított cseh történelmi kánon hangsúlyos időszakával, a cseh–magyar kapcsolatok jelentős korszakával, a huszitizmussal, a cseh huszita vitéz képével is.

Az első világháborút követően sem szakadtak meg az irodalmi kapcsolatok, bár a két ország viszonyának fagyossága az értelmiségi kapcsolatokra is hatással volt. Mindkét oldalról történtek kísérletek a közeli kapcsolatokra, elég csak a budapesti cseh diplomata, *Anton Straka* tevékenységére vagy a magyarországi, a közép-európai megbékélés megalapozására irányuló kísérletekre, például az Apolló

A szemelvénygyűjteményt összeállította: Mészáros Andor
(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szlavisztika – Közép-Európa Intézet)

folyóiratra, *Sárkány Oszkár* munkáira utalnunk. A kapcsolatok szervezésében új elemként jelent meg, hogy Prága, elsősorban az ott tanuló szlovákiai magyar diákok révén jelentős magyar szellemi központtá is vált. Ekkortól találkozhatunk rendszeresen megjelenő prágai, magyar nyelvű sajtóval, a magyar egyetemi értelmiség pedig tudatosan törekedett a közeledésre, a prágai magyar diákok több magyar író, például Móríc Zsigmondot, is vendégül láttak a cseh fővárosban.

A kommunista időszak kapcsolatai idején gondosan kerülni igyekeztek a két nemzet közötti esetleges kényes kérdéseket, ugyanakkor ezen időszak bőséges fordításirodalmának köszönhetjük, hogy mindkét irodalom klaszikusainak szinte minden jelentős műve megjelenhetett a másik nyelven. Persze a két nemzet második világhá-

ború utáni sorsfordító eseményei sem maradtak, igaz megkésett, reflexió nélkül. Cseh részről 1968 idejéből tudunk sorolni a magyar 56-ra reflektáló műveket, a prágai tavasz témája pedig a nyolcvanas évek második felében tűnt fel a magyar irodalomban.

A XX. század utolsó évtizedeiben az előző századvéghez hasonló aránytalanság jelenik meg az irodalmi kapcsolatokban, csupán ellenkező előjellel. Annak ellenére, hogy a kulturális közvetítés továbbra is igen élénk, Prágában például továbbra is két, magyar kulturális tematikájú lap jelenik meg, a Prágai Tükör és az Amicus Revue, és a magyar szervezetek tevékenysége is látványos, a cseh közvélemény számára a magyar tematika lassan kissé érdektelenné vált. Ennek okai között egyenlő súllyal szerepel a nyugati kapcsolatok lehetőségének váratlan megnyí-

lása és az, hogy Csehszlovákia szétválásával a magyar kultúra addig sosem látott, egy államnyi távolságra kerül a csehtől. A cseh szépirodalomban így csupán egy-két, döntően a korábbi sztereotíp képre alapozott magyar vonatkozással találkozhatunk. A magyar viszonyok már-már távoli egzotikumként jelennek meg a cseh köztudatban.

Magyarországon viszont máshol nem tapasztalható, még a cseheket is meglepő népszerűségnek örvendett a cseh irodalom és a cseh filmművészet. Az érdeklődő magyar közvélemény amellett, hogy létrehozta a cseh irodalom sajátos, magyarországi kánonját, valóságos – intenzivitásából mára ugyan kissé veszítő – cseh divatot, kultuszt alakított ki, hosszú távra rögzült sztereotípiákat hozva létre a magyarok cseh-képében.

Mészáros Andor

JOHANNES AMOS COMENIUS
A nemzet boldogsága

(...)

30. A földkerekség egyik nemzetéről sem lehet semmi oly dicsőt mondani, amit a legnagyobb mértékben nem szeretnék elmondani Rólad, kedves Magyarországom! Ezt lelkiismeretem (a Szentlélekben) tanúsítja. De fájdalom, hogy nem tehetek szívem szerint! Ám nem elég a bajra figyelmeztetni – ha orvosolni is akarjuk azt. Fel kell kutatnunk az okokat, mert ezek ismerete nélkül vakmerően vállalkoznánk a betegség gyógyítására – semmi, vagy kétes eredménnyel, sőt gyakran csak növelnők a bajt.

31. Lássuk tehát egymástól külön-külön először a hiányokat és betegségeket, azután ezek okait, végül az orvoslás eszközeit!

32. Senki sem fogja azt mondani, hogy a magyar nemzet nagy nép, ha figyelembe veszi, hogy egyetlen, nem is nagy kiterjedésű és nem is sűrűn lakott ország

határai közé van szorítva, s ezt a földet sem maga lakja, hanem földjének jó részét, ha nem a nagyobb, németek, szlovákok, rutének, románok és törökök lakják.

33. Senki sem tagadhatja, hogy földje jó, s hogy termékenység dolgában Európa legjobb részeivel versenyez. Mégis sok éhező akad itt, gyakori az éhínség, a pestis, a különféle betegségek s a többnyire korai halál: úgyhogy messze tájon rossz híre van ennek a földnek, mint amely saját lakosait elnyeli.

34. Nyilvánvaló, hogy nemcsak magyarok (hunok) lakják ezt a földet, hanem fennmaradt rajta az ősi lakoságnak (szláv népeknek) sok ivadéka, észrevétlenül máshonnan is sok német, rutén, román, sőt török telepedett be. Ezért lakosai nem egy, hanem legalábbis ötféle nyelven beszélnek, s e nyelveket egymástól egy egész világ választja el, úgyhogy egyik ember a másikat éppúgy nem érti meg, mint a bábeli toronynál, hacsak nem (a közös) latin nyelven beszélnek (amely a hatodik és teljesen új nyelv), vagy ha valaki két-három vagy négy nyelvet meg nem tanult, de egyet sem jól, amint történni szokott. A nemzeteknek, nyelveknek, erkölcsöknek

JOHANNES AMOS COMENIUS (1592–1670) II. Rákóczi György és Lórántffy Zsuzsanna meghívására egy Habsburg-ellenes protestáns szövetség létrejöttében bízva 1650 és 1654 között tartózkodott Sárospatakon. A magyarországi közállapotok kritikáját is tartalmazó műve 1654-ben született. (Comenius Magyarországon. Összeáll.: Kovács Endre, Bp., Tankönyvkiadó, 1962.)

ez a keveredése bizonyos műveletlenséget okoz vagy ilyesmire emlékeztet, és nyilvánvalóan újtaban áll a közös boldogságnak.

35. Ami szomszédaitokat illeti, csaknem minden oldalról olyan népek vesznek körül Benneteket, hogy az óhajtott békét ritkán lehet élvezni az állandó bizonytalanság és félelem miatt. Félelmen értem egyrészt azt a félelmet, amelyet a németek rettegett hatalma (mivel úgy látom, itt nem csekélyre becsülik) kelt, másrészt azt, amelyet a barbár és kegyetlen török nép gyakori, véres betörései okoznak, s amelyek – már a második századja – mindent bizonytalanná tesznek, mert gyakran rabságba hurcolják a népet, s ezzel napról napra még nagyobb romlásba taszítják az országot és a nemzetet.

36. Valamikor úgy látszott, hogy ennek a vad ellenességnek a nemzet magában is ellen tud állni, mert a Hunyadiak korában a török egész erejét szerencsésen feltartóztatta, támadását visszaverte, de mivel a harcias nép vitézsége gyengülni kezdett, egy teljes évszázadon keresztül a német hatalom segített. Csakhogy nem a kívánt sikerrel, amennyiben a törökök, akikkel kétes harcban egyszer győzelmesen, másszor vereséggel oly sokszor megütköztek, az ország belsejébe mélyebben behatoltak, s ezt elfoglalván, a nemességet odajuttatták, hogy kénytelen volt az ország végső szélein, a Németország és Lengyelország határain levő hegyes vidékeken megtelepedni (miközben magának is, maradék jobbágyainak is elég kellemetlenséget okozott): a németek pedig akár nemzeti gyűlöletből, akár azért, mert más vallásúak voltak, akár más okból elnyomni kezdték azokat, akiket védelmezniük kellett volna, úgyhogy a magyarok gyakran kénytelenek voltak erőszakkal szemben erőszakot alkalmazni és azzal megalázni magukat, hogy a németek kiűzésére a törökkel szövetekezzenek.

37. Kedves magyarok, a belső békét inkább óhajtanotok kell, mint dicsekednetek vele. Mert ha van hely a nap alatt, ahol az irigység és gyűlölet az úr, ahol az emberek belső gyűlölettel és ellenségeskedéssel emésztik magukat, vagy legalábbis nem törődnek magukkal, hanem elhanyagolják ügyeiket – ez az a hely. Többnyire úgy viselkednek, mintha mindenki csak a maga haszna előmozdítására született volna, senki a közjóéra. Bizony bölcs közöttetek az a férfiú, akinek ezen szavait saját fülemmel hallottam: „Aligha fordítanak bárhol a világon kevesebb gondot a közjóéra, mint nálunk.” Lehet-e csodálkozni tehát rajta, hogy minden oldalon hanyatlak a közjó?

38. Tudom, vannak köztörvényeitek, de hogy milyennek ezek, nem tartozik reám a megállapítása. Az azon-

ban nyilvánvaló: nincsenek olyan törvényeitek, amelyek minden dologra és mindenkire (a legalsóbb néposztályra, a városi és falusi népre is) kiterjednének. Ezért a teljesen tudatlan népet súlyos alárendeltségben, a szolgaság igájában tartják: úgy látszik, a többiek sem annyira a törvények szerint élnek, inkább a szokásaik igazgatják őket.

39. Nem az én dolgom kutatni, minők a törvény őrei, az előljárók és a bírák, mennyire bölcssek, mennyire ragaszkodnak az igazsághoz és a jóhoz. De hallok a panaszkodást, hogy a nemesi törvényszékeken is gyakran úgy folynak a dolgok, hogy az ártatlanság nem találja meg mindig a maga védelmét, mert a gonoszoknak nagyobb a hatalma. Ha ez így van, nem kis rész hiányzik a nemzet boldogságából.

40. Királyaitokat, akiket testvéreitek köréből szoktatok választani, már régen elvesztettétek; idegenek uralkodnak rajtatok. Látom, hogy nincs senki az okosabbak között, aki nem ismerné el, hogy ez a körülmény mennyire elhomályosítja a nemzet tisztességét, és mennyire növeli a félelmet, hogy a nemzet teljesen elveszti szabadságát, és a szolgaság igájába jut.

41. Sőt a dolgok jelen állapotában is, amelyben a legtöbb ember nem eléggé szabad, minő panaszokat nem lehet hallani? Erőszak uralkodik mindenfelé, egyik ember elnyomja a másikat.

42. Új nehézség (habár régi baj), hogy itt nem mindenki foglalkozik tisztességes munkával, a legtöbben (nemesek és nem nemesek, férfiak és nők, kicsinyek és nagyok) a tétlen, lebzselő életet kedvelik és űzik, felügyelőkkel és husángokkal kell őket kergetni, úgyhogy kétséges, van-e még egy nemzet, amely ennyire lusta, és minden jóra ennyire rest.

43. Ebből a nemzetnek az a másik szégyene származik, hogy idevaló ember ritkán tanul mesterséget, főként finomabbat, mint pl. fém-, üvepipart, papírgyártást, nyomdászmesterséget, festőipart, sőt valamirevaló kovácmesterséget sem. A gazdasági ügyeket sem intézik elég ésszerűen, úgyhogy, ha a műveltebb nemzetek területeivel összehasonlítjuk, nemcsak a városok, falvak, s az egyes épületek nyújtanak szomorú képet, hanem a szántóföldek, erdők, kertek és szőlők is.

44. Mit mondjunk az anyagi gazdagságról? Gazdagok vagyunk koldusokban, pizokban, és mivel az ételek, italok elkészítése sem elég egészséges: sápadtságban, gyakori betegségekben, korai halálesetekben, s ezért sok nálunk a félig pusztá vidék. Van ugyan drágakövünk, aranyunk, ezüstünk, de a föld gyomrában, s más gondjaira bízunk, hogy onnét titokban vagy nyíltan kibányássza: mi magunk az ilyesmivel nem törődünk.

45. Az utak biztonságáról és a magánvagyon zavaraltan birtokolásáról is csak szégyenkezve beszélhetünk. Ugyanis teljesen hiányzik a biztonság: kívül mindenféle útonállás, otthon rablás és tolvajlás, úgyhogy a saját házában is alig lehet valaki elég biztonságban, ami aligha történik meg más országban. Igazán szomorú, hogy a szomszédos ország le tudja küzdeni az ilyen bajokat, mi pedig nem tudjuk.

(...)

46. A nevelésre itt igen kevés gondot fordítanak. Arra, hogy nem mindenki részesül oktatásban, nem mindenben és nem minden módon, az szolgál bizonyítékul, hogy az egész ország magyarlakta területén nem lehet találni egyetlen elemi iskolát sem (amit szörnyű kimondani és hallani másutt a keresztények között), amelyben a gyermekeket a betűvetésre és az erkölcsökre oktatnák. S mit tanulnak a latin iskolákban? Mutatja az a nagy tudatlanság,

BOŽENA NĚMCOVÁ

Magyarországi úti emlékek

(...)

A magyar asszonyok nagyon szeretik az ékszereket és a feltűnő ruhákat, ha ruházatuk más darabjai nincsenek is teljesen rendben, karkötőnek és egy rakás gyűrűnek akkor is kell rajtuk lennie. A háztartásban is minden zajosan és gazdagon folyik, egy kicsit is tehető háziasszonynak is kell, hogy legyen „szakácsnője” (aki szinte mindig szlovák), „szolgája”, „fraucimmerje” és – ha gyerekek is vannak – mindből egy kicsit több. Ezekhez jön még a „kocsis”, a „béres”, ezek feleségei és még egynéhányan, és már tele is a ház emberekkel, akik egymást akadályozzák és valójában nem csinálnak semmit.

A birtokon kell lennie néhány lakájnak, kocsisnak, szakácsnak, kertésznek és Isten tudja még kiknek; most persze nagy a jajveszékélés, hogy rossz idők járnak, nem tudnak rendes házat vinni, az emberek felét el kell bocsátani a szolgálatból, de még az a másik fél is felesleges, csak henyél, hiszen a házinép csak házimunkára fogható, másra már másokat kell felfogadni. Ha azonban csak egy kicsit is tehetősebb háztartásról van szó, ott a háziasszony nem foglalkozik a háztartás-

amely valamennyi szabad tudományban (a nyelvtan és a logika foszlányain kívül), továbbá a történelemben, bölcsleletben, orvostudományban stb. általánosan mutatkozik.

47. A vallás ügye ebben az országban mennyire megvan nyomorítva! Mennyire hideg és üres minden még ott is, ahol azt hiszik, hogy meglehetősen tiszta! Hallom a teológusok panaszát, hogy a vallásnak csak színleg van becsülete, eszméit ajkukon hordozzák, de tanításai szerint csak kevesen élnek. A világiás gondolkodás, mely minden rendet, főképp a népet áthatja, tanúskodik az állítás igazáról. Azután még az ilyen állapotban levő vallás is a bálványimádás mily cselszövéseinek van kitéve! Úgyhogy minden közel áll ahhoz az összeomláshoz, amelyet átélnek a szomszédos országok, melyek az Antikrisztus üldözését (az igaz vallás hasonló elhanyagolása miatt) borzalmasan elszenvedték.

(...)

sal; nincs ugyan kulcsárja, de a szakácsnőnek kiadja, mire van szükség, meghagyja, mit főzzön. A konyhába nem néz be, az igazán nagy szégyen volna. Nagyon elcsodálkoztak azon, hogy nálunk még a méltóságos asszonyok sem szégyenlik, hogy – szükség esetén – bemenjenek a konyhába és hogy tudnak főzni. Az asszony a szobájában üldögél, vagy valami női munkával foglalja el magát, vagy – feltéve, ha tehető – valami csecsebecsével, olvasással, bár az efféle szellemi szórakozást csak kevesen kedvelik; kinéz a kertbe, ha vendégek jönnek, elbeszélget velük a parádés szobában, készülődik az ebédhez, ebéd után szundikál, és így kellemesen elmegy az idő. A kertet általában a ház asszonya felügyeli, vagy – ha vannak – a lányai. Ami azonban a sok virágot, a kertrendezést, a magok elvetését és a többi ilyen apróságot illeti, ezeket a munkákat már másnak kell ellátnia; kertész általában csak a nagyobb házaknál szokott lenni, vagy többeknek van együtt egy. Van azonban egy olyan időszak, amikor az asszony megjelenik a konyhában, idegen viszont ide akkor sem teheti be a lábát. Ez az időszak a gyümölcszedés ideje, amikor mindenféle befőttet, lekvárt főznek, gyümölcsöt szárítanak és tesznek el. Ezt a ház asszonya csinálja, ez az ő büszkesége, az egész vidékről gyűjt recepteket és nem takarékoskodik a pénzzel. Ezekből az üvegekből és poharakból egész barikád

BOŽENA NĚMCOVÁ (1820–1862) férje az 1850-es évek elején Miskolcon, majd Balassagyarmaton szolgált. Az író nő többször is meglátogatta itt. Utazásait több írásában is megörökítette. A XIX. századi cseh irodalomban nála jelent meg a leghangsúlyosabban a magyarországi szlovákok képe.

(*Zpomínky z cesty po Uhřích. Sebrané spisy Boženy Němcové.* Sv. 10. Praha, Laichter, 1920.)

kell a spájzban, hogy azt mondhassák: „Ő aztán a gazdasszony, tud ám gazdálkodni”.

(...)

Nálunk, ha vendég van, mindig az étel milyenségére figyelnek, itt a mennyiségre. Válogatott, nem hétköznapi ételek kerülnek az asztalra, ebből az egyvelegből mindenki a kedvére válogat, amennyire az illendőség engedi. A magyar háziasszony így kínál: „teššék”, a szlovák: „*něch sa páč!*” és – ha nem akarod megsérteni – enned kell, még ha nem is ízlik. Általában nem csak két-, háromféle bort tesznek az asztalra, de ásványvizet is. Parádít (kellemetlen, úgy bűzlik, mint a régi tojás), szolnoki savanyúvizet, vagy valami más savanyúvizet, amit borral keverve szívesen isznak. A magyar szívesen eszik zajos társaságban, örömmel vendégel meg és kimutatja, ha megkedvelte a vendégét.

(...)

FRANTIŠEK BRÁBEK

Magyarországi séták

(...)

Egy idegenben talán semmi sem keltené fel erősebben a vonzalmat Magyarország iránt, mint Petőfi szenvedélyes verseinek olvasása. E dalnok rajongva magasztalja hazája varázslatos szépségét, melynek szabadságáért kész volt vérét áldozni. Petőfi akaratlanul is magával ragadja olvasóit a szabadság és határtalanság vidékére, a szép magyar pusztára. A hatalmas Tisza és a méltóságteljes Duna mint két testvér őrzi a pusztá felett lebegő teremő gondolatok titkos szentségét. Nem csoda, hogy ezek a versek rám is hatással voltak, annál is inkább, mert Magyarország volt életem tavaszának helyszíne, itt születtek gyermekkorom első ideái. Ugyanezen versek ugyanilyen vonzalmakat ébresztettek barátomban, V-ben is. Így hát nem sokat teketóriáztunk, hanem eldöntöttük, hogy ellátogatunk Magyarországra. Így is tettünk.

1869. szeptember 1-jét írtunk, amikor térképekkel és minden egyéb szükséges holmival felszerelve útnak indultunk. A reggeli nap, szép, meleg időt jósolván, éppen első sugarait szórta szét, mikor es. és kir. gyorsunk kigördült T. városából. (...)

Büszke a magyar, igen, szerfölött büszke, a „*maďarembor*” az egyetlen nagy és híres! Csak a magáét ismeri, más nemzetet nem, de a magáét sem igazán. Másként tudná, hogy kicsi, és e hősök közül kevés született az ő véréből, nem dicsekedne azzal, hogy minden tőlük származik és ők virágoztatták fel az országot, hogy tanítója és ura a többieknek, az ő (szegényes) nyelve a legszébb! Szép a becsvágy – a nemzeti büszkeség, de nem lehet igazságtalan. El kell ismernie mások jogait is, azt nevezhetjük igazi büszkeségnek! A magyar minden más, vele egy birodalomban élő, népet ... jobbágyának tart, de a legmegvetendőbb számára a szlovák, e jó és csendes szomszédja, az alázatos szolga, a szorgos munkás, ... aki a legkitartóbb harcosokat küldte neki. Mindennek tiszteletet kéne keltenie. Melyik emberbarát lélekben születhetett is e mondás: „*A tót nem ember*”?

Mészáros Andor fordítása

Buda – Pest. Milyen két különös nővér! Az ott a múlt – ez itt a jelen; amott történelem – itt modern regény. Ha Buda felé fordulva a Lánchíd közepén állsz, szemed előtt a középkor lebeg. A Mátyások, Lászlók és Lajosok vendégei, kiket egykor a budai vár termei fogadtak, egy léppel haladnak előtted; a vár oromzatát felváltva díszíti az Árpád-házi jogar, a Přemysllobogó, a nagy próféta félholdja és a Habsburg sas. De ha tekinteted Pest felé fordítod, éppen ellenkező gondolatok törnek rád! Itt minden modern, tágas és nagyszabású, ugyanakkor olyan, mintha még burookban állna. Hatalmas épületek, sokaságtól nyüzsgő utcák, mindenféle robogó járművek és munkába vagy szórakozni igyekvő emberek. Majdnem minden utca végén építkezés zajlik: rohanás, sürgés-forgás, munka, lárma – és ez mind-mind azt sugallja, Pest lázasan dolgozik azon, hogy igazi világvárossá váljék. Ott szemben pedig úgy látszik, mintha Buda egy kicsit pihenni kívánna történelmi babérjain, s sztoikus arccal nézné nagyvilági módon viselkedő hűgát.

Szállásunk a Palatinus Hotelben, a Váci utcában volt. Pestre érkezésünk másnapján kezdtük meg zárándoklatunkat a városban. Tekintetünket legelőször a folyó partján álló Vigadó ragadta meg. Ez a kőből készült óriás, melyen a gótikus és a bizánci stílus elemei alkotnak valamiféle furcsa keveréket, a város hatal-

FRANTIŠEK BRÁBEK (1848–1926) a magyar irodalom egyik legfontosabb népszerűsítője volt Csehországban. A prágai Műegyetemen, majd a Prágai Egyetemen oktatott magyar nyelvet, fordított magyar irodalmat és nyelvkönyveket, szótárakat is szerkesztett. Útleírása első barátjával, Václav Kounic gróffal tett magyarországi utazásáról számol be. (František Brábek: *Procházky po Uhrách*. v Praze, Urbánek, 1874.)

mas bőkezűségéről tanúskodik, amely nem vonakodott a tánc istennőjének több mint egymillió aranyat áldozni, hiszen az épület hatalmas termeiben minden évben sok ezer szórakozást és táncot kedvelő magyar gyűlik össze. (...)

Majdnem az egész délelőttöt a Vigadóban töltöttük: annyira különleges, oly művészi, hogy az embernek nem is akarózik kimenni onnan a hétköznapi utcára. Annyit még hozzátennék, a Vigadó nagyterme négyezer embert tud befogadni, s az egész építmény kétezer négyszögöl.

Megszoktuk, hogy érkezésünk után minden városban felkeressük a templomokat is. Először is, mind természetes, keresztények vagyunk, másodsorú mivel a templomokban maradt meg a legtöbb művészeti és régészeti kincs. Igencsak meglepődünk, amikor rájöttünk, hogy Pestnek tulajdonképpen nincs nagytemploma. Igaz ugyan, hogy sok kis templom van, de olyan székesegyházat, mint a pozsonyi, az esztergomi vagy a váci, itt hiába keres az ember. A régi Pest templomai és kolostorai a tatártól és a töröktől kapták meg a magukét, az újabbak építése pedig későbbre, egy olyan korra esik, mikor az építészet éppen leszállóágban volt. Így hát nem csoda, hogy Pest a maga nagyságához és népességéhez képest nem tud felmutatni egy katedrális sem. Viszont a zsidóknak pompás zsinagógájuk van itt. De mit is akarhatunk, hiszen Pest egyike a legfiatalabb, legújabb európai városoknak! El ne feledjem, a mohamedánoknak is áll itt egy kis mecsetjük, vagyis voltaképp ez egy török szent, Gül Baba sírja, kihez az ájtatos dervisek Törökországból, Kis-Ázsiából, de még Indiából is elzarándokolnak. A mecsetet már messziről láttuk, hiszen pontosan a császári fürdő fölött, a budai hegyen emelkedik. Mivel még sohasem volt szerencsénk látni olyan török szentet, akit egészen a távoli Indiából keresnek fel, felkerekedtünk hát egy újabb zarándoklatra a Lánchídon, majd a szerbek lakta felső-Budán keresztül. Hosszú út volt ez, tele kalanddal és balszerencsével! Számtalan utcán, udvaron, átjáróházon mentünk át, mire felértünk a csúcsra, ahol elképzelésünk szerint a mecsetnek állnia kellett. Néztünk jobbra, néztünk balra, de a mecsetnek nyoma sem volt. Végül megkérdeztünk egy nénikét, nem tudja-e, hol van.

– Innen körülbelül húszlábnyira van a mögött az épület mögött, de uraim, ha oda akarnak menni, vissza kell menniük a Dunához, majd onnan a Császárfürdő melletti kis utcán kell felkapaszkodniuk újra. Ne nézzenek se jobbra, se balra, különben a mecset megint eltűnik a szemük elől!

Legyen meg az Úr akarata – lementünk megint egészen a Dunáig, majd egy bűzös, piszkos, szűk kis utcán át felvergődtünk ismét egészen a domb tetejére.

Végre fent voltunk. A célnál vagyunk! – kiáltottunk fel mindketten, levegő után kapkodva, no de ember tervez, Allah végez. Igaz, hogy a mecset előtt álltunk, láttuk félholddal díszített tetejét, előttünk azonban egy kemény, áthatolhatatlan fal állott, minden további lépésünket megakadályozva. Most mihez fogjunk? Haditanács. Úgy gondoltuk, átmászunk a falon, és a szent Gül Babát csak azért is megnézzük! A barátom ment előre, én követtem. Egy, két, há, hopp, és egy minden bizonnyal jobb módú pesti polgár kertjében találtuk magunk. Körülnézünk, mint álmukból ébredő rosszcsontok, és látjuk, hogy előttünk elegánsan öltözött hölgyek üldögélnek, egy kicsit hátrébb pedig egy asztalnál urak kártyáznak. A hölgyek javában beszélgettek a kávé mellett, mikor lábuk elé egyszer csak két emberi test pottyant, mint két, a mennyből kitalizált angyal. Valamennyi rózsás ajakból egyszerre tört elő a kiáltás – ki tudja, a harag, a csodálkozás vagy az ijedség miatt? Az urak azonnal felálltak az asztaltól, és ránk rohantak. Ekkor tért magához a barátom, és egyikőjükhöz fordulva előadta egész szerencsétlen történetünket.

A társaságot megnyugtatták barátom szavai, és általános kacagás tört ki.

– Igaz, ami igaz, nem úgy néznek ki, mint a mohamedánok – mondta a házigazda barátságosan –, de azért, hogy fáradozásuk ne legyen hiábavaló, elvezetem önöket Gül Baba sírjához.

A mecsetbe kísért bennünket, ahol mindent aprólékosan, nagyon kedvesen elmagyarázott. (...)

A mohamedán zarándoklat befejeztével asszonyunk uzsonnára hívott, és bár igaz, hogy a huncut hölgyek számos vidám megjegyzést tettek ránk, társaságukban egészen estéig nagyon jól szórakoztunk.

Debrecenbe érkezünk. Nem akarom most ismételtetni a régi, elcsépett frázist a debreceni sártengerről, hiszen azok közül, kik erről írtak, már sokan elsüllyedtek a debreceninél jóval mélyebb sárban is. (...)

Ha magyar nemest keresel, ülj be akármelyik debreceni borozóba, ott ülj le bármelyik asztalhoz, és biztosra veheted, hogy jobbodon, csakúgy, mint balodon egy magyar nemes ül. Magamban arra gondolok, hogy nem is oly régen minden magyar nemesnek elég volt három szót mondania: „nemes ember vagyok”, és nem kellett sem útpénzt, sem hídvámot fizetnie, mindenhová szabadon járhatott, stb., ezért nem tudok csodálkozni azon, hogy 1848-tól Magyarországon minden nemes ráncolja a homlokát. „Fueramus

Pergama quondam” gondolta asztalszomszéd-nemesünk is a debreceni borozóban: az elején csak büszkén méregetett, később pedig már odáig merészkedett, hogy megkérdezze, honnan jöttünk és milyen mesteriséget űzünk. Korrekt magyarsággal azt feleltük neki, hogy angolok vagyunk, és tagjai egy olyan egyiptomi részvénytársaságnak, mely múmiákból porcukrot állít elő lovak számára, emellett utazgatunk, és utazásaink során a copfok, továbbá egyéb apróságok megfigyelésével foglalkozunk. Részvénytársaság, Egyiptom, múmia, copf – mindez oly sok volt bámulatba esett nemesünknek, személyünk pedig oly előkelő lett, hogy székével akaratlanul is hátrahúzódtok néhány ujjnyival. De aztán, hogy ne érezzük, mennyire megleptük őt beszédünkkel, és hogy megmutathassa a többi vendégnek, hogy ő, a magyar nemes, külföldiekkel is tud fontos dolgokról beszélgetni, egy pillanat

JAROSLAV HAŠEK

A magyar postán

Aki elolvassa ezt a címet, azt gondolja: „Mit nekem a magyar posta? A posta az posta. Mégha egy olyan posta működéséről írnának, amelyik Dél-Afrikában, a buszok között van, az nagyon érdekes lenne, de egy Lajtán túli posta...”

Bizonyítani fogom, megvan a maga bája a magyar postának is, amelynek köszönhetően valahol az egyenlítő alatt, a műveltség alacsonyabb szintjén álló vademberek lakta vidéken érezheti magát az ember.

Egy olyan nagyobb városkában történt az eset, amilyenből jónéhány van Szlovákiában, mint Zsolna, Trencsén, Vágújhely, ahol a túlnyomó többség szlovák, mégis mindennek magyar jellege van. Egy ilyen városban ültem a kocsmában néhány ismerőssémmel, s a légy zümmögését és a magyarul beszélő pincérek ásítását hallgattuk. A jelenlegi viszonyokról beszélgettünk, és az egyik úr a következő kérdéssel fordult hozzám, ugyan tudom-e, mi az, hogy magyar posta. Azt feleltem, éppen holnap szándékozom megnézni a postán, nem érkezett-e pénzem vagy levelem. „Akkor örvendjen, – kapcsolódott a beszélgetésbe egy üzletember –, mert abban a szerencsében részesülhet,

múlva megkérdezte, de olyan erős hangon, hogy az egész borozóban hallani lehetett:

– Angol urak, nem gondolják, hogy talán itt, a mi kis országunkban is lehetne egy múmiából porcukrot előállító részvénytársaságot alapítani? – s közben olyan győzedelmesen nézett körül a teremben, mintha egy újabb Kepler-törvényt fedezett volna fel. Csupán a jelenlévő nemesek bölcsességének tudom be, hogy nem tört ki hatalmas nevetésben az egész társaság, ellenkezőleg, mindenki komolyan nézett, sokan összekulcsolták a kezüket, és vártak, mi jöhet ezután. Nekem is, csakúgy, mint barátomnak, kezdett melegem lenni, hiszen nem könnyű az embernek magába fojtania a nevetését. Felálltunk és az egész díszes társaságtól elköszöntünk. Szomszédunk öntudatosan az ajtóhoz kísért bennünket, majd mindkettőnknek kezet nyújtott búcsúzóul.

Küü Rita fordítása

hogy egyáltalán nem adnak ki önnek se pénzt, se levelet, és megemlegeti majd a magyar postát. Csak annyit mondok önnek, hogy két évvel ezelőtt Zsolnán jártam, és elmentem pénzt felvenni. Nálam volt a katonagazolványom, rajta persze a személyleírás. Mutatom a hivatalnoknak. Az meg rám néz és azt mondja, hogy nem adhat ki nekem pénzt, mert nem illik rám a leírás. Erre az egyik hátul ülő hivatalnok megjegyzi, hogy az nem én vagyok. »Szem, itt az áll, – mondja, – hogy barna a szeme, de önnek fekete.« Azt felelem, hogy mindannyiuknak el kell ismerniük, hogy barna a szemem, ahogyan az az igazolványban áll. Fekete szemem ugyan volt, de csak két hétig a születésem után. »Azután állítólag közepes a testalkata, de ez nem igaz, ön magas.« Bocsásson meg, nem vagyok magas, csak talán alacsony emberekkel összehasonlítva, feleltem ránézve a hivatalnokra, aki nagyon alacsony termetű volt. A hivatalnok elpirult, és azt válaszolta: »Ne becsmérelje a hivatalt, én talán valamiféle törpe vagyok? Jegyezze meg, hogy Magyarországon a postát nem szabad sértegetni, egyébként az igazolványban az áll, hogy az ön orra arányos, de ahogy látom, önnek ferde orra van.« Amennyire emlékszem, az orrom egész életemben mindig teljesen egyenes volt, reggel is, amikor az utcára indultam, megnéztem magam a tükörben, és semmilyen abnormalitást nem láttam magamon.

JAROSLAV HAŠEK (1883–1923) a századfordulón többször is járt a Felföldön. Felföldi tárgyú írásaiban a táj szépsége mellett elsősorban a nemzetiségi problémák ironikus ábrázolásával találkozhatunk.

(Jaroslav Hašek: *Lőcsei köztársaság*. Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 2001.)

Egészen mostanáig, tíz perc leforgása alatt magas termetű ember vált belőlem, a szemem megfeketedett, az orrom elferdült. Talán a magyar feliratok és a körülöttem lévő hivatalnokok seregének kidudorodó pofacsontja miatt.

»Itt az áll, – vette át a szót egy másik hivatalnok, – Hogy nincs semmilyen különös ismertetőjegye, és nézze csak, mi ez itt az állán?»

Ez egy nem egészen begyógyult seb, melyet Illaván okozott a borbély, borotválás közben, magyaráztam, ha tetszik az uraknak, elmehetünk Illavára borotváltatni és visszatérhetünk, tele különös ismertetőjegyekkel az arcon.

»A posta nem arra való, hogy bolondot csináljanak belőle, – komorult el egy másik hivatalnok – Ki tudja, hogy ki maga.«

Bocsássanak meg, ne sértegensenek, adják ki a pénzzemet, és ismerjék el, hogy a személyleírás teljesen rám illik, mondtam, különben elmegyek panaszt tenni.

»Menjen, ahová akar,« – szólalt meg a hivatalnok.

Elmentem a főnökhöz, aki csak hosszas veszekedés és magyarzkodás után igazolta, hogy az igazolványban leírt ember és én egy és ugyanaz a személy, de előbb biztosítanom kellett minden lehetséges tévedés ellen, ami oly módon történhetett, hogy valaki a városból, aki engem ismer, és akit ismer a főnök úr is, kezeskedik értem az aláírásával.

Egy óra múlva odamentem egy úrral, a város egy ismert személyiségével, és akkor közölték velem, hogy számomra nem érkezett semmi. Mindez két egész óráig tartott, de legalább tudom, mi az a magyar posta.”

Az üzletember ezzel befejezte, és még sokáig beszélgettünk a dolgok állásáról.

Éjszaka nem tudtam elaludni, úgy rémlett, hogy a magyar postán vagyok, és egy csomó hivatalnok áll körülöttem, akik arról akarnak meggyőzni, hogy egyáltalán nem létezem. Éppen akkor, amikor már meggyőztek, hogy halott vagyok, felébredtem, de rázott a hideg.

Fél kilenc körül elmentem a postára.

Bemegyek és körülnézek. A Postatakarék-pénztár feliratú ablaknál egy hivatalnok aludt.

Köhintettem egyet. A hivatalnok felébredt, rám nézett, hátat fordított, kezébe vette a *Pesti Hírlap* című újságot és nyugodtan olvasni kezdett.

Megkérdeztem csehül a hivatalnokságot, hol lehet pénzt felvenni vagy átvenni a poste restante küldött leveleket.

A hivatalszolga vállat vont, hogy nem ért csehül és elment.

Körülnéztem a feliratok között. Csupa magyar felirat, szlovák egy sem. *Távirda, Levélposta, Utalványok,*

Kocsiposta, Fiókbérlők feliratok vonultak el a szemem előtt.

A hátsó helyiségből valamilyen tárgy dübörgő zuhanása hallatszott.

Az egyik alvó hivatalnok leesett a székről a földre. Ez most biztos ébren lesz, gondoltam, és odamentem hozzá azzal a kérdéssel, nem jött-e valami Jaroslav Hašek névre.

A hivatalnok lassan felemelkedett, eldörmögte magát: „Nem tudom tótul,” és elment megnézni.

Felforgatta a leveleket és körülbelül háromszor megkérdezte tőlem, hogy milyen névre várok küldeményt. „Semmi sincs önnek. Csehországból itt csak egy pénztalvány van Haška névre.”

„Engedelmeivel, az az én nevem, – mondtam. – A hivatalnok ásított. – Önt Hašeknek és nem Haškának hívják.”

„Hogyne – feleltem, – Hašek és nem Haška, de az utalvány Haška névre szól, ugyanis a cseh nyelvben ez a tárgyesete na előljárószóval.”

„Engedelmeivel – dörmögte a hivatalnok, – a magyarban Hašek marad, engem például Szamárynak hívnak, és mindig Szamáry maradok, csak a tárgyesetben teszünk hozzá egy ‘t’-t, tehát azt mondjuk Szamáryt, ugyan miért akarja azt állítani, hogy a Hašek tárgyesete Haška. Mi Magyarországon nem így beszélünk.”

A hivatalnok, aki a Postatakarék pénztár felirat alatt aludt, odajött: „Butaság, ön egyszerűen Hašek, és nem Haška, tehát az utalvány nem az öné.”

Felesleges volt a magyarázatom, a magyar urak nem és nem tudták megérteni, hogy a hímnem tárgyesete a cseh nyelvben a-ra végződhet.

Nem voltak képesek megérteni, hogy a na előljárószó negyedik esetet vonz. Azt kérdezték, miért akarok olyan pénzt, ami nem az enyém.

Nem tudom, mi történt volna velem, ha nem kölcsönzök gyorsan az egyik úrtól egy szlovák nyelvtant, melyben feketén fehérén benne volt, hogy a hímnem végződése lehet a.

Így végül kiadták a pénzzemet.

Amikor elmentem, felmordult mögöttem a hivatalnok: „Magyarországban vagyunk” – és egy másik hozzátette: „Postán.”

Az úr, aki segített meggyőzni a hivatalnokokat, oda-súgta nekem: „Igen, Magyarföldön vagyunk.” És én hozzátettem: „A postán.”

A kocsmában megszólított a már ismert üzletember: „Na, mit gondol, hol volt?” Azt feleltem: „A busmanok között, de a magyar postán.”

Liptószentmiklóson.

Mészáros Andor fordítása

STANISLAV KOSTKA NEUMANN

Éjszaka Kiskundorozsmán

Ó éj, te lebegve libbenő táncos magyar éjszaka,
 éj a hatalmas ég sátra alatt,
 mit milliónyi roppant tűhegy verdes át meg át,
 nehogy a sóvárgás fullasztón bennünk rekedjen,
 nehogy irdatlan sötét verjen itt tanyát –
 hányan láttuk suhanó szárnyad! Én,
 kit őrségre az állami ménes ideküldött,
 meg a honvéd,
 ki világos ablaka mögött elkezdett levelén elaludt már,
 egy férfi, ki az éjben lámpást himbálva botorkál,
 míg a lámpafény lassan imbolyog át a piac kövein,
 s lehet, hogy Hoyos gróf is, a csinos kapitány
 és Dorozsma szépe is, ki talán
 nekivetkezett már, hogy találkozzék teveled, sebes álom!

Ó éj, te lebegve libbenő táncos magyar éjszaka,
 suhogva leng a szárnyad,
 érezni mindenütt nyomod,
 mely a szüzi pirkadatban ritkás és csillogó.
 Akácok, eperfák, kőrisek susognak
 s beszédüket ezüstszálakkal szövö át
 a szökőkút nem-szűnő csobogása,
 s ide-idetereli, talán a tisztikaszinóból, a cigányok
 halkán síró hegedűinek foszlányait is a szél.

Ó éj, te lebegve libbenő táncos magyar éjszaka,
 te zsongító, te bűt, te bajt felejtető!
 Ránk fújssz, s az elfáradt test súlya elvész,
 s fájó, zsiabongó agyunk is megszabadul roppant terheitől.

Ó, szálló percek! örök pillanatok!
 s te ég, te hatalmas, végtelen, előlem fellengsz a semmibe!
 de azért rám hullatod halványkék színeid árját!
 Ó, idegen ország, te szabad, te nehéz, elteltem veled én már,
 miként boraiddal, melyeknek ízét ínyemen őrzöm!
 ó, bűvös-mágikus éj, boríts be varázsló köpenyeddal!

Ki az, aki ott szundikál a világos ablak rácsa mögött,
 párnák fehér hajjai közt, az a picinyke kisasszony?
 Az én kicsi lányom, ki olyan egyszerű,
 mint egy színes, tarka csokor, réti virágból.

Ki ül itt a poros padon, itt
 a szélllel fecsegő, csacsogó akácok puha árnyán?
 Te vagy, én asszonyom,
 utolsó szerelmem gyönyöre-szenvedése,
 te, aranykorona szürkülő fejemen,
 az ember töviskoronája
 s a költő örökzöld babérkoszorúja között.

Mialatt árnyékom őrségen áll a kapu előtt,
 drága öledbe hajtom fejemet, arccal az égnek,
 hogy megteljen az égbolt halovány fényeivel,
 s borcsepp-emlékekkel a számon ismét tetszik e táj,
 e vidék, melyet Petőfi úgy szeretett valaha.
 Ölelj át, szívem szerelme, karolj át szorosán,
 félálomban hadd suttogjak neked édes, furcsa szavakat,
 simogasd, csókold a homlokomat
 tehozzád beszélek!

Széles, nedves, agyagos fenyéren,
 mint hűséges asszony, ül itt a Szabadság
 telt öllel és telt idomokkal,
 s a messzeségbe tekint, szeme elé emelve kezét
 és mosolyogva.
 Heves és hangos vidéki beszéd,
 vízimadarak rikoitozása, a békák kórusa, nyájak
 bőgése, kolompok ezüst dala
 szunnyad e föld himnuszos éneke mélyén
 és száll, száll mocsarak, rozstengerek és búzamezők fölött,
 át a tengeri- s a paprikaföldek hosszú szalagja fölött,
 el a szőlők s a gyümölcsösök enyhén szétszórt házai mellett,
 miket álmosan őriznek a nyárfák.
 Anyás mosollyal nevet a tiszta ég alatt ez az ország,
 melynek egén sirályok, vadkacsa- s vadlibanyájak
 úsznak, s hol táncosléptű gólyák kelepelnek.
 E földön szélalmok vitorlái lebegve motoznak,
 s tele van füstszürke komor bivalyokkal a táj
 – pár lépésnyire innen, fejük fölemelve
 ténferegnek az úton, szimatolva a szélbe...

Ö, drága szerelmem, ölelj magadhoz erősen,
 e hatalmas égbolt előtt, mely halovány, mint a szerencse,
 e távoli országban, mit annyira szerethetne a szívem...
 Mért változik át a karod füstgomolyaggá,
 mialatt összefonódik bennem most a remény s a szorongás,
 mért menekülsz, drága szerelmem?
 s mért nem Szonja van itt a világos
 ablak mögött, mért ez a honvéd? –
 A határtalan égen
 átkúszik az őrség fényszórája vakítón,
 mintha egybe akarná mosni az ég ragyogó foltjait és
 mintha el akarná égetni az éjszaka hamvát,
 járkál ide-oda – a lebegve libbenő táncos magyar éjben.

Végh György fordítása

STANISLAV KOSTKA NEUMANN (1875–1947) az első világháború idején katonaként szolgált, és egysége rövid időt Magyarországon is töltött. Dél-alföldi tartózkodásához kötődően több magyar témájú verse is született, amelyekben a magyar táj sztereotíp ábrázolásaival találkozhatunk. (Cseh költők antológiája. Vál.: Zádor András, Bp., Kozmosz, 1980.)

EDVARD BENEŠ
**Zúzzátok szét
 Ausztria–Magyarországot!**

**A cseh–szlovákok áldozatának
 történelmi bemutatása**
 (részletek)

I. A cseh–szlovákok: történelmük értelme

A cseh–szlovákok, vagy egészen egyszerűen a csehek két elemből állnak. Hétmillió cseh él Bohémiában, Morvaországban és Sziléziában, és hárommillió szlovák lakik Magyarország északi részén a Morva és a Duna találkozásától egészen a felső-Tisza folyásáig. Ez a két ág ugyanazon nemzethez és civilizációhoz tartozik. Ugyanaz a nyelvük és a történelmük. A szlovák dialektus alig különbözik a csehtől, sokkal kevesebb a különbség, mint a szlovén és a szerb–horvát nyelv között. Az egyetlen akadály, hogy teljesen egyesüljön a két nemzet, politikai természetű, a csehek az osztrákok igája alatt, míg a szlovákok a magyarok alatt szenvednek.

A XIX. század közepéig az őket összekötő kapcsolatok nagyon szorosak voltak, és például a cseh újjászületés élharcosai között voltak szlovákok is. A múlt század közepén néhány szlovák patrióta úgy gondolta, hogy a magyarok elleni harchoz úgy kellene megnyerni a tömeget, hogy a cseh irodalmi nyelvet elhagynák, és a helyi dialektust vennék fel hivatalos nyelvnek. Ez a szeparatizmus megerősödött, amikor 1867-ben létrejött az osztrák–magyar dualista állam. A szlovákokat, akik jogilag egy másik állam tagjai lettek, teljesen elválasztották a csehtől. A cseh–szlovák nemzet két ágának szétválasztása tehát csak a XIX. század második felétől létezik, és ekkor a különbségek még jelentéktelenek. Földrajzi helyzetükből adódóan a szlovákok története egy kicsit másképp alakult, mint a cseheké. Sok olyan szenvedést, amit a cseheknek el kellett szenvedniük, a szlovákok megúsztak, de ez fordítva is igaz, ők olyan szenvedésnek voltak kitéve, amik nem érték el a csehekét, vagy legfeljebb indirekt módon.

A cseh–szlovák történelemről szólva csupán a lényegre szorítkozom. Először is átfogó képet adok róla. Így lehet összefoglalni egész történelmünket: a cseh nemzet, amely mélyen idealista és humanitárius, egész életével, történelmével, világi munkájával követte azt a nemes célt, hogy a

létezésének egy magas szintű morális, vallási fokához érjen el. Egész tevékenysége a boldogság morális filozófiai ideáljai, az igazságosság, az emberségesség keresésének lázában telt el. Békében akart csupán élni, hogy ezt a történelmi feladatot teljesítse. De miközben ezt az ideált követte, három nagy akadállyal került szembe: először a németekkel a XV. századig; aztán a Habsburg dinasztiával, akik a németeket használták fel arra, hogy elpusztítsák; és végül a magyarokkal, akik a németek hagyományos szövetségeseiként megpróbálták megsemmisíteni a szlovákokat. Ez a három nagy ellenség, akik sohasem tették le a fegyvert, és sohasem hagyták abba a cseh–szlovákok életének fenyegetését, és akiknek majdnem sikerült is tönkretenni Csehországot, még most is folyamatosan fenyegeti.

A csehek és a szlovákok a legnyugatibb szlávok. Mélyen beékelődnek a német blokkba, keletről a magyarok a szomszédai. Ez a helyzet, amit a sors kényszerített rájuk, nemzetük egész élete során állandó harcokat jelentett számukra. Egész történetükben nincs egy olyan korszak, amelyben ne lennének konfliktusok három ellenségük valamelyikével. Nagyon fontos annak megállapítása, hogy ezek az ellenségek ma az egész emberiség legveszélyesebb ellenségeinek tartatnak; Európa még csak most kezdi észrevenni a germán–osztrák–magyar brutalitást, de emlékezni kell arra, hogy a cseh–szlovák nemzet 1200 éve szenved már ezt. Eme tizenkét évszázad alatt a csehek sohasem voltak agresszorok. Nagyon nehezen védték meg magukat, és szinte csak a csodával határos módon kerültek el elbai szláv testvéreik boldogtalan sorsát. Be kell vallani, hogy a sors egy kicsit kegyesebb volt hozzánk, hogy ilyen körülmények közé helyezett bennünket.

Nézzük meg közelebbről ezeket az ellenségeket egymás után, és nézzük meg, hogyan zajlottak le ezek a harcok. (...)

V. A cseh–szlovákok és a magyarok: Egy legenda, amit szét kell rombolnunk

Beszéljünk néhány szóval utolsó ellenségünkről, a magyarokról. A szlovákok mindig szoros kapcsolatban éltek a morvaországi és bohémiai csehekkel. A IX. század végén ugyanazon korona alatt éltek egy nemzeti uralkodó vezetésével és a Nagymorva Fejedelemséget alkották, amikor 907-ben a magyarok elárastották országunkat. Ez az invázió szörnyűséges következményekkel járt: az északi szlávokat elválasztották jugoszláv testvéreiktől, a

EDVARD BENEŠ (1884–1948) cseh politikus, egyetemi tanár, a cseh Monarchia-ellenes mozgalom nagyhatású képviselője, Csehszlovákia első külügyminisztere, 1935-től köztársasági elnök. Az I. világháború idején emigránsként Párizsban, a Sorbonne-on tartott előadássorozatának szövegét *Détruisez l'Autriche–Hongrie (Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot!)* címmel 1916-ban először francia nyelven Párizsban, a következő évben pedig angol nyelven Londonban is kiadta. A gyakran hivatkozott *Détruisez* teljes szövege csak 1992-ben jelent meg magyarul a szegedi József Attila Tudományegyetem Történelem Diákkörének kiadványaként (*Documenta Historica sorozat 5.*). A közölt részleteket innen vettük át.

magyarok a németek szomszédai lettek. Ettől a korszaktól kezdődtek meg a csehek harcai a magyarokkal. A bohémiai és a morvaországi csehek mindig sikeresen álltak ellen és függetlenek maradtak. A szlovákok, akik a Duna északi régióiban éltek, a mai Magyarország területén kínos helyzetben találták magukat, mert földrajzilag könnyebb volt az ő területeik elfoglalása. A magyaroknak sikerült is elfoglalniuk Szlovákiát 1025 körül.

Ettől kezdve mindig a magyar állam fennhatósága alatt volt. Szlovákia megőrizte cseh és szláv karakterét több okból is: a magyarok, akik a síkságra vonultak vissza (a régi Pannónia területére), nem voltak elegendő anyagi és erkölcsi erő birtokában ahhoz, hogy ezt a népességet asszimilálni tudják, és hogy brutálisan uralkodni tudjanak rajta. Másrészt a magyarok békés beáramlása azért nem volt lehetséges, mert a magyar nép túlságosan keleties maradt.

Másik ok, hogy a cseh területek közeledni kezdtek a magyarokhoz, a török veszély legyűrése. A XIII. század végétől kezdve ez a szövetség elég gyakran létrejött. A Jagelló dinasztia trónra lépése (1471) szinte meghatározóvá tette. Amikor a Habsburgokat a cseh és magyar trónra meghívták, ezt az erőltetett egységet állandósították, ami a szlovákoknak azt a lehetőséget adta meg, hogy ugyanannak az államnak lehettek tagjai, mint a csehek. Ez a gazdasági, politikai és szellemi kapcsolatokat könnyítette meg a cseh–szlovák nemzet két ága számára; és a szlovákok egzisztenciáját és a cseh nép nemzeti egységét mentette meg.

Viszont a XIX. század hajnalán, az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségeinek ébredésekor a szlovákok azonnal számot vetettek azzal, hogy nemzeti egységük a csehekkel együtt létezik, s velük együtt kezdtek el tevékenykedni. A csehek 1848-ban a magyarok pártjára álltak, meg akarták őrizni a szlovákokkal való politikai kapcsolatukat. Az Ausztria–Magyarországon belüli föderációjukért harcoltak azért, hogy a csehek és a szlovákokat egyetlen nemzeti csoportba sorolják be. Földrajzi helyzetükből adódóan a szlovákoknak előnyös volt az osztrák–házzal szembeni nagy harc, amely olyan tragikusan végződött a csehek számára, azok a nagy üldözések és nagy áldozatok, amiket a cseheknek el kellett szenvedniük, a szlovákokat elkerülték. A szlovákokat ezek a nagy veszteségek csak részlegesen és közvetve érintették. Hála ennek, meg tudták őrizni nemzeti hagyományait, és nagyon nagy szerepet játszottak a cseh reneszánsz kialakulásában a XIX. század elején.

1848-ban új korszak kezdődött a szlovák nemzeti életben és a cseh–magyar kapcsolatok fejlődésében. Ausztria–Magyarország a forradalom által meggyengült. A magyarok fegyveres harcot kezdtek Bécs ellen.

Az Osztrák–Magyar Monarchiában élő szlovákok az első perctől kezdve harcoltak a nemzeti, politikai, alkotmányos szabadságért; de félték a magyar és a német ambícióktól.

Először a csehek a pángermanista frankfurti németek ellen, a szlovákok és a horvátok a magyar forradalom ellen fordultak. Azonnal felismerték, hogy egy független magyar uralom alatti Magyarország a szlávok halálát jelenti, főleg a szlovákokét.

Franciaországban és Angliában sokáig úgy látszott, hogy a magyarok a bécsi udvar esküdt ellenségei és a szabadság, függetlenség, igazság és a jog bajnokai. Szimpátiát mutattak a nyugatiak az iránt a nép iránt, mely egykor elnyomott volt és fel tudott kelni 1848-ban az elnyomás ellen, a szabadság és a forradalom zászlaját felemelve. Tiszteletet ébresztett fáradhatatlan energiája, ahogy politikai terveit 1861-ben, 1867-ben megvalósította egészen a máig. Ez a nép már régóta nincs elnyomva, hanem ellenkezőleg, elnyomott szerepét az elnyomóévává változtatta, mégpedig a legbrutálisabb és legbecstelenebb módon. Béccsel szemben emancipálta magát, hogy a szlovákok, a szerb–horvátok és románok hóhérja legyen, a ruténekről nem is beszélve. A régi legendák azonban tovább éltek a magyar politikusok ügyes manőverezésének eredményeként. A hatalom a kezükben volt, övék volt az erő és a pénz. Megvették a sajtót, könyveket adtak ki, folyóiratokat és újságokat adtak ki. Propagandájuk a magyar népet a civilizáció egyik legnagyobb letéteményesének ábrázolja. Ezenfelül gazdag arisztokráciájuk kapcsolatokat teremtett minden országgal és minden ország politikai köreiben érvényesült; a történelmi emlékektől támogatva könnyen megnyerték Anglia és Franciaország szimpátiáját.

A tapasztalataink 1848 óta félelmeinknek adtak alapot. Sohasem volt még kegyetlenebb elnyomó, mint a magyarok.

Egész köteteket lehetne kitölteni annak elbeszélésével, hogy a szlovákok mit szenvedtek el az igájuk alatt. Mindent megtagadtak tőlük: politikai jogokat, iskolaalapítási jogokat, a nyelvhasználat jogát. Szinte nincs szlovák alapfokú iskola, nincs középfokú oktatás és még kevesebb a felsőfokú oktatási intézmény. A sajtószabadság manapság nem létezik; nem találni egyetlen publicistát, sem pedig egy olyan embert, aki nyilvánosan a szlovák ügy mellett dolgozik, és aki ne ismerte volna meg több alkalommal is a börtönöket. A hárommillió szlováknak három képviselője van a budapesti parlamentben. Ma Magyarországon teljesen keleties rendszer a jellemző. Nincs hely arra, hogy elmeséljem a sok kegyetlenséget, amit a magyarok a szlovákokkal és a jugoszlávokkal szemben elkövettek, és amelyek miatt még inkább utálat tárgyai a szlávok körében, mint a németek. Fél évszázad óta végzik intrikájukat, minden nyomorult eszközzel magyarizálni akarják a szlovákokat. Egyes vidékeken ez sikerült is nekik. Minél inkább fenyegetve érezték uralmukat a cseh gazdasági, politikai és szellemi fejlődés által, úgy váltak egyre szigo-

rúbbá. A dualizmus, amely a cseheket és a szlovákokat alávetette, az ő művük volt. Amikor a csehek Béctől majdnem megkaptak valamilyen engedményt, mindig ők voltak azok, akik – 1871-ben is – megakadályozták ezt. Szükségképpen a németek leghűségesebb és leghagyományosabb szövetségesei voltak, és egész nemzeti és politikai létezésük ettől a kapcsolattól függ.

Őket terheli a felelősség a most kirobbant háborúért. A monarchia balkáni politikája mindenekelőtt magyar politika volt. A Szerbia elleni harcot a magyarok vezették, akik több mint négymillió szerb–horvát uralkodtak, több felett, mint Ausztria, ahol csak egymillió szerb–horvát van. Az erőfeszítések Jugoszlávia egyesítésére elsősorban Magyarországot fenyegették. A határ menti háború Szerbia ellen, 1907 óta, a magyar mezőgazdászok érdekeit szolgálja, és ez az osztrák ipar kárára válik. A magyarok követelték Bosznia és Hercegovina kizsákmányolását, a Szalonikihez és az Égei-tengerhez vezető utat saját ügyüknek tekintették.

A szerb–horvátoknak minden szlavóniai és horvátországi üldözése 1907 óta az ő művük. Ők csinálták a híres Agram-pert. Végül Magyarországon nyolcmillió magyar van, és szinte kisebbségben vannak a szlovákokhoz képest, a románokat nem is számolva. Ezeknek a népeknek a politikai és gazdasági fejlődése a magyar uralmat fenyegeti; ők követelték az általános szavazást, ami a magyarokat teljesen megfosztotta volna előjogaiktól. A magyarok számára egyetlen lehetőség van, hogy megoldják ezeket a problémákat: egy győzedelmes háború. A koronatanácsban is, amely 1914 júliusában eldöntötte, hogy Szerbiával háborút vív, Tisza hangja volt a meghatározó.

Tehát nem kell csodálkozni jelenlegi szerepükön, ők a harmadik nagy bűnösei ennek a háborúnak.

A büntetés napján, ami bizonyára meg fogja lepni ezeket a háborús bűnösoket, a Hohenzollereket, a Habsburgokat, Koburgokat, Európa nem fogja elfelejteni leghűségesebb kollaboránsaikat, a magyarokat. Nemcsak meg kell semmisíteni Ausztriát, hanem először le kell választani róla Magyarországot, a magyarokat, és a németeket el kell választani egymástól, csak az általuk lakott területeket szabad meghagyni nekik és fel kell szabadítani a szlovákokat. A Habsburgok, a németek és a magyarok a három nagy ellenségünk. Történelmünk az ellenük vívott harccal telt el. Ezek a fő filozófiai vonásai történelmünknek. És végül, ez az igazi történelmi bevezetés a mai gigantikus harcokhoz. (...)

VIII. A múlt szenvedései és a jövő reményei

Ha a cseh nép történelmét összefoglaljuk, világosan látszik tragikus helyzete, amelyben mindig is volt, és a hatalmas teher, ami mindig is nyomta létét.

Tizenkét század alatt egyedül harcol a nyolcszor erősebb ellenféllel, remény nélkül, hogy valaha is meg tud tőle szabadulni.

Elkezdi a reformációt: megvalósítja és túllép rajta – micsoda áldozatok árán – megoldja ezt a morális krízist.

Lázad a dinasztia ellen; de legyőzik és rémes boszszút szenved el; vezetői meghalnak, elpusztulnak, ön-maga pedig többévszázados, folyamatos megsemmisítésnek van kitéve, amely lassú és szisztematikus.

Végül meghal. Legalábbis halottnak tűnik egy bizonyos ideig, de valójában csak időlegesen verték le.

Egy embercsoport, amely lelkesedik országa érdekeiért, feléleszti, és amikor feléled, teljesen megváltozik: egy újabb nagy morális és vallási krízist szenved el, és újból katolikus lesz.

Képzeli el, hogy mit jelent ez egy nemzetnek – amely mélyen vallásos alkatú –, hogy kétszer is így megváltozzon a vallási hit tekintetében. 1848-ban politizálni kezd, és rendkívül tragikus helyzetbe kerül. El kell határoznia, hogy annak az államnak a létezését védi, amely elnyomja és amely csak rosszat tett neki. Harcol a dinasztiaért, amely áruló módon megfosztotta minden morális és anyagi gazdagságától, aki nyomorultul lerombolta, és aki – mivel nem tudta egyetlen csapással földre teríteni – megengedte neki, hogy vegetáljon, várva azt a pillanatot, amikor a kegyelemdőfést megadhatja neki. Boldogtalan és végzetes sors rendelte ilyen helyzetbe, hogy védenie kellett saját hóhérait, és ezt a gyűlöletes feladatot betölteni, hogy saját pusztulásához nyújtson segédkezet.

Végül az utóbbi harminc évben aktívan és sikerrel készülődött, hogy revansot vegyen, hogy intellektuálisan, morálisan és materiálisan kiszabadítsa saját magát.

El lehet-e képzelni egy nemzet létét, amely mozgalmasabb, tragikusabb és boldogtalanabb?

A cseh nép történelme még tragikusabban alakult a háború folyamán, amikor katonáit beolvasztották hóhérai seregébe és ágyútöltelékét csináltak belőle, arra kényszerítették, hogy teljesen a kizsákmányolói hasznára tegyen, s üldözői, zsarnokai, cinikus kínzói – a poroszok és a magyarok – teljesen kihasználhassák, hogy felhasználják legjobb erőit, hogy létrehozzák a germanizált Közép-Európát, amely 1848-ban nem jöhetett létre, és ami majdnem létrejött már, és végtelen szenvedések fenyegetését hordozza a cseh nép számára. Meg kell szabadulnunk a múlt szenvedéseitől, amelyek ma minden eddiginél jobban fenyegetnek; biztosítani kell egyszer s mindenkorra jövőnket, hogy morális és katonai támogatói lehessünk Franciaországnak; és végül meg kell szabadulnunk mindörökké egy olyan veszélytől, amely mindannyiunkat fenyeget, amit a csehek ma boldogtalanságuk miatt kiáltanak és a nemzetük abszolút függetlenségét követelik Béccsel, Budapesttel, Berlin-

nel szemben. Itt van a mi „Ceterum autem censeo”-nk: „Ausztria–Magyarország szét kell, hogy essen”.

A romjain a cseh–szlovák államnak kell létrejönnie, amely Csehországot, Morvaországot, Sziléziát és Szlovákiát tartalmazza. Az autonóm lengyel államnak – amellyel a cseh–szlovák állam északon lesz határos – meg kell születnie; a cseh–szlovák állam a Kárpátokban Oroszországgal lesz határos, ők ketten egy-egy áthatolhatatlan barikádot alkotnak Németországgal szemben. Délen a nagy Szerbia áll majd szerb, horvát és szlovén területekből, Szerbiát Csehszlovákiával egy folyosó köti össze, ami a Lajta és a Rába között húzódik Magyarországon keresztül, így Németország körbe lesz kerítve. Olaszország segíteni fogja a szlovákokat, hogy Ausztriától és Németországtól az Adria mentén megszabaduljanak. Erdély vissza lesz csatolva Romániához, és a független Magyarország csak és kizárólag a magyarok által lakott területeket tartalmazhatja meg. A nemzeti elvet alkalmazták így, másrészt persze a politikai–stratégiai szükségletekről sem feledkezünk meg (lsd. a 66–67. térképet).¹

Az osztrák–magyar problémának ez a megoldása egyszer és mindenkorra véget vetne a pángermán törekvéseknek; elvágna az utat a németek Drang nach Osten törekvése elől. A szlávoknak érdekük lesz, hogy a Balti-tengertől az Adriai-tengerig támogassák egymást, mert a németek fenyegetik őket. Franciaország és Olaszország, akiket szintén fenyegetnek a germánok, szükségképpen a természetes szövetségeseik lesznek. Ausztria, amely szétesik, nem lesz többé Németország támasza, Franciaország félelmetes ellensége, ötvenmilliónyi ágyútöltelék; a magyarokat elválasztva Németországtól és Ausztriától, megfosztják a lehetőségtől, hogy a szláv és román nemzeteket elnyomják, ne tudják majd felújítani Bécs és Berlin bűnös politikáját. Mindenekelőtt Németország fog így meggyengülni, a saját erejére lesz korlátozva, egyedül képtelen lesz bármire, és a keleti szláv szomszédai is fenyegetni fogják, nem tudja újra kezdeni mai kizsákmányoló tevékenységét. A gazdasági előnyök Franciaország számára is jelentősek lesznek. A cseh–szlovák állam, amely gazdag és fejlett nagy gazdasági szférával rendelkezik, Nagy-Szerbiával a szomszédjában minden gazdasági és pénzügyi erejét Franciaország mellé fogja felsorakoztatni. Több mint kétszáz-ezer négyzetkilométernyi terület, tizennégy millió lakos, ahol a francia gazdasági tevékenység a legjobb fogadtatásra fog találni. A cseh–szlovákokat és a franciákat a háború után kötelezik, hogy a gazdasági harcot tovább folytassák Németország ellen. Mi lehet ennél természetesebb, mint az, hogy egymásnak nyújtsunk kezét Németország ellen?

¹ Az 1916-os párizsi kiadásba végülis a 66–67. oldalra a „Cenzúra kérésére kihagyva” szöveg került, mivel a francia cenzúra nem engedélyezte a térkép közlését.

És emellett minden szlávok közül nem a csehek vannak legnyugatabbra? Franciaországhoz sokkal közelebb állnak, mint a többi nyugati államhoz, kultúrájuk, irodalmuk és művészetük folytán. Hozzá és az antant többi hatalmas nemzetéhez fordulnak ma a csehek, és követelik saját érdekükben és Franciaország érdekében is az eljövendő sorsdöntésnek előkészítését, hogy biztosítsák Európa biztos és tartós békéjét. (...)

Felhívás az antant hatalmakhoz

A cseh nemzet a háború ideje alatt nemcsak várta az eredményeket, mint ahogy azt néhány semleges tette. Egész múltja, egész történelme megmutatta neki, hogy melyik táborba kell választania. Ahogy a jelenlegi háború az osztrák–magyar állam és dinasztia történetének sorszerű állomása, ugyanúgy a harc ezen sötét hatalmak ellen a csehek számára logikus és szükségszerű állomása történelmünknek.

Nem volt lehetséges a habozás. Két évvel a háború előtt minden cseh szív egyszerre dobbant, mikor szerb testvéreik dicsőséges győzelmeinek hírért megkapták, és az egész cseh nemzet a legnagyobb lelkesedéssel sietett segíteni jugoszláv testvéreinek. Most a két bűnös kormány Budapesten és Bécsben egy tragikus konfliktusba sodorta a csehek; katonáinkat Szerbiába küldték, hogy a szlávokat egymással ölessék meg a germánok és a magyarok hasznára. Csak a Habsburgok képesek ilyen embertelenségre. Nem harcolhatunk szerb és orosz testvéreink ellen, nem járulhatunk hozzá Franciaország megsemmisítéséhez. (...)

Van egy sokkal magasabb koncepciónk az életre nézve. Annak a sorsa, akinek egész létezése alatt három félelmetes szörnyel kellett harcolnia – amelyek sohasem hagynak neki egyetlen pillanat nyugalommal –, nagyon szomorú. Elegendő van ebből a terméketlen harcból. Céljaink sokkal magasabbra mutatnak. Erősen kívánjuk, hogy folytathassuk nagy őseink hagyományait; kívánjuk, hogy egész tevékenységünkkel hozzájárulhassunk az emberiség civilizációs törekvéseihez, szeretnénk versengeni az új szellemi és morális értékek létrehozásában mindazokkal, akik nem akarnak a barbárok martalékai lenni egy teljesen felszabadított Európában.

Ezért kiáltunk ma mindazokhoz, akik érdekelték ebben a jóléti műben: „Verjétek szét Ausztria–Magyarországot! Vegyétek el a Habsburgoktól a lehetőséget, hogy gyalázatos szerepüket folytathassák! Szabadítsátok fel az ausztriai szlávokat! Egyesítsétek a cseh–szlovákokat és a jugo–szlávokat. Értsétek meg végre érdekeiteket, Értsétek meg Európa érdekeit, értsétek meg az emberiség érdekeit!

Nagy Andrea fordítása

OLDŘICH MIKULÁŠEK
Pesten egyedül

Olyan hosszan tűnődtem
mint amilyen beláthatatlan a síkság,
vég nélkül álmodoztam,
embertől ember milyen messze van,
köztük a kútágas
a pusztában magában,
hol az a kor, amikor a járás
még a legfontosabb volt,
nő macska-lépte,
s ezért imbolygó férfi-járás,
mert nem tudja,
megálljon-e tekingetve,
hogy lássa,
mellette úr van,
istenem, a hegy vége az orma,
de végtelen a síkság,
Ady úr, ugye biztos,
hogy az Ön verse ez:

mint ragadozó,
s a vonat nem lassít a kanyarban,
jajong,
jajong, vonaglania kell
örökké húrjain,
sír,
Ady úr, sírjon énvelem,
e Pestnek nevezett városban én is sírok,
az Ön nevére kereszteltem fiam,
azért talán,
Endre úr,
mert azt hiszem, ő is hordja tovább
bánatomat s az Ön szomorúságát,
az Ön pusztáját és az én Hanámat,
e szörnnyű síkságot,
ahonnan a csillagok egyre messzebb rohannak,
de ha Önre gondolok,
lábujjhegyre kell állnom,
még szomorúbb leszek,
Ady úr, Endre úr,
s így születik a költemény talán.

„hajtogatom részeg korsómat
s lassan göggel magasra lépek”,
egyedül lesz az emberek között
mindenki egyszer,
városokat, házakat, falakat kigondol,
hogy megmaradhasson s parolázhasson
barátjával, női csípőkkel,
beszélni akaró pohárral,
magamnak mondom,
boldogan hallgatom
a barlangban magam,
szavaim bundájába öltözök
s a járás újra a legfontosabb, a lábban
utcák nyerítenek,
Pesten nyerítenek,
máshol dobhártyát böknek,
örölnék lelket,
itt szívben dorombol a motor,

Ágh István fordítása

OLDŘICH MIKULÁŠEK (1910–1985) a brnoi *Host do domu* folyóirat szerkesztője volt, versei a modern városi élet létkérdéseit hangsúlyozó 42-es csoport költészetéhez állnak közel.
(XX. századi cseh és szlovák költészet. Vál.: Zádor András, Bp., Európa, 1986.)

JOSEF JEDLIČKA

Az emberélet útjának felén

(...)

Október vége felé Hruscsov és Tito elvtársak szarvasvadászatra indultak a Kaukázus erdőségeibe. Baráti egyetértésben leterítették néhány értékes nagyvadat, többek között egy tizenkettes szarvasbikát. Bulganin elvtárs csak a hegygerincnél csatlakozott hozzájuk, ugyanis a dél felé tartó utazás közben enyhén meghűlt.

A járvány egyre terjedt. Európa zengett éjjelente az aludni képtelen dohányosok fojtogató köhögésétől. Hűvösre vált az idő. A gyárakba irányuló közlekedés elakadt, az emberek tömött sorokban várakoztak a lakótelepek trolimegállóiban.

A férfiak oly óvatosan rejtették markukba ázott cigarettájukat, ahogy a háború nyomán lopózik a félelem. Ladislav Pachta barna bőrkabátban, kézibőrönddel, öntudatlanul nyomkodta cipőtalpát a híg sárba, mély, rácsos rajzolatot hagyva maga után. Pitralon, szappan és szájjvíz szaga lengte körül.

Közben Melbourne-ben folytatódott az edzés. A nap vörösen bukott az óceán fehér habjába, Zátópek és Jungwirth könnyű vacsorájuk elfogyasztása után ismét futni indultak a harmattól nedves fűpályára.

A kövér vízcseppek szabályos időközökben hullottak le a trolivezetékekről. A hidegtől remegő emberek csendes reményt tápláltak magukban.

Ladislav Pachta felesége szürke váltócipőben állodgált, majd hirtelen egy finom mozdulattal összetapadt hajához emelte kezét, mert a csonka fák között a ködben a szél úgy suhogott, mint a nejlon alsónemű.

A távolban bágyadtan kürtöltek a sárga lámpás buszok. Hangjuk a hosszúszőrű, ausztrál birkák bégetésére emlékeztetett, kiknek gyapja petróleum, mályva, lazac, méz és türkiz színű – ami csak a hirtelenszőke nőknek áll jól.

– Hová mész, Lád'a? – szólalt meg egy férfihang a tömegben.

– Prágába. Miért? – kérdezte Pachta, és talpát a rácsos nyomba illesztette.

– Csak hogy bőrönddel vagy – mondta a férfi. – Iga-zi bőr?

– Ja, disznóbőr. – felelt Pachta.

A férfi rágyújtott, és cigarettával kínálta Pachtát is.

– Á nem, nem dohányzom! – mondta Pachta. – Vagyis... Ma mégis kérek egyet, majd revansolok!

– Ugyan már, egy Partizánt! – mondta a férfi.

– Sok kicsi sokra megy! – válaszolt Pachta, miután rágyújtott. Hirtelen tudatosult benne a cigaretta utáni sóvárgás, melyet évek óta nem érzett már, mint annak bizonyítéka, hogy a remény nem teljesen hiábavaló, és az életnek mégis van értelme.

„Ez most egy történelmi pillanat – jelentette ki Nagy Imre elvtárs egy budapesti téren. – Rólunk van szó, gyermekeink jövőjéről!”

A nép ujjongott, és levetett kalappal rázendített egy régi, negyvennyolcas dalra. Majd mikor egy aktatáskás, hegedűtokos fiú magas hangon belekezdett a Marseillaise-be, a hídon acélsisakos katonákkal zsúfolt páncélautók dübörögtek át a Duna felett.

A vezetékek megremegtek, és záporként zuhogtak le róluk a cseppek. A kanyarban feltűnt a trolibusz.

– Nem tudom, miért jár ilyen ritkán – mondta Pachta. – Még lekésem a vonatot!

Átvágott a tömegen.

– Utalványt kaptam – mondta. – Egy Spartakra. Most megyek érte.

Utat tört magának az ajtóig. Kissé rosszul lett a cigarettától.

Ladislav Pachta már tizenegy évvel ezelőtt abbahagyta a dohányzást. Akkoriban ismerkedett meg Miluška Mizuňovával. Miluška türkiz félgyapjú pulóvert hordott, ám jól állt neki, mert fiatal volt és hirtelenszőke.

A pulóver már azelőtt a gyengéje volt, mielőtt Sophia Loren felbukkant volna a moziban, de akkortájt sehol sem lehetett gyapjút kapni. Pachta jól keresett, és szerzett feketén Miluškának egy valódi amerikai dzsempert. A nő azonnal, még a kapualjban felpróbálta, és engedte, hogy a férfi lesse őt.

– Látod, Ládík! – mondta akkor Miluška. – Ez legalább szép és tartós holmi. A cigaretta semmire sem jó. Rengeteg pénzt füstölsz el, és közben az egészséged is tönkremegy. Nem akarom a szemedre vetni – mondta –, én magamnak semmit sem kérek, de nézz csak magadra, hogy nézel már ki!

Azon az estén egy vasúti korláthoz támaszkodva elvette a szüzességét, majd részben szerelemből, részben

JOSEF JEDLIČKA (1922–1990) a cseh próza egyik kevésbé ismert alakja. 1948-ban antikommunizmusa miatt eltávolították a prágai egyetemről. Később Litvinovban volt tanár, itt írta műveit, amelyek nem jelenhettek meg, csak szűkebb, írói baráti körében (Jan Zábrana, Bohumil Hrabal) olvashatta fel őket. Önéletrajzi regényét, amelyből részletet közlünk, szintén itt írta, az ötvenes években. A regény cenzúrázott változata csak 1966-ban, a teljes regény pedig 1994-ben jelenhetett meg. Jedlička 1968-ban emigrált és haláláig, 1990-ig a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. (Josef Jedlička: *Kde život nás je v puli se svou poutí*, Praha, Mladá fronta, 1994. Megjelent a *Híd* című folyóirat 2006. októberi számában.)

a büntudat miatt, mert közben eltépte skótkockás szoknyáját, na meg azért is, mert belátta, a lánynak igaza van, abbahagyta a dohányzást, és vett magának egy csokoládé színű egysoros öltönyt. Ezzel lezárult a gyermekbetegségek időszaka, és elérkezett az érett férfikor ideje, mikor is nem habozott hosszútávú célokat kitűzni maga elé. Hát persze! – gondolta Pachta. Tizenegy év! – és elégedetten nyugtázta, hogy áramló vére kisöpri testéből a szédülés maradékát.

– Aztán engem is vigyél el egy körre! – mondta a férfi, mikor Pachta leszállt. Majd egy csepp irigység nélkül a szomszédjához fordult: – Mi csak televízióra spórolunk. Hát igen, Pachta felesége varr odahaza!

Közel a pályaudvarhoz, a textilgyár előtt Pachta öszszetalálkozott egy munkásör-egyenruhás fiatalemberrel.

– Szabadság! – szólt az szolgálati hangon.

– Szabadság! – felelte Pachta. – Mi történik itt?

A fiatalember vállat vont.

– Készenlétben vagyunk.

Mindeközben a Genezáreti-tó partján egy kibucban fekete szemöldökű lányok a kézigránát használatát gyakorolták. Rövid, őszhajú nő vezette a gyakorlatot, kinek a bal alkarjára szám volt tetoválva. Minduntalan elfordította fejét, mikor egy gránát véletlenül a kék tóba hullott, és a felforrat vízből fehér hasú halak bukkantak elő.

A vonat, akár egy mosdatlan öregasszony, vizeletszapot árasztott. Ladislav Pachta egy félig üres fülkében foglalt helyet. Szemben vele, a sarokban három férfi kártyázott. Magányába húzódva, közömbösen figyelte a játékot. Eszébe jutott, hogy a töktizes a tromf, de mindhiába, a férfiak römikártyával játszottak.

Pachta nem szokott kártyázni. Mikor Miluškával összeházasodtak és amerikai konyhát vettek, rozsdamentes evőeszközt meg hatszemélyes porcelánkészletet, abbamaradt a kocsmázás is, heti egy sörét ezután otthon itta meg vasárnaponként.

– Az a legfontosabb – mondta Miluška az esküvő után –, hogy egy szép polírozott nappalink legyen. De nem olyan közönséges, akkor inkább semmilyen, akkor inkább még várunk. És a rendes kárpitozás, ami kitart egy egész életen át! Beleülsz a fotelbe, bekapcsolod a rádiót, és semmi más nem hiányzik az égvilágon! Az otthon szépsége – mondta Miluška –, az otthon szépsége semmivel sem pótolható.

A világ tele volt finom, puha, polírozott holmival. A földgyaluk új lakótelepek számára vajtak alapot. Folyókat szabályoztak, gátakat építettek, új síneket fektettek le, gyárak ragyogtak fel az éjszakában kivilágított ablakok ezreivel, és a hús-, a liszt-, a zsír-, a háztartási készülék- meg a textíliafogyasztás szédítő gyorsasággal nőtt. A piac egyre több termékkel gazdagodott. A petíáni

kilátót adótoronnyá alakították, csökkent a motorkerékpár ára, és az utakon megjelentek az első népautók. Az élet szédítő perspektívákat kínált.

Állólámpára, fényképezőgépre spóroltak, aztán nagyrádióra és centrifugás mosógépre. Kezdetől fogva remek házasság volt ez. Miluška jó pénzért varrt, és jól gazdálkodott.

– A táplálkozáson nem szabad spórolni – mondta –, de ha az ember vesz egy kiló húst, az megérződik. Ha éhes vagy, kenj inkább egy vajas kenyeret.

– Egyébként – mondta egyszer, amikor fizetéskor a pénzt számolta – már régóta mindenünk meglehetne. De te, Lád'a, azt kell mondanom, valahogy megakadtál. Nézd, ott van például Kondr! Továbbképzti magát, állítólag műszaki vezető lesz belőle, ami havonta legalább háromszáz koronát jelent.

Akkor hetente négyszer ő is esti szakközépiskolába kezdett járni. Éjfélig könyökölt a logaritmustáblák és a cseh irodalom rövid története fölött, miközben Miluška könnyező szemmel taposta a varrógépet. Vitte valamire. Vettek egy televíziókészüléket, és felajánlották neki a párttagságot.

Aztán hűtőszekrényre spóroltak, és egy 250-es Jawára. Az életszínvonaluk egyre emelkedett. Csak gyerekek nem volt még, azt Miluška nem akart.

– A gyerekekkel még ráérünk, majd ha meglesz mindennünk – mondta, mikor egyszer a férfi ezt szóba hozta. – Szerencse, hogy ott akkor semmi nem történt, mert bizony nem volt túl sok eszünk.

Az esküvő előtt vett egy nagy csomag óvszert, és a víz alatt mindegyiket gondosan ki is próbálta.

– Kicsi madárkám – mondogatta hetente kétszer az ágyban –, elég kényelmes neked ez a kabátka?

De mivel a háztartási tanácsadó kézikönyvben azt írták, hogy semmilyen fogamzásgátlásban nem lehet tökéletesen megbízni, mindig kiszaladt a fürdőszobába, miután Ladislav Pachta elaludt, és ecetes vízzel kimosta magát.

Kaszinótojást eszek majd egy tejjívóban, álmodozott Pachta, van még szerencsés ember ezen a világon!

Azt álmodta, hogy Miluška sűrű ködbe veszve varr a varrógépén. A türkiz félgyapjú pulóvere volt rajta. Miluška! – szólt. Miluška! – kiáltott ismét. De az nem fordult meg, csak varrt és varrt, és ő észrevette, hogy nem is ködben, hanem egy zúzmarával borított üvegtábla mögött van. Hevesen törölgetni kezdte a táblát, izzadt, nehezen vett levegőt, mígnem rájött, hogy az egy homályos tejüveg, olyan, amilyen a patikák ajtaján szokott lenni.

Prágában ébredt. Gyűrött volt a nadrágja, fájta a feje. Már nem volt kedve kaszinótojást enni. Prágában esett az eső.

Budapesten kitört a fegyveres felkelés. „Ez a harc lesz a végső, csak összefogni hát!” – énekelték pincébe zsúfolódott nők és férfiak, ahova az államvédelmisek kézigránátot dobtak. Kilenc férfi az Astoria szállóban csendesen ült levágott fejjel.

Az autótelep közelében Pachta betért egy játékboltba, és cica meg kutyus formájú kesztyűbábót vett a gyerekeknek. A kislány tizenöt hónapos volt, Marcelkának hívták, és azon a napon fogant, amikor hazahozták a króm kettőszázötvenest.

Este aztán körüljárták a lakótelepet. A réten ciripeltek a tücskök, a felszíni fejtésekből pára emelkedett, és Miluška csak nevetett, mikor virágzó ágak alatt hajtottak el. Ladislav Pachta behunyta szemét az almaszirom esőben.

Nyáron elmehetünk sárgabarackért Litoměřicébe – mondta Miluška, és a sárvédőről lepöckölt egy hervadt virágot. – Az ember megkívánja néha a sárgabarackot – mondta sokatmondóan, harisnyakötőjét igazítva. – Minden pénzbe kerül, tudod, Ládík.

Miluška! – szólt, mikor aludni mentek.

– Mi van?

– Én annyiszor gondoltam arra, hogy ez mind talán nem is igaz.

– Mi? – kérdezte Miluška, hajcsavaróval a szájában.

– A boldogság.

– Te kis bolondom! – felelte, és megsimogatta ritkuló haját.

A falon át a rádióból a Ruszalka ária szivárgott, és a bányák fölött vörösen fénylettek a csillagok az éjszakában.

– Az embernek – mondta – talán nincs is szüksége mindenre!

Miluška egyre jobban belelendült a nevetésbe.

– Mindenre? Neked, férjecském, egy csepp érzéked sincs jövőhöz!

– Miluška!

– Na!

– Szeretsz?

– Persze – mondta –, ezentúl egy Spartakra fogunk spórolni.

Átkarolta a nőt és odasimult hozzá, de az kiszabadította magát az ölelésből, s miközben a távoli sziréna a harmadik váltás kezdetét jelezte, óvatosan lehúzta róla az óvszert és letette az éjjeliszekrényre.

– Apuskám – suttogta – apuskám.

Mikor aztán a negyedik hónapban volt Miluška, a motoron jó haszonnal túladtak, hiszen vége lett a kirándulásoknak. A babakelengyét Miluška maga varrta anyagköltségen. A gyermekágy idejére már összejött tizenhétezer, s amikor Marcelka egyéves lett, Ladislav Pachta kiváló és megbízható munkájáért külön pénzjutalomban részesült, ráadásul megkapta az utalványt is.

– Sok szerencsét – mondta az eladó, amikor Pachta beindította a kávészínű Spartakot. – És óvatosan a kuplunggal – figyelmeztette –, míg be nem járódik!

Esőben indult útnak, óvatosan, a mellékutcákban vezetett. Néha valaki utána fordította a fejét. Új szörme és lakk illata volt a kocsinak. Pachtának egy pillanatra ismét visszatért reggeli hányingere. Alkonyodott, az út mentén kigyúltak a kirakatok, melyek zsúfolásig voltak polírozott bútorral, nagyrádióval, ananászkonzervvel, csabai kolbással, csillogó hűtőszekrényvel, mosógéppel és porszívóval. Jól látta a kristályüveg konyhákat, a fényképezőgépeket, a kézzel varrt cipőket, a babakocsiakat, a televíziókat és minden, minden mást, ami számára a múltat jelentette. Fehér női torzók villódtak az alkonyatban, méz- és mályvaszín gyapjában, lazacszín szilokban, fekete csipkés, tajtékfehér monofilban, színváltó taftban, vörös tüllben, türkiz kínai selyemben, mely csak a hirtelenszőke nőknek áll jól. Ladislav Pachta csokoládészín Spartakjával végre elérte az országutat. Már teljesen besötétedett. Bekapcsolta az üvegtörlőt és felkattintotta a fényszórókat.

Egy sötét utcában, Budapest külvárosában eközben egy férfi állt háttal a falnak, melyen kifakult „Да здравствует Красная Армия” felirat állt. A három munkásőr felemelte puskáját. A férfi egy tétova mozdulattal megtapogatta a vakolatot, majd kinyitotta a szemét.

Ladislav Pachta beletaposott a gázba, és a steril bőr illatú, csokoládészín tokot elnyelte a sötét.

Melbourne-ben folytatódott az edzés. A hajnalcsillag megfakult a keleti égen, Zátópek és Jungwirth ruganyos futásba lendült a homokos tengerparton. Az óceán csendes volt, a hullámok szelíden nyaldosták fehér edzőcipőiket.

A köd a földfelszínre ereszkedett. Pachta megállt a dombon, a lakótelep fölött. Eszébe jutott, hogy még meg se nézte rendesen a kocsi. Kiszállt és körüljárta az autót. A hátsó kerék mögött a sötétben, a híg sárban mély nyom húzódott, melynek végén felfénylett egy Sophia Loren mellű, türkiz pulóveres, fehér női torzó. Pachta köhögésrohamot kapott. A járvány egyre terjedt.

Öregszem – gondolta, és hirtelen hányingere támadt, amint a reggeli cigarettára gondolt. Neki támaszkodott a karosszériának és óvatosan, hogy be ne piszkítsa a kocsit, híg gyomorsavat öklendezett. A Spartak ridegen fénylett itt, a világ közepén.

– Most már mindenünk megvan! – szólt Ladislav Pachta a sötétben, majd a csendben elállt a lélegzete.

Ezen az éjszakán egy Fekete-tengeri reptérről felszálló szovjet repülőraj Budapest lakónegyedeire szórt bombákat. Szárnyukra vörös csillag volt festve.

– Mindenünk! – üvöltötte.

A Spartak csak állt a lakótelep felett a dombon. Új, szeplőtlen bőr és lakk illatú, édes reményünk, a szomorúak menedéke, elefántcsonttorony, a hajnal csillaga! – és mögötte már nem volt semmi, csak az üres, végtelen űr, melyben sarktól sarkig jár a jeges szél.

Sokan azt mondták, hogy az a kissé homályos fénykép, melyen Alice az Eiffel torony legfelső emeletén térde közé szorítja szoknyáját a nagy szélben, nem valódi. Alice ilyenkor mindig izgalomba jött, és azt állította, hogy a párizsi levegő gyöngyöző köde igenis lé-

LUDVÍK VACULÍK

Cseh álmoskönyv

Csütörtök, 1979. július 19.

Talán tavaly őszi óta motoszkál bennem egy dal, csak énekelni hallottam, Zlínben a háború alatt tilos volt játszani. Magyar zeneszerző írta, de mert hatására állítólag több tiszt is föbe lötte magát, később betiltották.

*Szomorú vasárnap, sohasem lesz vége
mert nincs már szerelem, nincs már csak az éhe,
hogy mi jön ezután, nem jut most eszembe,
hiába motoszkál egész nap fejembe,
égnek már a lámpák, szívemben fájdalom,
ülök az ablaknál, fejemet lehajtom,
lalala lalala sötét már kint az ég,
szívemben már csak vágy és örök bánat ég,
így lesz ez soká még,
így lesz ez soká még.*

*Ez a dal szerelmes szíveknek nótája,
és nagyon szomorú második strófája:
megcsókolt édesen, lehunytam a szemem,
először éreztem, milyen a szerelem,
szerelem, szerelem, de gyorsan tovaszállt,
rám a gyász, fájdalom, szürkeség, bánat várt,
lalala lalala lalala lalala,
szívemben szép álom nincsen már régesrég,
csak a vágy emészt még,
csak a vágy emészt még*

Elmentem a magyar kulturális központba, hogy megkérdezzem, felszabadították-e azóta a dalt a tilalom alól, s felvették-e lemezzre. Amikor az eladónőknek jól-rosszul

tezik. Bizonyítékul felállt és mindenkinek megmutatta esküvői ruháját, melyen néhány apró borfolt volt látható. Mindezek ellenére megértem izgatottságát, mert ezt az opálos fényt én igen jól ismerem – egy álomból, egy valódi álomból, mely oly gyakran tért vissza akkoriban, azokban a korai ötvenes években, mikor a prágai utcák oly fájdalmasan rángatóztak, akár a bőrét vedlő kígyó.

(...)

Kollár Árpád fordítása

elénekeltem az elejét, mindannyian felismerték: – Szomorú vasárnap, szomorú vasárnap – mondták egymásnak magyarul, és nekiláttak keresgélni. De sajnos se lemezük, se kottájuk nem volt. Elmentem Šiktanchoz, hátha a felesége, aki magyar, ismeri a dalt. Šiktancné tudta a magyar szöveget, de hiányosan. A magyar szöveg meglehetősen eltér a csehtől, elsősorban abban, hogy férfi mondja: gyere, várlak, megtalálsz, feküdni fogok, és hat nagy gyertya ég majd körülöttem... ami már jobban emlékeztet a lövöldözésre. Ezután megfélemedkeztem a dalról, de tegnap Karel Šiktanc azt mondta, hogy megszerezte Hradskýtól az eredeti szöveget, meg is próbálta már feleségével lefordítani, de az asszony egyelőre nagyon giccsesnek találja a fordítást. Azt mondtam: – Ez ne vegye el a kedved, Karel, kerlek! Ennek giccsesnek kell lennie! Ez egy romantikus, könnyfacsaró dal, amit mintegy parodizálva énekelünk, mert szégyelljük komolyan venni, de igazából halálosan komolyan gondoljuk. – Alighanem igazad van – mondta Karel Šiktanc –, csinálok még vele valamit, de ide hallgass, állítólag Tatarka írt valami erotikus szöveget, abból nem tudnál adni? – Hazamentem, és azonnal vittem neki egyet az *Irományokból*. Megkérdezte, mivel tartozik. – Semmivel, ha lefordítod nekem a *Szomorú vasárnapot*. – Köszönöm, számíthatsz rám.

(...)

Amikor hazamentem, a postaszekrényben egy borítékot találtam, benne a *Szomorú vasárnap* fordítását Karel Šiktanc-tól. A papír alján k. aláírással ez állt: „Kedves Ludvík, íme, megcsináltam. Énekelgesd csak, de ne röptes golyót a fejedbe, azt hagyd a magyar tiszteknek!

*...Álmokat kergető vasárnap délelőtt,
bánatom hintaja nélküléd visszajött...*

Úgyhogy pontosan stimmel minden. Sírok. (Most, 1980. március 18-án, újra.)

LUDVÍK VACULÍK (1926) műveiben többször hivatkozik a morva és magyar népzene közös elemeire. A *Cseh álmoskönyv*ben, amely a cseh-szlovák ellenzék mindennapjait dolgozza fel, visszatérő motívum a *Szomorú vasárnap* című dal is. (Ludvík Vaculík: *Cseh álmoskönyv*. Pozsony, Kalligram, 1998.)

(...)
 Ahogy kaszálok, a füvel milliméternyi földréteget is leviszek. Éles kaszámmal skalpolom a kertet! Hét év alatt ekkora gyakorlatra tettem szert a kasza fenésében. Gallyba ütközöm, szivárványos eső hull rám. És egyfolytában két sor jár a fejemben, az ironikus strófa, amit magam kapáltam össze a *Szomorú vasárnap* dallamára:

... hol voltál vasárnap, hétfőn majd megírod,
 s azt is, hogy Ludvíkod netalán veled volt...

Egyszer régen volt egy álmom, amellyel aztán reggel pompásan elszórakoztattam a családomat. Egy konferencián voltam, s bár senki sem szólított fel, és senki sem várta tőlem, felálltam, és beszélni kezdtem. No de hogy! Sehogy! Már levegőt vettem, hogy megszólaljak, s még fogalmam se volt róla, miről fogok beszélni. És mégis mondtam valamit, valami zagyvaságot, ami könyörtelenül hajtott engem tovább, így aztán szabad beszédtempóban állítottam össze egy súlyos kérdést, s diadalmasan rögtön a megoldást is megadtam. Beszédem kilenc szóból állt. De mindenkit elképesztettem vele! Csakhogy az a kín!

(...)
 A mozdulatlan roham, melynek dühe befelé fordult, elmúlóban volt. Bágyadt közöny vett erőt rajtam, kis híján összecsucsklottam. S ekkor Helena arca megmozdult. Mintha régóta együtt élnénk, döbenten, óvatosan és gyöngéden azt mondta: – De hát mi van veled? – Éreztem, hogy érez engem, s ez elég volt ahhoz, hogy összedj megmagam. Zsebembe nyúltam, és azt mondtam: – Itt van a dalocska, amit írtam neked. – Mert neki írtam, a *Szomorú vasárnap* dallamára. Most nincs kedvem idézni, nem vagyok költő. Bosszúvagyó szöveg, Helena testére szabtam, egyszer már hallotta tőlem, tegnapelőtt. Elbőgte magát.

... eredj csak férjedhez
 ha már úgy imádod
 méltón az ünnephez
 iszom egy pohár bort
 lehunyom a szemem, nézek a pohárba
 s becsúsok megint a bársonyos tralala
 hiszen ma hétfő van
 te meg a – (Bécsben!)
 (...)

Szombat, 1979. október 13.

A rádióban balról jobbra ugyanaz a dübörgés uralkodik, az Amerika Hangja rendkívüli adásában megint a pápa ottani látogatásáról beszél, ez már nem érdekel, s az a sok találgatás, hogy Brezsnyev vajon hogy gondolja,

idegesít. Bécs felé igyekezve fennakadtam Budapesten, ahonnan olyan szép zene szólt, hogy ott maradtam, s arra táncoltam a műsor végéig.

(...)
 A csárdást mindig úgy táncolom, hogy nyugodtan ülök a széken, egyik kezemet feltartom, és finoman mozgatom az ujjaimat. Mindent magam elé tudok képzelni, és zuhanok. Elhatároztam, hogy sürgősen veszek az önkiszolgálónkban egy üveg tokaji szamorodnit, és az egészet megiszom. És mindent magam elé képzek, s utána leírom. De az esetlegesen elrontott lapokat nem szabad a papírkosárba dobnom, mert ott Madla megtalálja őket, és felhasználja ellenem: – Azt kérdezted tőle, szerinte te élőködsz-e rajta, ugyan kérek, milyen választ vártál, az egy okos nő! – A magyar zene hasonlít a morvához, pontosabban a morva zene egyik oldalról hozzásimul a magyarhoz, mert azt azért mégsem állíthatjuk, hogy a magyarok tőlünk puskáztak. Fél óra múlva a budapesti muzsikát egyhangúsággal gyanúsítjuk, és érezzük, hogy Uherské Hradiště már jó néhány perce változtatott volna a ritmusán, a dallamán, a témáján. A morva muzsika szer-teágazóbb, lelkileg többhúrúbb, mindent felszívott a környékről, Morvaország a zene fővárosa.

Ma szép nap volt, meleg, szomorkás és bágyadt, a délután folyamán a barométer hat rovátkával süllyedt, s igen alacsonyan áll. Minden füst leszáll, a kerteken benzinzűz ül. Nem volt kedvem újra fára mászni, elővettem a kaszákat. Csakhogy ilyen későn már nem szokás a füvet kaszálni, az október maga is tiltakozik ellene, ami abban nyilvánult meg, hogy dühös lettem. De lehet, hogy azért gurultam be, mert megérkezett Rohlen néni két fia, és kaparni kezdte a rozsdát a télikert vasszerkezetén. Odamentem hozzájuk, köszöntem, és azt mondtam: – Gazembernek érzem magam. – Felesleges – mondta az egyik fiú. De én fogom a másik létrát, óvatosan a fa koronájába csúsztattam, miközben sajnos letörtem egy kis ágat, utána a létrával levertem talán három almát, mire megráztam a létrát, és addig rángattam-cibáltam, amíg az összes alma le nem potyogott, majd otthagytam az egészet. – Menj és szedd fel, mert a végén még öszszetaposom – tanácsoltam Madlának.

És elmentem meglátogatni Vodsloňkat. Ott megtudtam, hogy még egy fiuk, vagyis már a második, külföldön maradt, a feleségével meg a gyerekével. Már csak egy fiuk van itthon, akinek ezentúl még nehezebb lesz az élete. Gyanítom, hogy a szülőket nem érte váratlanul a dolog, s inkább az sújtotta le őket, hogy mégis megtörtént, amire számítottak. Az ifjabb Vodsloň, az utolsó, aki itthon maradt, mesélte, hogy náluk a melósok nevettek a Rudé právo *Kohout már nem kukorékol* című cikkén.

Körtvélyessy Klára fordítása

BOHUMIL DOLEŽAL
**Magyarország képe
 a XIX. századi cseh politikai
 gondolkodásban**

(részlet)

(...) František Palacký, az újkori cseh politika megteremtője és Karel Havlíček, a cseh szabadelvű újságírás letéteményese (...) szenvedélyes ellenzékiességgel, s már-már gyűlölettel gondoltak a magyar eseményekre. Ezen magatartásukat egyrészt a magyar politika sikereit kísérő valamiféle cseh féltékenység, másrészt pedig annak a hozzáállásnak a mély elítélése motiválta, melyet releváns magyar politikai körök időről időre a nem magyar nemzetiségekkel szemben tanúsítottak. A nemzetiségekkel szembeni magyar fellépés elítélését egy aránylag mélyen gyökerező cseh tévedés is erősítette; cseh környezetben akkoriban az a tévhit uralkodott, hogy a szlovákok a cseh nemzet keleti ágát képviselik, s ennek folytán a magyar politikai reprezentációnak a szlovákokkal szemben tanúsított problematikus magatartását saját ügyüknek tekintették. Ezzel magyarázható, hogy a magyarokat a németekkel egyetemben miért tartották a cseh nemzet mindenkor legfőbb ellenségének. A szlovákoknak a XX. században aztán – több évtizedes kitartó igyekezettel – sikerült a cseheket meggyőzniük arról, hogy önálló nemzetet képeznek.

Karel Havlíček 1848-ban a Národní Novinyban többek között a következőket írja: „A németek és a magyarok eleitől fogva a szlávok kárára voltak, a békeszerető szlávok mindenkor vereséget szenvedtek őrzöngő ellenségeiktől, akik aztán kemény jobbágysorsra kárhoztatták őket, hogy évszázadokon át gyötrődve hódítóik dicsőségét szolgálják.”

Egy másik helyen pedig azt olvashatjuk: „A magyarok uralmukba vették a történelmi Magyarország területét, az itt levő szlávokat nehéz igába hajtották, amelyből azok csak most próbálkoznak kitörni.” Eltekintve attól, hogy Havlíček itt a XIX. században fennálló problémákat önkényesen kiterjeszti az azt megelőző századokra, megdöbbentő, hogy 1848 viharos légkörében milyen módon változnak meg a szláváságról vallott nézetei. 1847-ben ugyanis cseh környezetben nagy felháborodást váltott ki egyik cikkével, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a szláv elnevezés csupán tudományos és néprajzi fogalom, nem

pedig valamilyen nemzeti egység körülhatárolása, hogy csehek vagyunk, nem pedig szlávok, és hogy az orosz imperializmus ideológusai a szláv megnevezést hódító céljakra használják fel. Ezzel egyidejűleg az idézetekből érződik Herdernek a szláv békeszeretetről szóló mítoszainak a hatása is. És végsősoron, hogy Havlíček a „szláv” problematika megítélésétől visszatért a romantikus illúzióhoz, annak pragmatikus politikai háttere volt: a csehek abban reménykedtek akkoriban, hogy a „szláv” rokonságot az osztrák birodalomban kihasználhatnák politikai céljaik eléréséhez, és titokban – a birodalom szláv népei közt – saját hegemóniájukat tartották szem előtt.

Valamivel később, az 1870-es évek elején František Palacký rövid lélegzetű politikai munkáinak gyűjteményes kiadásához (mely *Radhost* címmel jelent meg) írt előszavában Havlíčekhez hasonlóan nem dicsérő szavakkal illeti a magyarokat, az „osztrák birodalom második hegemón népét”. Idézem: „Ennek az ázsiai népnek a sors különös kegyessége folytán megadatott az, ami rokonainak és elődeinek, a nála sokkal hatalmasabb hunoknak és avaroknak nem sikerült, mégpedig hogy az európai földön megélt történetének ezredik évfordulóját ünnepelheti. Ám ha a magyarok sokáig úgy fognak viselkedni szomszédaikkal szemben, ahogyan azt emlékezetünk óta teszük, kezeskedem azért, hogy a második ezredév eljövetelekor nem lesz utódok, aki még ünnepelhetné vagy ünnepelni akarná emléküket.”

Az idézett sovinizista aláfestésű megállapítások érthető okokból bármennyire is kellemetlenül hangzanak a mai magyar hallgató fülének, azt javasolnám, hogy ne becsljük túl jelentőségüket. A nemzetiségi ellentétek kiéleződése a XIX. század közép-európai térségének koloritjához tartozik, s ez minden bizonnyal összefügg azzal, hogy e tájon a német típusú emancipációs nemzeti liberalizmus terjedt el, amely szerint a felebaráti szeretet egy-egy nemzeti társadalomra korlátozódik. És végezetül a cseh magatartásra a cseh nemzeti mozgalom valamiféle mizantropiája is rányomta a bélyegét. (A két szóban forgó szerző a lengyelekről sem ír lényegesen kedvezőbben. A cseh társadalom egy minden oldalról fenyegetett társadalom volt, amelynek helyzetét a gyenge kisember pozíciójához hasonlíthatjuk, aki félelmében sok szempontból hisztérikusan viselkedik.) Lényegesen érdekesebb egy másik tény: az említett nemzeti hisztéria felszíne alatt Havlíčeknél és Palackýnál egyaránt megszólalnak más hangok is, s bár olykor nem mentesek az irigységtől sem, de mégis a politikailag fejlettebb

BOHUMIL DOLEŽAL (1940) politológus, történész, a cseh demokratikus ellenállási mozgalom tagja, a XX. századi cseh–magyar kapcsolatok kitűnő ismerője. Írásai gyakran jelennek meg magyarországi kiadványokban. Az 1998-as Tokaji Íróklubban elhangzott előadásának szövegét a *Hitel* 1999. januári száma közölte.

szomszéd iránti csodálat hangjai. Richard Pražák professzor a cseh–magyar kulturális kapcsolatokról írt munkájában Karel Havlíčeknek 1848 előtt a Česká Vcela folyóiratban megjelentetett sorait idézi, melyek elismeréssel és csodálattal adóznak a magyar társadalomnak, amely a szerző szerint hazaszeretben példaképpül szolgálhatna a cseheknek. Hasonló fejezeteket találunk Havlíček levelezésében is. Bár a magyar forradalmat visszautasította (ugyanis a Magyar Királyság területén kizárólag a magyar nemzeti hegemonia érvényesítésére tett kísérletet látott benne, ezért az osztrák kormány oldalára állt), a magyar szabadságharc bukása után Haynau terrorjáról mégis igen elítélően szolt. František Palacký legismertebb politikai munkájában (*Az osztrák állam eszméje*) kifejtette az osztrák birodalom föderalizálására kidolgozott koncepcióját, és egyidejűleg élesen bírálta a készülődő osztrák–magyar kiegyezést, de elismeréssel szól „a patinás magyarországi alkotmányról”, amelyet a föderációban példaképpként ajánl a tagországok alkotmányaihoz. Ebben az összefüggésben nem hiányzik a magyar szabadságszeretet dicsérete sem: „A magyarok nem tudnak bürokráciában élni és boldogulni sem. Az európai kontinens minden nemzete közül e tekintetben ők különböznek legjobban például a franciáktól, akik a hivatalnokok és rendőrök tanácsa és segítsége nélkül talán már sem létezni, sem mozdulni nem tudnak.”

Legyenek ezek bár apróságok, de jellegzetesek. Arról vallanak, hogy a cseheknek valójában imponált a magyar nemzeti mozgalom, bár annak méltányolása olykor az irigység hangjaival keveredett.

Bár nem szándékozom itt alapos összehasonlítást végezni, de úgy vélem, hogy hasonló kettősséget fedezhetnénk fel abban is, ahogyan a magyarok látták a cseheket. Ez megnyilvánul egyrészt a cseh szolgalelkűség hangsúlyozásában (Bajcsy-Zsilinszky Endre az 1940-es években a „századokon keresztül szolgaszerepre kárhoztatott és csupán valószínűtlen ügyeskedésekkel és fantasztikus véletlenek folytán szélesebb közép-európai jelentőségre vergődött cseh népről” beszél). Másrészt nem hiányzik a kissé irigykedő csodálat a polgárosodott cseh társadalom iránt (bár véleményem szerint éppen ezt a tényt Magyarországon némileg túlértékelték).

Lényegesnek azt tartom, hogy a közép-európai nemzetek kamaszkorában is valamelyest megvoltak a kölcsönösség, mégpedig a kölcsönös tájékozódás, a kölcsönös megértés és ennek alapján az együttműködés feltételei. Kihívás és elkötelezettség ez a jelenben, mindenekelőtt a cseh–magyar kapcsolatokat illetően. A közép-európai gondolat Csehországban 1989 után újraéledt. Különös jelentősége van ebben az összefüggésben a csehszlovák föderáció felbomlásának. Az államokat azon eszmék éltetik, amelyek létrehozták őket, márpedig a csehszlovák államszövetség egykoron csaknem valamennyi szomszédos országgal szemben a csehek és a szlovákok védelmi szövetségeként jött létre (amelyben a csehek domináltak, s a szlovákok egyenlőtlen helyzetbe kerültek). Az 1990-es évek elejére ez az államalakulat anakronizmussá vált, és nem kerülhetett el a sorsát. (...)

A SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY KÖNYVAJÁNLATA 2007 TELÉN

Csanády János: *Kicsi vagy, világ!* – 1700 Ft
 Jókai Anna: *Krónikásének 1956–2006* – 1000 Ft
 Pomogáts Béla: *Ötvenhat csillaga* – 2000 Ft
 Barabás Zoltán: *Kútbanéző* – 1300 Ft
 Carrère, Emmanuel: *A bajusz* – 1700 Ft
 Kocbek, Edvard: *Kisfiú a fán* – 1400 Ft
 Kováts Flórián: *A mi rendszerünk* – 1500 Ft
 Myśliwski, Wiesław: *Látóhatár* – 2900 Ft
 Outers, Jean-Luc: *Napirend* – 1800 Ft
 Paasilinna, Arto: *Az akasztott rókák erdeje* – 1700 Ft
 Pósa Zoltán: *Alászállítás* – 1300 Ft
 Szöllősy Tibor: *Áthallatszik a harangszó* – 1900 Ft
 Utassy József: *Farkasordító* – 1500 Ft
 Vasy Géza: *Későmodern prózáirók* – 2900 Ft

MEGJELENÉS ELŐTT:
 Szilágyi Imre: *Önismeret és egzisztencia* – 1900 Ft

Címünk:
 1068 Budapest, Városligeti fasor 38. Tel./Fax: 351-0593
 iroszak@t-online.hu, www.szephalom-konyvmuhely.hu

A kiadóban vásárlóknak
 20% kedvezményt biztosítunk!

Nyitott Műhely

2003 június **Ajpin, Jeremej** • július **Rott József** • augusztus **Nagy Zoltán Mihály** • szeptember **Körmendi Lajos** • október **Csender Levente** • november **Jókai Anna** • december **Marsall László**

2004 január **Kalász Márton** • február **Határ Győző** • március **Daczó Árpád Lukács** • április **Nagy Gábor** • május **Penckőfer János** • június **Lázár Ervin** • július **Buda Ferenc** • augusztus **Kiss Benedek** • szeptember **Kovács István** • október **Nagy Gáspár** • november **Mezey Katalin** • december **Agh István**

2005 január **Léka Géza** • február **Görömbei András** • március **Dobozsi Eszter** • április **Csoóri Sándor** • május **Szentmártoni János** • június **Csiki László** • augusztus **Farkas Árpád** • szeptember **Bodor Adám** • október **Tózsér Árpád** • november **Szörényi László** • december **Vasadi Péter**

2006 január **Méhes György** • február **Szakonyi Károly** • március **Ferenczes István** • április **Tornai József** • május **Bella István** • június **Vathy Zsuzsa** • július **Báger Gusztáv** • augusztus **Méhes Károly** • szeptember **Lászlóffy Aladár** • október **Sulyok Vince** • november **Gyurkovics Tibor** • december **Karátson Gábor**

Európai és Világirodalmi Figyelő

1995 június **szlovák** (*Kis Szemán Róbert*) • augusztus **horvát** (*Kiss Gy. Csaba*) • szeptember **ír** (*Gergely Agnes*) • október **holland** (*Gera Judit*) • november **belga** (*Lackfi János*) • december **finn** (*Jávorszky Béla*)

1996 január **francia** (*Lackfi János*) • február **mazúriai lengyel** (*Kovács István*) • március **frankofón hét** • április

norvég (*Masát András*) • május-június **flamand** (*Gera Judit*) • július–augusztus **szlovén** (*Reiman Judit*) • szeptember **amerikai** (*Bollobás Enikő*) • október **csecsen** (*Kun Miklós*) • november **európai cigány** (*Bari Károly*) • december **svéd** (*Jávorszky Béla*)

1997 január **belga** (*Lackfi János*) • február **cseh** (*Kis Szemán Róbert*) • április **szerb** (*Milosevits Péter*) • május–június **amerikai magyar** (*Gábor Róbert és Lauer Edit*) • július–augusztus **román** (*Demény Péter*) • szeptember **lengyel esszé** (*Kovács István*) • október **portugál** (*Pál Ferenc*) • november **svájci** (*Odor László*) • december **észti** (*Jávorszky Béla*)

1998 január **orosz** (*Bratka László*) • február **amerikai nőirók** (*Bollobás Enikő*) • március **svájci francia** (*Alain Bagnoud*) • április **ír** (*Kabdebó Tamás*) • május **izraeli** (*Kiszely Gábor*) • június **1848 a környező népek szemével** (*Kovács Ferenc és Sulyok Vince*) • augusztus **Prága 1968** • szeptember **finn** (*Jávorszky Béla*) • október **török** (*Tasnádi Edit*) • november **olasz** (*Szénási Ferenc*) • december **albán** (*Schiütz István*)

1999 január **bolgár** (*Juhász Péter*) • február **német** (*Simon László*) • március **dán** (*Kertész Judit*) • április **közép-kelet-európai abszurd** (*Margittai Gábor*) • május **szlovák** (*Bolemant Éva és Forgács Ildikó*) • június **quebec-i francia** (*Martonyi Éva*) • augusztus **amerikai multikulturalizmus** (*Bollobás Enikő*) • szeptember **fiorszk** (*Mervel Ferenc*) • október **katalán** (*Déri Balázs és Faluba Kálmán*) • november **japán** (*Vihar Judit*) • december **spanyol** (*Pávai Patak Márta*)

2000 január-február-március **erdélyi német** (*Schuller Anger*) • április-május-június **Krakkó** (*Szemán Erzsébet*) • július-augusztus-szeptember **brazil** (*Pál Ferenc*) • október-november-december **izlandi** (*Mervel Ferenc*) • **szárd** (*Szénási Ferenc és Stefano De Bartolo*)

2001 jan.-febr.-márc. **német** (*Nemes-kürty Harriet*) • ápr.-máj.-jún. **portugál** (*Pál Ferenc*) • júl.-aug.-szept. **finn-észti** (*Fehérvári Győző, Jávorszky Béla*) • okt.-nov.-dec. **török** (*Tasnádi Edit*)

2002 január **szibériai finnugorok** (*Nagy Katalin*) • február **baden-württembergi német** (*Imre Török, Nagy Gábor*) • március **kárpátaljai ruszin** (*S. Benedek András*) • június **kinai** (*Zombory Klára*) • július **amerikai** (*Andrew Singer*) • augusztus **finnugor** (*Domokos Péter*) • október **japán** (*Vihar Judit*)

2003 január **svéd** (*Mervel Ferenc*) • február **görög** (*Caruha Vangelio*) • április **finnugor** (*Domokos Péter*) • október **amerikai** (*Sohár Pál*) • november **galego** (*Pál Ferenc*)

2004 január **lett** (*Jávorszky Béla*) • február **dán** (*Kovács Katáng Ferenc és Sulyok Vince*) • március **portugál** (*Pál Ferenc*) • április **osztrák** (*Ircsik Vilmos*) • május **namuri belga** (*Lackfi János*) • június **lengyel** (*Zsille Gábor*) • július **francia** (*Szávai János*) • augusztus **finn** (*Jávorszky Béla*) • szeptember **norvég** (*Sulyok Vince*) október **szlovák** (*Zilka Tibor és Rédey Zoltán*) november **cseh** (*Beke Márton*) • december **litván** (*Jávorszky Béla*)

2005 január **északír** (*Kurdi Mária*) • február **lengyel** (*Zsille Gábor*) • május **holland-indiák** (*Pusztai Gábor*) • július **svájci olasz** (*Andó Gabriella, Szénási Ferenc*) • augusztus **sziléziai** (*Zsille Gábor*) • szeptember **NDK** (*Ircsik Vilmos*) • október **szlovák** (*Karol Wlachovský*) • december **cseh** (*Beke Márton*)

2006 január **svéd** (*Jávorszky Béla*) • február **japán** (*Vihar Judit*) • március **Kárpáti cigányok** (*Zsille Gábor*) • május **román** (*Kenéz Ferenc*) • június **szlovén** (*Lukács Zsolt*) • július **ukrán** (*Oleg Mikitenko*) • augusztus **orosz** (*Tatjana Kuzovljova*) • szeptember **uráli** (*Nagy Katalin*) • október **lengyel** • november **szlovák** (*Abrahám Barna*) • december **ír** (*Zsille Gábor*)

A Magyar Napló szerkesztősége és az Irott Szó Alapítvány regénypályázatot hirdet, amelyen minden magyar író részt vehet, állampolgárságától függetlenül. A pályázat tárgya olyan regény vagy kisregény (legalább száz oldal, azaz százötvenezer betűhely), amely hőseinek sorsában és a társadalmi élet jelenségeiben megmutatja az 1989–90-es rendszer-változás és az azóta eltelt időszak társadalmi változásait, kulturális, morális tendenciáit. Az ábrázolás hitelessége mellett a zsűri elvárja és méltányolja az írói nyelv példás magyarosságát, stílárís biztónságot, szépséget.

A zsűri József Attila esztétikai elvét tekinti irányadónak: „Szép szó magyarul nem fölcicomázott kifeje-

Regénypályázat

zést, hanem testet öltött érvet jelent. A szép szó nem csak eszközünk, hanem célunk is. Célunk az a társadalmi és állami életforma, melyben a szép szó, a meggyőzés, az emberi érdekek kölcsönös elismerése, megvitatása, az egymásrautaltság eszmélete érvényesül.” Magától értetődően ez nem stilisztikai vagy bármilyen szellemi áramlathoz kötött előírást jelent, hanem igazmondást és felelősséget, egyszóval tehetséget.

Pályadíjak: I. díj: 400 000 forint II. díj: 200 000 forint III. díj: 100 000 forint

A zsűri a beérkezett pályaművek színvonalától teszi függővé, hogy kiadja-e az első díjat. Fenntartja annak lehetőségét is, hogy az első díj ösz-

szegét további 100 000 forinttal emelje. A díjazott műveket a Magyar Napló Könyvkiadó a későbbi megalapodás szerint megjelentetheti.

A pályázat jelíges – a jelíget kérjük a kéziratban feltüntetni. A pályázó a kézírathoz mellékelte zárt, jelíges borítékban adja meg nevét és címét. Beküldési határidő: **2007. március 15.** Eredményhirdetés: 2007-es Könyvhét, Magyar Napló-hajó.

A pályaművet A/4-es papírra, lehetőleg számítógéppel kinyomtatva vagy írógéppel írva, jól olvasható formában, 2 példányban kérjük beküldeni a Magyar Napló szerkesztőségébe.

A helyezési nélküli kéziratokat az eredményhirdetés után egy hónapig őrizzük meg, és személyesen adjuk vissza szerzőjüknek.

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot ..... példányban.

Név: .....

Kézbesítési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Számlázási cím: .....

Adószám a számlázáshoz: .....

Előfizetés kezdete: .....

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft   egy évre 7392 Ft
 fél évre 3864 Ft

Aláírás: .....

Magyar Napló Kiadó Kft. 1062 Bp., Bajza u. 18.

Levelezési cím: 1406 Bp., Pf. 15.

Tel/fax: 342-8768 • E-mail: info@magyarnaplo.hu

Világháló: www.magyarnaplo.hu

Válassza ki az alábbi könyvek közül, melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk
(Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái
2005
(szerk. Bíró Gergely)

Az év műfordításai
2006 (szerk. Turczy István)

Az év versei
2005 (szerk. Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma
(válogatott és új novellák)

Az év esszéi
2005
(Szerk. Molnár Krisztina)

ODIN RÓZSAGYÖKÉR

növényi kapszula

ENERGIABOMBA
A NORVÉG TERMÉSZETBŐL

Időseknek, tanulóknak, sportolóknak (amatőröknek, profiknak), nőknek, férfiaknak

Lemerült, elfáradt, már semmi sem a régi. Töltsé fel magát újra! **Super energia napi egy kapszulában.**

A Rózsagyökér egyike a világ három legértékesebb növényének. Testünk-lelkünk, gondolataink, szexuális vágyaink újra élednek.

Odin Rózsagyökér = teljesítmény, egészség, energia, fiatalság.

Orosz, amerikai, skandináv sportolók engedélyezett étrend-kiegészítője. Skandináviában az a mondás járja: aki rendszeresen Rózsagyökéret fogyaszt az száz évig is egészségben élhet.

Elérhetőség, információ: Sópipa-Pharma Kft. 467-0802, 222-0259
 Importőr: Bio-World Kft.
 Keresse: Gyógynövényboltokban, Mediline, Herbaház, Naturprof, Zöldforrás, OMKER üzletekben és a gyógyszertárakban.

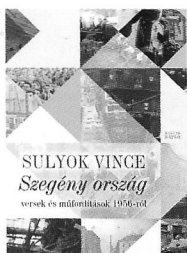
AZ ALU-MINIUM ROVID NEVE	RÁCS MOGÉ DUG	MÜTEREM	ZALAVÁR HATÁRAII	MAX. MEL GÉSON FILMFŐ SZEREPE	A CITROMI NEDVE ARANY-MONDÁS	NAPSZAK	GALLY, HAJTÁS
BEKÜLDENDŐ, 1.							Y
TÜLZŐ SZELŐSŐ SEGES				NITROGENI KEN VJ. HALÓ, FRANCIÁUL			SIEMENS ROVIDEN BUTA
ZUGOLÓNI KEZDI! ÜGYES, KÖNNYED BESZED	VELENCÉBEN: VIZI-BUSZI!		KÁBELLEI ÁTKÖTŐZ TWEED KÁRTOLT SZÖVET				
			NŐI NÉV BARÁT				
KIS ARIA BUDA-PEST ROVIDEN						TÖRÖK GJ. ELEMELI	
	DÖMÉRÖK JAVITOJA MONDAT-RESZI!				LÁSD OTT, ROVIDEN FÉLÓRAII!		ROJT KOZEPEI!
...ELISE	BEKÜLDENDŐ, 2.	ROB ... W. SCOTT REGÉNYE	CSÁSZÁR-MORZSA				
			SZAVAKBA ÖNT PLÁNUM				
JÓL JEGYEZD MEG! LÁT.				HÉLIUM VEGYJELE VESE, LATINUL			
GYŐZEL-MET ARAT			ATTAK ESELI!				
		RIBONUK-LEINSAV, ROVIDEN NÉVELŐ		LÉGIESEN KÖNNYED DEHOGYI!			
FECSEK-FARKI!	P						

A rejtvény besatírozott főszoraiban Vörösmarty Mihály gondolatát rejtettük el. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvényel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között egy nyertes könyvjutalomban részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
1406 Budapest, Postafiók 15.

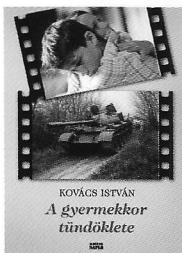
Beküldési határidő: **2007. január 31.**

PÁLYÁZATI SELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2007./JANUÁR

Súlyok Vince
Szegény ország
(saját versek és műfordítások 1956-ról)
Fr/5, kartonált
150 oldal
1260 Ft

Súlyok Vince a nyugati emigráció meghatározó alkotója, 1957-ben hagyta el Magyarországot. Összeállításában feleleveníti 1956 őszével kapcsolatos személyes emlékeit és csokorba gyűjti a magyar forradalommal kapcsolatos saját verseit, illetve műfordításait.

Kovács István
A gyermekkor tündöklete
(regény)
A/5, keménytablás
192 oldal
1890 Ft

A szerző önéletrajzi regénye egy félárva kislány szemével látja az ötvenes évek első felét és az 56-os forradalmat. A könyvből Erdőss Pál rendező készített filmet Budakeszi srácok címmel a forradalom 50. évfordulója alkalmából.

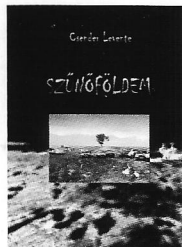
Piros a vér a pesti utcán
(Az 56-os forradalom versei és gúnyiratai)
(Szerkesztette Györi László)
A/5, keménytablás
316 oldal
2492 Ft

Kuriózusmértékű Györi László munkája. 1956-ban, a forradalom évében röplapokon, újságok hasábjain (stb.) napvilágot látott versek egybegyűjtését vállalta fel, a komoly művektől kezdve a népköltészetet át az alkalmi rigmusokig bezárólag igen széles és gazdag körben.

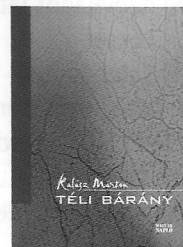
Tasi Katalin – Tóth-Vásárhelyi Réka
Mesél a világ
(mesekönyv)
20x20 cm,
keménytablás
82 oldal
1995 Ft

A kötet kézírata egy-egy bangladesi, bolgár, chilei, japán, fehérorosz, thai, brazil, indiai, maláj, szenegáli mesét tartalmaz. A gondolathoz méltó, igényes illusztrációkat Tóth-Vásárhelyi Réka rajzainak, iparművész készítette. A kiadvány a globalizált világ nemzeti, kulturális sokszínűsége mellett emberi közösségünk értékeit is bemutatja a gyermekeknek.

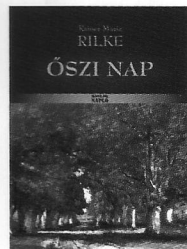
Csender Levente
Szűnőföldem
(novellák)
Fr/5, keménytablás
118 oldal
1490 Ft

A fiatal szerző történetei a határok megnyitása utáni időkről szólnak, azokról, akik eljöttek, azokról, akik maradtak, akik a szülőföld („szűnőföld”) és Magyarország között lebegnek, vagy nyugatabbra mentek.

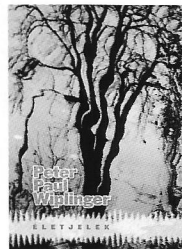
Kalász Márton
Téli bárány
(regény, 2. kiadás)
A/5, keménytablás
272 oldal
1995 Ft

A regény egyszerre lírai emelkedettséggel és dokumentatív pontossággal kíséri végig a magyarországi németesség sorsát. Kalász Márton önéletrajzi regényében megrendűően, lélektanilag is hitelesen ábrázolja szülőföldje tragikus fél évszázadát. A szerzőt 2006-ban Prima-díjjal jutalmazták, ebből az alkalomból jelentettük meg újra a nagysikerű regényt.

Rainer Maria Rilke
Őszi nap
(válogatott versek,
ford.: Réfi János)
Fr/5, keménytablás
92 oldal
1490 Ft

A legújabb magyar válogatás a világhírű osztrák költő, Rainer Maria Rilke (1875-1926) lírai életművéből, Réfi János tolmácsolásában.

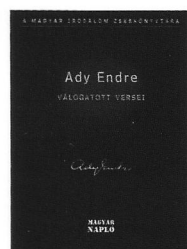
Peter Paul Wiplinger
Életjelek (versek,
ford.: Tölgyesi Gábor)
Fr/5, keménytablás
170 oldal
1995 Ft

Peter Paul Wiplinger író, költő, fotóművész, a kortárs osztrák irodalom egyik legtermékenyebb szerzője. A Magyar Napló Kiadó régi magyar adósságot törleszt Életjelek című kötetének megjelenítésével, amely Wiplingernek az elmúlt négy évtized során született verseiből ad válogatást.

Sneé Péter
Gyuri után
(regény)
A/5, kartonált
250 oldal
1900 Ft

A neves publicista személyes élmények alapján állít emléket Krassó Györgynek, a következetes forradalmárnak, aki hét év börtömlen a háta mögött az 1956-os forradalom örökségéhez a Kádár-korszakban és annak összeomlása idején is hű maradt.

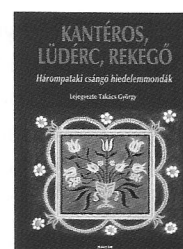
Ady Endre
Válogatott versei
(Szerk.: Alföldy Jenő,
A magyar irodalom zsebkönyvtára sor.)
A/6, kartonált,
358 oldal
945 Ft

A közkezdelt sorozat újabb darabja Balassi Bálint, József Attila, Kányádi Sándor és Utassy József után Ady Endre Válogatott versei. A sorozat célja, hogy segítséget nyújtson egy-egy magyar régi és kortárs klasszikus életművének megismertetésében. Ady válogatásunkat a költő születésének közelgő 130. évfordulója alkalmából jelentettük meg.

Halász Péter
Nem lehet nyugtunk
(esszék, cikkek,
tanulmányok)
A/5, kartonált
496 oldal
3360 Ft

A szerző etnográfiai kutatómunkája mellett számos publicisztikai és ismeretterjesztő írást, esszét is megjelentetett a moldvai magyarok művelődéséről, sorsáról, emberjogi helyzetéről. Ezekből állított össze hiánypótló kötetét.

Kántéros, lüderc, rekegő
Hárompataki csángó hiedelemmondák
(Takács György gyűjtése)
CD melléklettel
B/5, keménytablás
650 oldal
4900 Ft

A mondagyűjtemény nemcsak hiánypótló vállalkozása a csángó kultúráról rendelkezésünkre álló tudásnak, hanem az egyetemes magyar folklórnak is rendkívül fontos alapköve.

Az év versei 2006
(szerk. Szentmártoni János)
Ára: 2499 Ft

Az év esszéi 2006
(szerk. Ekler Andrea – Rosonczy Ildikó)
Ára: 2499 Ft

Az év novellái 2006
(szerk. Bíró Gergely)
Ára: 2499 Ft

Az év műfordításai 2006
Hamletgép
(szerk. Turczi István)
Ára: 3490 Ft

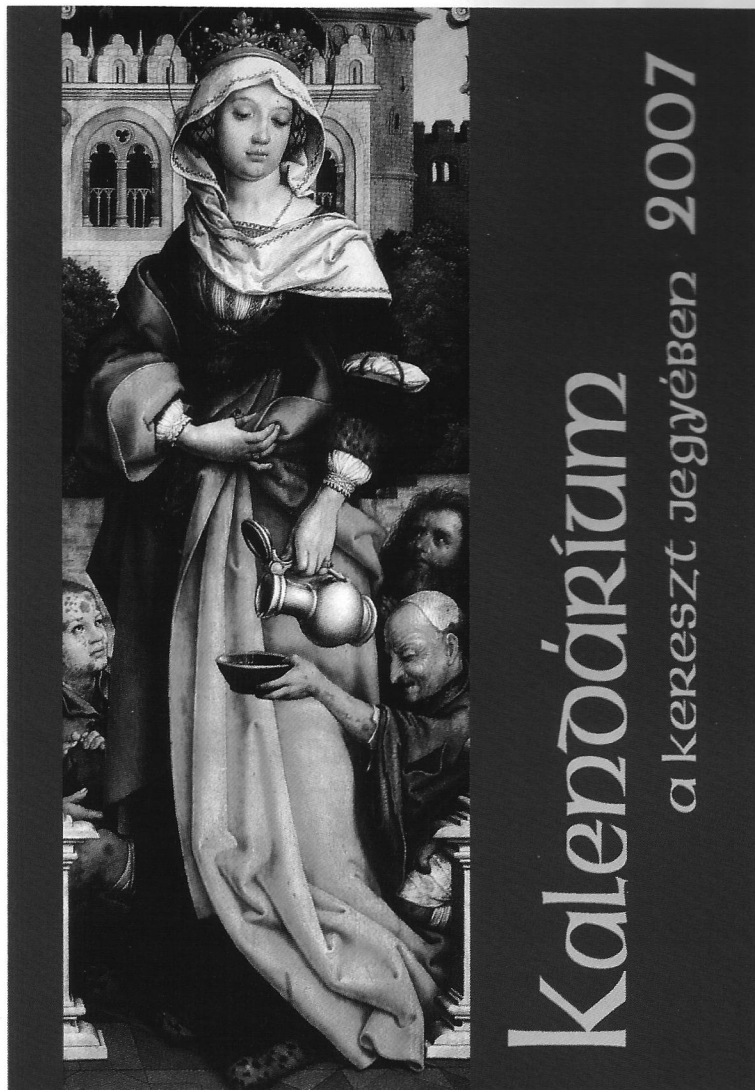
EGYÜTT A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOM! 34 FOLYÓIRAT LEGJOBB ÍRÁSAI, 138 MAGYAR ÉS 57 KÜLFÖLDI SZERZŐ 4 REPREZENTATÍV ANTOLOGIÁBAN! A kortárs magyar szépirodalom reprezentatív antológiái – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást: Az év verseiben ezúttal 73 kortárs költő, a novellaantológiában 32 prózaíró legjobb műveit szerepelnek. Az esszéantológia a 2006-os év gondolati körképét tárja az olvasók elé, 33 szerző műveinek tükrében. A műfordítás-kötet a korábbi nagysikerű antológiák új társa. A közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életművéből nyújt színvonalas ízelítőt, a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában. A kötetben 57 kiváló alkotó legjobbnak ítélt műveit ismerheti meg a magyar olvasóközönség.

Postai megrendelés
esetén a szállítási
költségét a kiadó
átvállalja.

ahajdani, több
mint fél évezrede
napvilágot látott
Lőcsei
Kalendárium

klasszikumának felelevenítésére vállalkozott a TIMP® Könyvkiadó. Az évszázadokon át ráakódott olcsó hókuszpókuszokkal tűzdelt kalendáriumok után most megpróbálja visszaadni e megjelenési forma régi rangját. Elénk tárja a magyar múlt legszebb lapjait, történelmünk nagyjainak gyönyörű fohászait. Megismerhetjük a kalendárium történetét az ókortól napjainkig, és a pápaság kétezer éves múltját és jelenét. Március idusáról Petőfi Sándor tudósít, Aradról Jókai Mór. Az 56-os forradalmat, vagy ahogyan Mindszenty József hercegprímás nevezte, „a gyönyörű egység októberi napjait” korabeli fotókon tárja elénk.

A Nagyszombati Tudományegyetem Budára telepítésének 230. évfordulója kapcsán megismerhetjük a hajdani jezsuita könyvtár (a mai Egyetemi Könyvtár) századokon átívelő történetét.

A kilencven évvel ezelőtti fatimai jelenés történelmi háttérének fölvezetésével elgondolkodtat, hogy miért, és miért épp akkor jelent meg a Szűzanya Fatimában.

A hit és a természettudomány kapcsolatában feltárja a nagypénteki sötétség tudományos magyarázatát, és röviden informál arról, amit a Galilei-ügyről tudni illik.

A reformkor hajnalán irodalmunk megújulása is kalendáriumi köntösben jelentkezett.

Híven e hagyományhoz, idézünk egy készülő regényt – Pajzs Tibor gyönyörű alkotását: Erdély visszajár. Szindbád bolyongása ez a mai Erdélyben, aki megtapasztalva az élet érdes felületét, nem igazán tud napirendre térni a látottak felett. „Sose feledje senki, hogy itt keleten magyar volt a világnak első szent királya” – írja Tormai Cecília, a Szent István Intelmek avatott tolmácsolója. Isten Óriásáról most újra Prohászka Ottokár prédikál nekünk.

E kalendárium, amely a hit és a hazaszeretet jegyében született, megpróbálja meggyújtani a legendák mécsvilágát. Legyen világosság!

165 x 236 mm • 176 oldal • Ragasztott, puhatáblás

ISBN: 963 00 9929 2

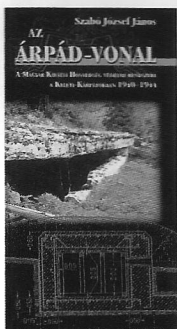
1990 Ft

Timp®

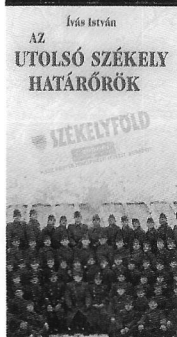
K I A D Ó

Postai megrendelés esetén a *Kalendárium a kereszt jegyében – 2007* szállítási költségét a kiadó átveszi. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó • 1139 Budapest, Frangepán u. 12–14. • e-mail: konyv@timpkaido.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

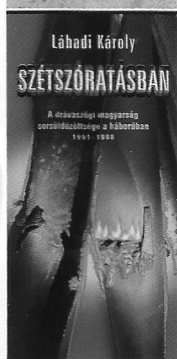
Timp® – Militária sorozat

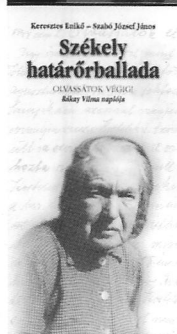
ISBN:
963 204 140 2
2.300 Ft
Nyelv:
magyar
angol

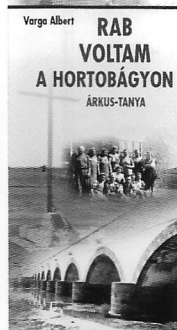
ISBN:
963 86478 2 5
2.300 Ft

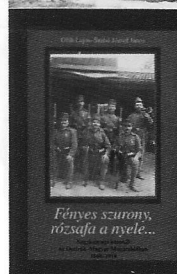
ISBN:
963 86478 3 3
2.200 Ft

ISBN:
963 86678 5 0
1.380 Ft

ISBN:
963 86678 8 5
2.800 Ft

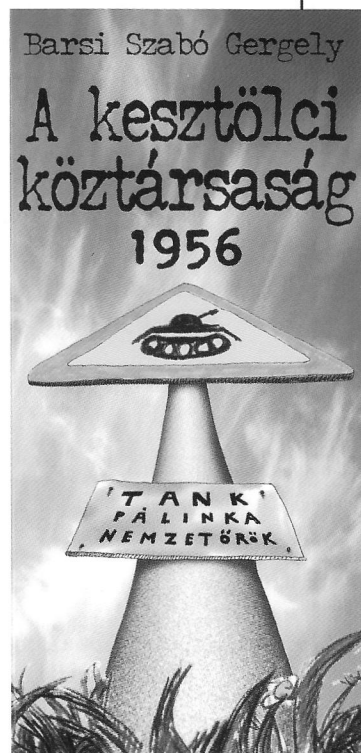
ISBN:
963 9614 17 3
3.500 Ft

VIII. könyv

A kesztölci köztársaság legendája néhány pilisi „tót-magyar” bányász története. A Dorog közeli zsákfalu – Kesztölc – lakói értesülve a budapesti forradalmról gyűlést hívtak össze a kocsmába, ahol az alkoholszint növekedésével a helyi notabilitásokból kormányt választottak maguknak, és kikiáltották a kesztölci köztársaságot. Tervezték, hogy kérik a felvételüket az ENSZ-be. Hogy védjék magukat, borért szereztek egy tankot, pár puskát, és máris felállt az újonnan született köztársaság. A karhatalom csak decemberben támadott a falura, kivégzésekkel és hosszú börtönbüntetésekkkel torolva meg a falunyi köztársaságot.

Eddig a legenda. A közép-európai abszurd történetek egyik gyöngyszeméből visszafejtett valóság azonban egészen mást mutat...

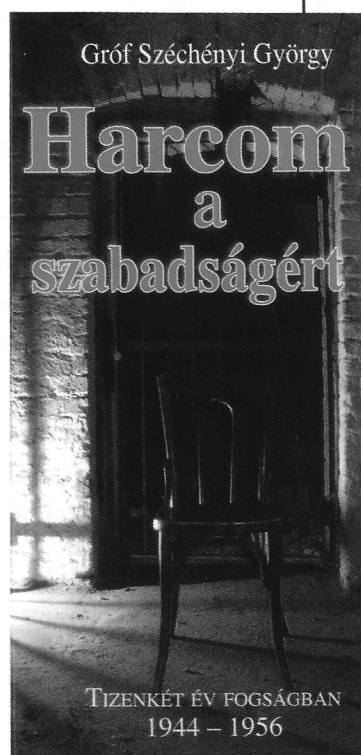
Barsi Szabó Gergely:
A kesztölci köztársaság – 1956
Tank • Pálinka • Nemzetőrök
Történelem, ismeretterjesztés
108 x 210 mm • 168 oldal • Cérfűzött,
keménytáblás • ISBN: 963 9614 27 0
2.740 Ft

VII. könyv

Gróf Széchenyi György, gróf Széchenyi István, a Magyar Tudományos Akadémia egyik alapítója bátyjának, Pálnak a dédunokája. E könyv önéletrajzi írás, amely a második világháború utolsó éveit és 1956 közötti időszakot idézi elénk. Eredetije németül és spanyolul jelent meg ez idáig, a most megjelenő kötet a német kiadás fordításával jött létre. Széchenyi György visszaemlékezéseit tárgyilagosan, ellenséges indulatok és elkeseredés nélkül írja le. Éppen ez a tartózkodó magatartás teszi beszámolóját különösen hatásossá. Egész életében hazája szabadságáért dolgozott, mégis 12 nehéz, börtönben és üldözésben töltött év után külföldre kényszerült. A szerző élete jól példázza, hogy a legszerényebb körülmények között is lehet emberhez méltóan élni, ha az ember szabad.

Gróf Széchenyi György:
Harcom a szabadságért
Tizenkét év fogságban – 1944–1956
Történelem, ismeretterjesztés
108 x 210 mm • 204 oldal • Cérfűzött,
keménytáblás • ISBN: 963 9614 20 3
1.990 Ft

Timp®

A kiadóban történő vásárlás esetén 20 % kedvezményt biztosítunk. LaVik 92™
Kft. Timp® Kiadó • 1027 Bp., Vitéz u. 5-7. vagy 1139 Bp., Frangepán u.
K I A D Ó 12-14. • e-mail: konyv@timpkaido.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

Kedves Olvasónk!

Arra kérjük, hogy adójának

1%-át

az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY javára ajánlja fel!

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY a nemzeti kultúra megőrzését és megújítását szolgáló irodalmi műhelyeket támogatja. Kiemelt figyelmet fordít a határon túli folyóiratokra és a Magyar Napló Európai figyelő című rovatára.

Amennyiben felajánlásával hozzájárul az Alapítvány munkájához, kérjük, az APEH adóbevallási csomagban található rendelkező nyilatkozatot a következőképpen töltsse ki:

Rendelkező nyilatkozat: a befizetett adó egy százalékáról

A kedvezményezett adószáma: 18090264-1-42

A kedvezményezett neve: Írott Szó Alapítvány

A lezárt borítékot a 2006. évről szóló személyi jövedelemadó bevallásával együtt, azzal egy borítékban küldje meg az adóhivatalnak. A borítékban a saját nevét, lakcímét és az adóazonosító jelét pontosan tüntesse fel, hogy rendelkezése teljesíthető legyen.

Köszönjük!

Somogyi Győző

A NAGY TÉRKÉP

A Kárpát-medence madártávlatból (térképalbum)

30 oldal műnyomó papíron, A/2-es, kézi félbőr-kötésben
ára: 29990 Ft

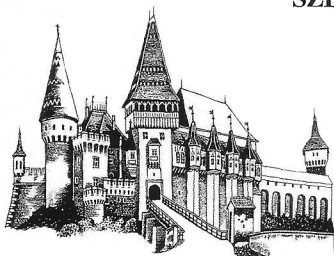
**FIGYELMÉBE AJÁNLUK SOMOGYI GYŐZŐ
KÜLÖNLEGES ALKOTÁSÁT, MELY AZ ÍROTT SZÓ
ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL JELENT MEG!**

A neves képzőművész közel tízéves (1978-1985) munkájának gyümölcse ez a reprezentatív album. Somogyi Győző a 70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét, útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig.

A könyvészetileg is magas szintű (kézzel kötött) kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is.

**AZ ALBUM 24.990 Ft-OS KEDVEZMÉNYES ÁRON MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY
SZÉKHELYÉN (1062 Bp., Ferenc krt. 14. Tel.: 413-66-72).**

MAGYAR HÍRLAP

EURÓPAI NAPILAP

A Magyar Hírlap Kultúra rovata úgy gondolja,
a kultúra nem egy szelet a körből,
hanem a kultúra maga a kör.

MAGYAR HÍRLAP

A nap témája | Belföld | Külföld | Gazdaság | Vélemény & vita | Kultúra | Iránytű | Sport | 24 óra

Jánosi Zoltán „Szólítlak, hattyú”

Válogatott írások Nagy László életművéről (tanulmánykötet)

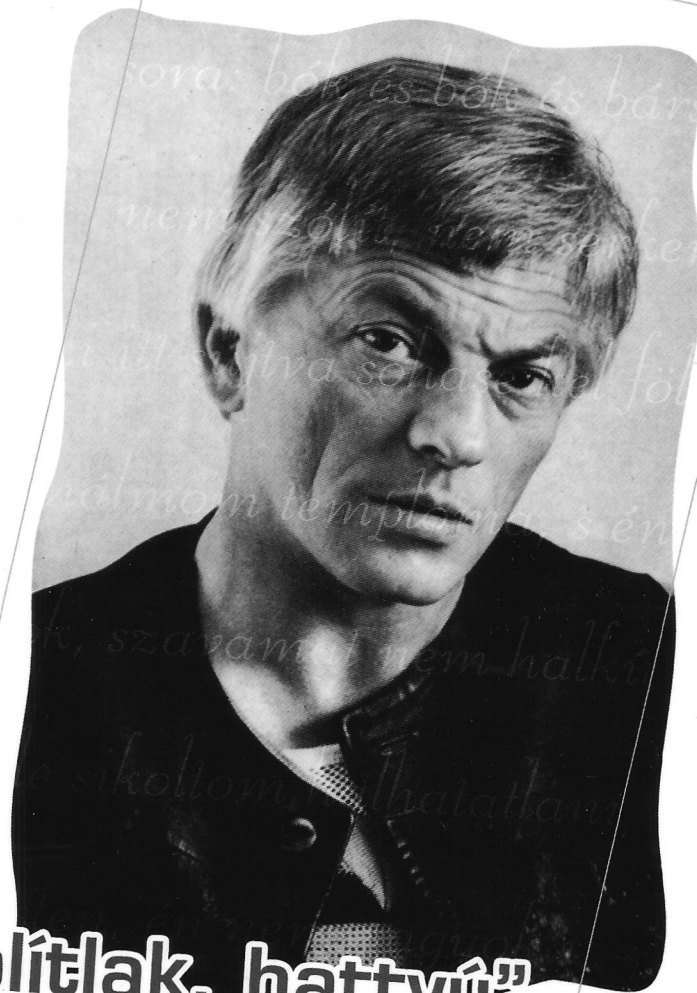
A/5, kartonált, 410 oldal, 2982 Ft

Jánosi Zoltán tanulmánykötete egyszerre helyezi nagyító alá Nagy László lírájának egyetemes és nemzeti értékeit. E költői világnak azokat a legfontosabb alapjegyét mutatja föl, amelyeken át a szakember és az érdeklődő olvasó egyformán jól tájékozódhat Nagy László lírájának magyar és egyetemes jelentőségéről.

A könyv kedvezményes áron megvásárolható az Írott Szó Alapítvány székhelyén (1092 Budapest, Ferenc krt. 14., Tel.: 413-66-72), illetve megrendelhető a Magyar Napló Kiadó internetes könyvtárházában a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Jánosi Zoltán

MAGYAR
NAPLO

„Szólítlak, hattyú”

Válogatott írások Nagy László életművéről

Támogatóink:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

• Visegrad Fund
•